

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Právnická fakulta
Ústav európskeho práva

**PRÁVO OZBROJENÝCH KONFLIKTOV
A HUMANITÁRNE PRÁVO V 21. STOROČÍ**

Zborník príspevkov zo študentského sympózia

konaného dňa 28. marca 2008
na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach

Košice 2008

PRÁVO OZBROJENÝCH KONFLIKTOV A HUMANITÁRNE PRÁVO V 21. STOROČÍ

Zborník príspevkov zo študentského sympózia
konaného dňa 28. marca 2008 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach
Zostavili: Kristián Csach, Ľubica Širicová

Košice, 2008
Strán: 82

Predhovor

„*Silent enim leges inter arma*“ pravil Cicero, a z dnešného pohľadu by sme mali povedať, že sa mýlil. Keď rinčia zbrane, možno mlčia múzy, k životu však prichádza osobitný systém noriem medzinárodného práva verejného. V dnešných – neistých – časoch sme pravidelne konfrontovaní s problematikou právnej regulácie ozbrojených konfliktov a tzv. humanitárneho práva, či lepšie povedané s otázkou porušovania týchto pravidiel. Súčasný stav pretrvávajúcej asymetrickej vojny (a asymetrického mieru) je azda najvplyvnejší faktor politickej (a medzinárodnoprávnej) situácie vo svete. Práve preto bol prvý ročník študentského sympózia z medzinárodného práva verejného venovaný problematike právnej regulácie ozbrojených konfliktov a oblasti humanitárneho práva v 21. storočí.

Pri organizovaní študentského sympózia sa organizátori nechali inšpirovať zahraničnými skúsenosťami a praxou tzv. seminárov alebo kolokvií, ktorých podstatou je samostatná tvorivá činnosť študenta spojená s prezentáciou a oponovaním výsledkov jeho práce. Snažili sme sa týmto vyplniť citeľnú medzeru pri súčasnom stave právnickej výučby danú neexistenciou podstatnejšieho priestoru pre realizáciu študentov mimo rámca povinnej vysokoškolskej výuky.

Podstata sympózia spočívala na dvoch pilieroch. Prvým bolo vypracovanie zadania na zvolenú tému (približne 1 mesiac) a druhým bola samotná prezentácia príspevku. Príbuznosť príspevkov umožnila diskusiu, ktorá nie je pravidlom ani na konferenciách omnoho „vedeckejšieho“ charakteru (alebo názvu). Účastníci sa svojej úlohy zhostili mimoriadne aktívne a ich záujem organizátorov naozaj príjemne prekvapil. Kvalita predložených príspevkov a vystúpení dáva tušiť, že nastávajúca generácia berie mnohé vážnejšie, ako by prvý pohľad do radov študentstva mohol naznačiť. A to je podstatné a potešiteľné.

Veľké poďakovanie za podporu pri príprave sympózia patrí p. prof. JUDr. Jánovi Mazákovi, PhD. a prof. JUDr. Jánovi Klučkovi, CSc. za obohacujúcu aktívnu účasť v diskusii.

PodĎakovanie si zaslúži každý, kto svojou časťou prispel k zdarnému priebehu. Zoznam týchto osôb by bol dlhý, a preto, dúfajúc v pochopenie, že nevyslovenie mena nie je jeho zabudnutím, všetkým ďakujeme. Vďaka tak patrí mnohým, obdiv si zaslúžia práve študenti – účastníci sympózia – autori nasledovných statí.

Nám ostáva dúfať, že sa podarilo založiť tradíciu.

Zostavitelia

Obsah	
Predhovor	I
Obsah	V
Použité skratky a vybrané výrazy	VI
Ústavné a medzinárodnoprávne aspekty pôsobenia ozbrojených síl SR v zahraničí <i>Lukáš Cisko</i>	1
Peacemaking, peace-keeping a peace-building v teórii a praxi <i>Eva Ivančová</i>	9
Preventívna sebaobrana a kolektívne mechanizmy obrany <i>Ludmila Pošiváková</i>	16
Ženy, ozbrojený konflikt a medzinárodné humanitárne právo <i>Bianka Probalová</i>	23
Použitie chemických zbraní ako spôsobu vedenia asymetrickej vojny v aspektoch medzinárodného práva <i>Soňa Rakušanová</i>	41
Regionálne obranné aliancie súčasnosti <i>Pavol Sokol</i>	53
Medzinárodnoprávne aspekty radarovej základne v ČR a proti-raketovej obrany v Poľsku. <i>Tomáš Sninčák</i>	61
Odškodňovanie obetí vojenských konfliktov – Individuálne nároky <i>Lýdia Schmidtová</i>	70

Použité skratky a vybrané výrazy

AUSCON	- rakúsky prápor
BR OSN	- Bezpečnostná Rada Organizácie spojených národov
ČSFR	- Československá federatívna republika
EU	- Európska únia (European Union)
GŠ OS SR republiky	- Generálny štáb Ozbrojených síl Slovenskej republiky
JZR	- Juhoslovanská zväzová republika
KFOR	- Kosovo Force
NR SR	- Národná rada Slovenskej republiky
OBSE	- Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (Organisation for Security and Cooperation in Europe)
OSN	- Organizácia Spojených národov (United Nations Organisation)
OS SR	- Ozbrojené sily Slovenskej republiky
OV GT OSN	- Osobitný vyslanec Generálneho tajomníka OSN
SR	- Slovenská republika
TASK FORCE rýchlejšiu	- štruktúra v KFOR umožňujúca väčšiu flexibilitu, nasaditeľnosť jednotiek a podobne
UNMIK	- dočasná správa misie OSN v Kosove (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo)
UNOSOM Somalia)	- pozorovateľská misia (United Nations Operation in Somalia)
UNPROFOR	- mierová misia (United Nations Protection Force)
Appeasement	- politicko-vojenská stratégia ústupkov a tolerancie aj za cenu nevýhodnej situácie, s cieľom nevyprovokovať vojenský alebo politický konflikt
Vojenská technická dohoda republiky	- dohoda medzi KFOR a vládou JZR a Srbskej republiky

Ústavné a medzinárodnoprávne aspekty pôsobenia ozbrojených síl SR v zahraničí

Lukáš Cisko

Úvod	1
I. Ústavné predpoklady pre bezpečnostný systém a systém obrany SR	2
1. Všeobecne	2
2. NR SR	2
3. Vláda SR	2
4. Prezident SR	2
II. Medzinárodná podpora mieru a účasť SR v nej	3
1. Aktivity v zahraničí	3
III. Slovensko ako mierotvorca	3
1. Historické skúsenosti	3
2. KFOR - Kosovo	4
2.1 Právne postavenie OS SR	4
IV. Názory na problematiku	5
1. Skúsenosti z peacekeepingových operácií	5
2. Kosovský konflikt – pohľad zdola	6
2.1 Vojenská správa a bezpečnostná situácia	6
3. Osobný názor	6
Záver	7
Zoznam bibliografických odkazov	7

Úvod

Žijeme vo svete globálnych hrozieb terorizmu, a aj v 21. storočí sme svedkami napätia vo svete, čo sa prejavuje najmä regionálnymi konfliktmi.

Kauzalita býva rôzna, no najmä historického a etnického charakteru, ale i ďalšie príčiny nestrácajú na relevancii. Často krát je medzi nimi aj príčinná súvislosť, čo možno vyvodit' z ich dislokácie na určitom kontinente, nevynímajúc religióznu povahu krajiny, ktorá je dominujúcim faktorom pre Blízky, Stredný, Ďaleký Východ, taktiež Balkán.

Dôsledky týchto diania, ako je vyššie spomenuté, sú GLOBÁLNE. Vytvárajú zrejmú nestabilitu regiónu. Samozrejme dochádza k porušovaniu základných ľudských práv a slobôd, nevyhnutne treba spomenúť aj agresiu, antipatiu, a v niektorých prípadoch i explicitnú nenávisť voči iným kultúram a štátnym zriadeniam. (Ku príkladu: Islamské krajiny ako Irak, Afganistan – pozn. autora).

Ako teda možno docieľiť stabilizáciu a mier v tom-ktorom štáte?

Ak je to diplomatickou cestou neúčinné, v niektorých prípadoch až nemožné (Hnutie Taliban v Afganistane – pozn. autora), možné riešenie je v inej alternatíve – silou. Nemá sa tým na mysli útočná vojna, ale na základe rezolúcie BR OSN vyslanie mierových (mnohonárodnostných) jednotiek do krízových oblastí. Je len na nás, Slovenskej republike, ako sa k tomu postavíme. Treba mať na pamäti, že tento globálny problém sa nás týka, sme jeho súčasťou a smerovanie k politike appeasementu by bolo útekem od problému. Takto je nevyhnutné generalizovať potrebu riešenia týchto situácií už v zárodku, pre zábranu vzniku ďalekosiahlych následkov.

I. Ústavné predpoklady pre bezpečnostný systém a systém obrany SR

1. Všeobecne

Funkcie, kompetencie jednotlivých orgánov verejnej moci sú v záujme účinného a efektívneho ovplyvňovania pomerov v bezpečnostnom prostredí usporiadané systematicky na základe zásad fungovania demokratických a právnych štátov. Bezpečnostný systém tvorí v Slovenskej republike integrálnu súčasť štátneho riadenia. Po pristúpení k Severoatlantickej zmluve systém obrany štátu pôsobí tak, aby bezpečnosť občanov, zvrchovanosť, územná celistvosť a nedotknuteľnosť hraníc štátu boli zaručené okrem vlastných síl aj potenciálom kolektívnej obrany NATO (GŠ OS SR, 2005, s. 12-13).

2. NR SR

Jej pôsobnosť v našom prípade je zameraná na čl. 86 písm. k) Ústavy SR, ktorým vyslovuje súhlas na vyslanie Ozbrojených síl mimo územia SR, avšak ak nejde o vyslanie OS SR mimo územia SR, ak ide o plnenie záväzkov z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu, a to najdlhšie na čas 60 dní.

3. Vláda SR

Vláda SR je vrcholný orgán výkonnej moci. Jej funkcia v štruktúre obrany je o to dôležitejšia, že zodpovedá za bezpečnosť a obranu štátu. Má možnosť spolupodieľať sa na vyslaní OS SR mimo územia SR. Takto rozhoduje za účelom humanitárnej pomoci, vojenských cvičení alebo mierových pozorovateľských misií. (čl. 119 písm. o Ústavy SR)

Dikciou tohto ustanovenia ide o taxatívne vymedzený účel. Z toho treba usudzovať, že iný predpoklad neprichádza do úvahy. Ak si ale pozrieme čl. 119 písm. p, z toho sa dá usúdiť, že sa jedná o **bojové operácie**, ktoré majú byť v súlade s čl. 38 až 42 Charty OSN.

4. Prezident SR

Tento výkon funkcie treba chápať tak, že ako predstaviteľ štátu má právomoc hlavného veliteľa OS SR. (čl. 102 ods. 1 písm. k Ústavy SR)

Ale zároveň jeho funkcia je o to významnejšia, že prijíma delegácie štátov i medzinárodných organizácií, ku ktorým patrí hlavne OSN a NATO.

Navštevuje aj príslušníkov zahraničných misií. Ku príkladu možno uviesť aj stretnutie so slovenskou jednotkou KFOR, ktorá pôsobí na Balkáne. Týmto úkonmi si prezident plní aj reprezentačnú funkciu a poukazuje príslušníkom slúžiacim v týchto misiách, že si vysoko cení ich snahu o mier v tomto regióne.

II. Medzinárodná podpora mieru a účasť SR v nej

1. Aktivity v zahraničí

Medzi hlavné súčasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR už od jej vzniku patrí podpora procesov upevňovania stability a bezpečnosti prostredníctvom aktívnej účasti OS SR v medzinárodných mierových misiách a operáciách (Šimko, 2003, s. 16).

Dochádza tu teda k medzinárodnej podpore mieru, pod ktorou rozumieme pomoc medzinárodných organizácií v krajine, ktorá krízovú situáciu nie je schopná riešiť vlastnými silami. Aby OS SR mohli spolupôsobiť pri obnove mieru, bezpečnosti a ľudských práv v týchto krajinách, potrebujú na to určité nástroje. Týmito disponujú dnes najmä:

- OSN
- NATO

a čiastočne aj:

- EU
- OBSE

Základné druhy mierových operácií sú operácie:

- Na udržanie mieru
- Humanitárne operácie
- Preventívne opatrenia
- Opatrenia na vynútenie mieru

Právny rámec sa riadi kapitolami VI, VII, VIII Charty OSN. Pre vojenské sily z toho vyplýva, že už musia byť vybavené tak, aby mohli vykonávať opatrenia na vynútenie mieru alebo na stabilizáciu situácie. Podmienkou účinnosti ich pôsobenia je nielen rešpektovanie **cieľa** a **mandátu** operácie, ale aj špecifik iných medzinárodných organizácií zúčastnených na operáciách a tiež špecifik krajiny, v ktorej sa operácia uskutočňuje (Šimko, 2003, s. 12).

III. Slovensko ako mierotvorca

1. Historické skúsenosti

História samostatného slovenského „peacekeepingu“ má korene v roku 1992, kedy boli slovenskí vojaci ešte v rámci československej federálnej armády vyslaní do misií UNOSOM a UNPROFOR v bývalej Juhoslávii (Šimko, 2003, s. 16). Dňom vzniku samostatnej SR došlo k rozdeleniu jednotiek a slovenská už pôsobila samostatne.

Tu však treba povedať, že pôsobenie OS SR v zahraničí, po rozdelení ČSFR nestratilo na kredite a kvalite. Narážame tu na akúsi úvahu, či práve tento akt spôsobil, že sme sa stali flexibilnejšími, a so zameraním na zahraničnú politiku aj lepšie pripravenými na vstup do

euro-atlantických štruktúr. Tým, že sme krajinou, ktorá má obmedzené možnosti v oblasti kvantity vojsk, zameranie sa na špecifické oblasti je preto žiadúce. Myslí sa tým čo do počtu jednotiek, pôsobenie v malých skupinách so špeciálnym výkonom činností. Takými sú hlavne ženijné jednotky, ale i vojenské zdravotníctvo a iné. Takéto chápanie činností OS SR sa najlepšie uplatnilo za doterajších 15 rokov existencie SR v zahraničných misiách, no najmä v bývalej Juhoslávii. Sem sme zamerali aj nasledujúce pohľady.

2. KFOR - Kosovo

Ako je už vyššie spomenuté, kvalitatívne predpoklady našich jednotiek sa plne prejavili v operácii **Spojená stráž** (Join Guard) v Kosove, kde pôsobili ženijné jednotky OS SR, v rámci misie **KFOR** (Kosovo Force). Začlenenie sa do rakúskeho - AUSCON/KFOR – rakúskeho mechanizovaného práporu v zóne mnohonárodnostnej brigády Juh rozbehlo etapu intenzívnejšej spolupráce s krajinami NATO. (Šimko, 2003, s. 17)

2.1 Právne postavenie OS SR

Neoddeliteľnou súčasťou tejto problematiky je, a musí byť aj právne postavenie, a tým aj zdôvodnenie týchto akcií. Ako už bolo spomenuté v úvode, nemožnosť riešenia situácie diplomaticky, má za následok použitie vojenskej sily, pre ten-ktorý prípad je to nevyhnutné. Tak tomu bolo aj v Kosove.

Rozhodujúcu úlohu v úsilí o zachovanie medzinárodnej bezpečnosti zohralo OSN prostredníctvom svojej Bezpečnostnej rady – BR OSN (Security Council). Tá na základe rezolúcie č. 1244/1999 vytvorila základ pre slovenské jednotky. Ich vyslanie schválila Vláda SR uznesením č. 745/2001 a NR SR uznesením č. 1664/2001.

Sily KFOR majú za cieľ plniť tri základné úlohy:

- Vytvárať a udržiavať bezpečné prostredie, vrátane verejného poriadku a bezpečnosti,
- Monitorovať, overovať a v prípade potreby vynucovať plnenie podmienok Vojenskej technickej dohody,
- Podporovať činnosť UNMIK([www. mosr. sk/dokumenty/vojaci](http://www.mosr.sk/dokumenty/vojaci))

Deklarovaním dlhodobej prítomnosti sa Aliancia prezentuje ako jediná akceptovaná bezpečnostná autorita v oblasti. Rozvrat infraštruktúry a nemožnosť výkonu štátnej moci je jasným dôkazom o nutnej prítomnosti mnohonárodnostných síl. Úvahy o ponechaní priestoru na sebarealizáciu a samosprávu bez prítomnosti NATO sú nevhodné, a pri pomyslení na zabezpečenie demokratického štandardu až nereálne. V tejto krízovej multikultúrnej oblasti je prítomnosť NATO viac než len potrebná.

V priebehu účasti našej jednotky bol už raz upravovaný aj jej mandát. V súlade s uznesením vlády SR č. 137/2004 a uznesením NR SR č. 865/2004 sa rozšíril priestor pre OS SR v misii na spoločný operačný priestor na Západnom Balkáne. K transformácii

došlo v roku 2005, kedy NATO zmenilo úlohové zoskupenie na **TASK FORCE**. Dôvodom je snaha pohotovejšie reagovať na možné zmeny bezpečnostnej situácie. Implementácia novej štruktúry bola plánovaná na koniec roku 2005 a začiatok roku 2006. (www.mosr.sk)

Uznesením Vlády SR č. 672/2007 bolo schválené vyslanie jednotky dopravných vrtuľníkov a 39 príslušníkov OS SR. (www.mosr.sk)

Ku koncu možno zodpovedne zhodnotiť dôležitosť práce, ktorá je vykonávaná v tak náročnom prostredí, akým je tento región.

IV. Názory na problematiku

V tejto kapitole sme sa zamerali na jednotlivé pohľady odborníkov, ktorí svojimi názormi pristupujú ku situácii spôsobom im vlastným, subjektívne. Zároveň sme sa vyjadrili k niektorým úsudkom.

1. Skúsenosti z peacekeepingových operácií

Názor tu vyvstáva na základe rezolúcie OSN č. 1244/1999, ktorou sa mali upravovať povinnosti medzinárodného spoločenstva v rámci povojnovej situácie v regióne.

Takto vytýčené základné princípy zastrešovali aj vojenskú a civilnú prítomnosť pod záštitou OSN a ukladali Generálnemu tajomníkovi OSN vymenovať Osobitného vyslanca (OV GT OSN), ktorého úlohou bolo viesť a dozerať na civilné štruktúry medzinárodného spoločenstva a koordinovať ich aktivity s aktivitami vojenskej časti štruktúr, ktoré boli pod velením NATO. Schválila UNMIK a privítala spoluprácu s EU, zameranou aj na implementáciu Paktu stability pre juhovýchodnú Európu (Lizoň, 2005, s. 34).

Aj týmito aktmi sa prispelo k riešeniu situácie, no zároveň i k neistote. Môžeme to demonštrovať na texte rezolúcie, kde sa hovorí o zachovaní teritoriálnej integrity JZR a zároveň predpokladá značnú autonómiu a samosprávu pre Kosovo (Lizoň, 2005, s. 34).

Myslíme si, že podmienky nerešpektujú teritoriálnu integritu JZR, nakoľko sa jedná o jasnú separáciu medzi Kosovom a zvyškom JZR. Kosovo (v roku 2003) je oficiálne súčasťou JZR, ale fakticky je to protektorát. Vyvstáva tu otázka, kto je potom protektorom? Je to OSN alebo NATO? Alebo krajiny participujúce v jednotkách NATO alebo EU? (Lizoň, 2005, s. 34)

Z nášho pohľadu však nie je zrejmé rozdelenie právomocí a reálnej moci medzi štruktúry OSN a samosprávu Kosova. I keď hranica výkonu pôsobnosti je nejasná, možno dôvodiť na základe rezolúcie č. 1244, ktorá oprávňuje osobitného splnomocnenca GT OSN dohliadať na dosiahnutý pokrok provizórnych inštitúcií samosprávy Kosova (Lizoň, 2005, s. 34).

Možno sa teda zodpovedne domnievať, že dočasným civilným protektorom je OSN a vojenským NATO.

2. Kosovský konflikt – pohľad zdola

Tento príspevok je zameraný rovnako ako názor pred ním na postavenie jednotiek KFOR v Kosove. Ako inak, aj tu je právnym základom rezolúcia č. 1244, od ktorej sa odvíja nasledujúci výklad.

2.1 Vojenská správa a bezpečnostná situácia

Na rozdiel od civilného mandátu bol vojenský mandát stručnejší, jasnejší a presnejšie definovaný. Avšak aj tu sa nezaobišiel bez problémov. Medzinárodné jednotky (NATO i OSN) museli čeliť úplne odlišným podmienkam, na aké boli zvyknuté z predchádzajúcich operácií. Treba spomenúť aj to, že štátna správa tu bola úplne zničená. Ich nevyhnutným predpokladom pre prítomnosť v regióne bola etnická nenávisť. Jedine takto mohlo byť chránené srbské etnikum. To je fakt, ktorý predstavuje neriešiteľný problém i pre medzinárodné spoločenstvo. Rovnako sú na tom kultúrne pamiatky. Tieto skutočnosti hovoria, že medzinárodné jednotky neboli schopné vo svojich začiatkoch plniť jednu z elementárnych povinností, ktorú jej ukladala rezolúcia – zabezpečiť bezpečné prostredie pre všetkých obyvateľov Kosova (Bátor, www.stary.mepoforum.sk)

To však z nášho pohľadu neospravedlňuje jednotky KFOR, ktoré mali byť na takéto skutočnosti pripravené. Myslíme si, že došlo k podceneniu situácie, kde sa asi predpokladalo, že rozhodujúcu úlohu bude mať psychologický tlak zo strany medzinárodného spoločenstva. Zároveň sa pridržame autorovej kritiky nedostatočného flexibilného mechanizmu, ktorý umožňoval jednotlivé úkony až po odsúhlasení daných krokov s vlastným ústredím doma.

Na obranu jednotiek KFOR autor reaguje tvrdením, že až do príchodu medzinárodných organizácií a UNMIK museli vykonávať všetky úlohy, t. j. rekonštrukcia infraštruktúry, odminovacie práce a ďalšie. Ich zlyhanie nie je zlyhaním jednotlivých kontingentov, ale štátov a medzinárodného spoločenstva, ktoré nedokázalo situáciu flexibilne a efektívne riešiť.

3. Osobný názor

Aj keď rezolúcia č. 1244 teoreticky dovolila rozmiestniť ozbrojené sily na území Kosova každému členskému štátu OSN, v praxi sa rozhodlo, že KFOR budú jedinými jednotkami v regióne.

Pri zhodnotení všetkých faktov, právnych mechanizmov i faktorov ovplyvňujúcich vykonávanie úloh spojených s touto mierovou misiou sa domnievame, že smerovanie ku stabilite v regióne bolo dôležité, efektívne, relevantné a progresívne. Demokratizácia i bezpečnosť obyvateľov a zábrana vzniku ďalšieho ozbrojeného konfliktu tu boli a sú na prvom mieste.

Záver

V tejto práci sme sa pokúsili poukázať na podstatné náležitosti, ktoré ovplyvnili politiku nasadenia mierových jednotiek v krízových oblastiach sveta. Venovali sme sa najmä právnej regulácii vzťahov v Slovenskej republike, zameranej na realizáciu aktivít pre takéto pôsobenie v zahraničí.

Neodmysliteľnou súčasťou bolo aj poukázanie na zahraničnú politiku, ktorou Slovenská republika jasne deklaruje, že sa usiluje o dodržiavanie demokratických princípov v tak nepokojných regiónoch, akým je ku príkladu Balkán. Tomu sme sa venovali v III. a IV. kapitole.

Zároveň chceme zohľadniť skúsenosti získané ešte v rámci bývalej ČSFR, ktoré sú koreňmi samostatného slovenského „peacekeepingu“.

Od roku 1993 si SR buduje pevnú a stabilnú autoritu v medzinárodnom meradle, čoho podstatným prispievateľom sú aj Ozbrojené sily. Účasť v jednotlivých mierových misiách dala jasne najavo našu snahu o integráciu do NATO a EÚ, čo sa jej aj podarilo.

Naša schopnosť zabezpečovať svoju zahraničnú politiku i pôsobením svojej brannej moci je základom toho, že naša pozícia nie je iba darom, či ľubovôľou iných mocností, ale je výsledkom našej vlastnej činnosti a našej vlastnej sily (Šimko, 2003, s. 6). Vstup do NATO znamenal, že sa na Slovensko a jeho armádu dá spoľahnúť, čo dokazovalo už od vzniku SR. Najlepším dôkazom toho, že naši vojaci prinášajú poriadok a pokoj, sú ich dobré a priateľské vzťahy s domácim obyvateľstvom (Šimko, 2003, s. 6-7). Svojou pracovitosťou a profesionalitou dokazujú, že SR chce byť stále aktívnejším a zodpovedným členom európskych a transatlantických bezpečnostných štruktúr, čo dokázala aj ako nestály člen BR OSN (www.stary.mepoforum.sk).

Preto príslušníci Ozbrojených síl Slovenskej republiky, operujúci v najrôznejších kútoch našej planéty, sú nielen poslami mieru a stability pre ľudí, žijúcich v mieste ich nasadenia, ale sú aj predovšetkým v službe mieru a obrany našej drahej vlasti. Patrí im za to úcta a vďaka nás všetkých!

Zoznam bibliografických odkazov

- 1) Generálny štáb Ozbrojených síl Slovenskej republiky : Doktrína Ozbrojených síl Slovenskej republiky (B), Bratislava 2005, <http://www.mosr.sk/materialy-a-dokumenty>
- 2) Bátor, P. : Kosovský konflikt (VII.) – Koniec ozbrojeného konfliktu, <http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=90&art=119&cat=66&l=0#2>
- 3) Lisoň, K. : Prístup stredoeurópskych krajín k západnému Balkánu, Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2005 http://www.mosr.sk/ibos/docs/050311_zbornik.pdf
- 4) Šimko, J. : V službách mieru. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2003. ISBN 80-88842-61-1. <http://www.mosr.sk/publikacie-misie>

- 5) Ústava SR : čl. 86 písm k, čl. 102 ods. 1 písm. k, čl. 119 písm. o
- 6) [www. mosr. sk/dokumenty/Vojaci%20OSSR%20v%20KFOR. doc?PHPSESSID=7693dad9df0325abac406271f09ff298](http://www.mosr.sk/dokumenty/Vojaci%20OSSR%20v%20KFOR.doc?PHPSESSID=7693dad9df0325abac406271f09ff298)
- 7) [http://www. mosr. sk/index . php?page=80](http://www.mosr.sk/index.php?page=80)

Peacemaking, peace-keeping a peace-building v teórii a praxi

Eva Ivančová

I. Úvod	9
II. Peacemaking	9
1. Morálne záväzky pri peacemakingu	9
2. Medzinárodné súdy	10
3. Hrozba silou a použitie sily	10
III. Peacekeeping	11
IV. Peacebuilding	11
V. Mierové operácie OSN v praxi.....	12
1. Schopnosti a očakávania OSN	12
2. Modré prilby OSN.....	14
3. Krátkodobé a dlhodobé účinky mierových operácií OSN.....	15
VI. Záver.....	15

I. Úvod

OSN bola podľa slov svojej Charty založená za účelom „uchrániť nasledujúce generácie pred bičom vojny“. Zdolávanie tejto výzvy je stále najdôležitejšou úlohou OSN. Mierové operácie OSN tvoria tri základné aktivity:

- Preventívna diplomacia a **peacemaking**
- **Peacekeeping**
- **Peacebuilding**

Tento systém ochrany mieru zaviedla reforma „Agenda pre mier“ vytvorená generálnym tajomníkom OSN Boutros Boutros-Ghalim v roku 1992.

II. Peacemaking

Peacemaking je „činnosť zameraná na privedenie znepriatelených strán k dohode, predovšetkým pomocou mierových prostriedkov predpokladaných v VI. Kapitole Charty OSN.“¹ V tomto zmysle je peacemaking diplomatickou snahou zamýšľajúcou pretvoriť násilný konflikt do stavu nenásilného dialógu, v ktorom sú rozpory urovnávané pomocou zastupujúcich politických inštitúcií. Účelom peacemakingu je teda ukončenie násilia medzi nepriateľskými stranami.

1. Morálne záväzky pri peacemakingu

Charta OSN a Ženevská konvencia - hoci nie sú pre štáty, ktoré k týmto dokumentom pristúpili, právne záväzné - vyjadrujú záväzok zasiahnuť v prípade genocídia, narúšania medzinárodného mieru a iných prípadov ľudskej devastácie. VI. Kapitola, článok 33 Charty OSN hovorí:

¹ „Agenda pre mier“

1. Strany v každom spore, ktorého trvanie by mohlo ohroziť udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, sa budú najprv usilovať o jeho riešenie vyjednávaním, vyšetrovaním, sprostredkovaním, konaním zmierovacím, rozhodcovským alebo súdnym, použitím oblastných orgánov alebo dojednaním alebo inými pokojnými prostriedkami podľa vlastnej voľby.

2. Ak to Bezpečnostná Rada uzná za nutné, požiada strany, aby riešili svoj spor takými prostriedkami.

2. Medzinárodné súdy

Boutros Boutros-Ghali vo svojej Agende pre mier usudzoval, že Medzinárodný súdny dvor by bol účinnou entitou pre urovnávanie sporov. Mohlo by to platiť v prípade medzištátnych vojen alebo ich hrozby. Avšak existujú tu dva problémy: 1.) iba štáty môžu byť stranami sporu pred Medzinárodným súdnym dvorom, teda občianske vojny ním nemôžu byť posudzované. 2.) Medzinárodný súdny dvor nedisponuje efektívnymi donucovacími mechanizmami, z čoho vyplýva, že akékoľvek nepriaznivé rozhodnutie súdu by bolo pravdepodobne ignorované.

Existujú aj iné medzinárodné súdy, ako napr. Európsky súd pre ľudské práva a Európsky súdny dvor, avšak ich jurisdikcia je viac limitovaná. A pretože medzinárodné súdy často trpia nedostatkom donucovacích mechanizmov, efektívne peacemakingové stratégie by sa mali spoliehať na hrozbu silou, ak iné vyjednávacie stratégie neuspeli. Vyjednávanie, zmierovacie a rozhodcovské konanie sú stále prvou možnosťou pre tretie strany v ozbrojených konfliktoch, ale ani hrozba silou by nemala byť ignorovaná.²

3. Hrozba silou a použitie sily

OSN definuje peacemaking ako diplomatickú snahu o ukončenie konfliktu, zatiaľ čo vynucovanie mieru je aktívnym použitím sily.³ Vynucovanie mieru je v tomto prípade oddelenou, ale subsidiárnou koncepciou v rámci peacemakingu.

Medzi nástroje, ktoré môžu spadať do kategórie „vynucujúce mier“, patria **sankcie**, **blokády** a **armádna intervencia**. Sankcia je najjemnejším z pojmov vojenskej sily, hoci jej efekt môže byť značne ničivý. Rozdiel medzi sankciami a blokádami nie je veľký, avšak jedno je považované za vojenský čin, zatiaľ čo druhé nie je. Z hľadiska použitých prostriedkov najrozšírenejšou formou sú ekonomické sankcie, definované ako prerušenie alebo hrozba prerušenia obvyklých ekonomických vzťahov. Môžu mať podobu rôznych stupňov obmedzenia, ukončenia či prerušenia vzájomného obchodu, vrátane celého radu

² Ouellet, Julian. "Peacemaking." Beyond Intractability. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Research Consortium, University of Colorado, Boulder. Posted: September 2003 <<http://www.beyondintractability.org/essay/peacemaking/>>.

³ United Nations, United Nation Convention on the Law of the Sea [document on-line] (accessed on July 18, 2003), http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm

technik ekonomického prinútenia (obmedzenie vzájomných finančných stykov, odopretie ekonomickej či vojenskej pomoci alebo prístupu k finančným zdrojom umiesteným v zahraničí, colné tarify, kvóty na tovar, bojkot tovaru, embargo na jeho vývoz či dovoz, čierna listina firiem porušujúcich embargo, obmedzovanie udeľovania licencií, embargo na vývoz špičkových technológií). Existujú aj sankcie dopravné, komunikačné, vojenské, športové a kultúrne. Blokády predstavujú izoláciu, uzatvorenie či obkľúčenie časti alebo celého štátu (napr. sankcie vyhlásené Bezpečnostnou Radou v roku 1990 voči Iraku a v roku 1992 proti Zväzovej republike Juhoslávia). Pretože blokády sú aktívnym zásahom do trhu iného štátu, sú považované za "casus belli" (dôvod na vojnu).

III. Peacekeeping

Peacekeeping je spôsob pomoci krajinám zničeným konfliktmi vytvoriť podmienky pre udržateľný mier. Tzv. Peacekeepers OSN (označovaní aj ako „modré prilby“) – vojaci a vojenský funkcionári, policajný a civilný personál z mnohých krajín – monitorujú mierové procesy a napomáhajú stranám konfliktu implementovať mierovú dohodu, ktorú uzavreli. Takáto pomoc môže mať rôzne podoby, vrátane podpory ľudskej bezpečnosti, dohody o zdieľaní moci, volebnej podpory, posilnenia panstva práva a ekonomického a sociálneho rozvoja.

Charta OSN dáva Bezpečnostnej Rade OSN moc a zodpovednosť k uskutočneniu kolektívnych akcií pre udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Z tohto dôvodu medzinárodné spoločenstvo zvyčajne smeruje svoj pohľad k Bezpečnostnej Rade, aby schválila mierové operácie. Väčšina z týchto operácií je ustanovená a realizovaná samotnou OSN spolu s vojenskými jednotkami slúžiacimi pod operačným velením OSN. V iných prípadoch, kde priame angažovanie OSN nie je považované za vhodné alebo prípustné, Rada poveruje regionálne alebo iné medzinárodné organizácie, ako je Európska Únia, Africká Únia, NATO, Hospodárske spoločenstvo západoafrických štátov alebo „koalície ochotných štátov“, na realizáciu určitých peacekeepingových alebo mier vynužívajúcich funkcií.⁴

IV. Peacebuilding

Peacebuilding pozostáva zo širokého okruhu aktivít týkajúcich sa kapacitnej výstavby, urovnávania a spoločenskej transformácie. Je to dlhodobý proces vyskytujúci sa po zvoľnení alebo zastavení násilného konfliktu, teda fáza mierového procesu ktorá nastáva po peacemakingu and peacekeepingu.⁵

Valné zhromaždenie OSN spolu s Bezpečnostnou Radou vytvorili **Komisiu pre budovanie mieru** - medzivládny poradný orgán pomáhajúci krajinám pri postkonfliktom budovaní mieru, inštitúcií, obnove, rekonštrukcii a udržateľnom rozvoji. Má výslovné nariadené:

⁴ < <http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/faq/> >

⁵ „Agenda pre mier“

- Navrhovať jednotné stratégie pre postkonfliktný peacebuilding a obnovu;
- Pomáhať zabezpečiť predvídateľné financovanie pre skoré obnovujúce aktivity a udržateľné finančné investície cez stredne dlhé až po dlhé obdobie;
- Predĺžiť dobu pozornosti ktorú medzinárodné spoločenstvo venuje postkonfliktnej obnove;
- Vyvinúť čo najlepšie praktiky na riešenie problémov vyžadujúcich rozsiahlu spoluprácu medzi politickými, bezpečnostnými, humanitárnymi a rozvojovými aktérmi.⁶

Komisia pre budovanie mieru vyplňa dôležitú medzeru v systéme OSN v rámci pomoci a rozvoja. Dáva dohromady vládu konkrétnej krajiny so všetkými relevantnými medzinárodnými a národnými aktérmi na prediskutovanie a rozhodovanie o dlhodobej peacebuildingovej stratégii s cieľom predchádzať opakovanému konfliktu.

V. Mierové operácie OSN v praxi

1. Schopnosti a očakávania OSN

Generál Francois Briquemont, bývalý hlavný veliteľ UNPROFOR (United Nations Protection Force), poznamenal že „znovu a znovu sa objavuje fantastická priepasť medzi rezolúciami Bezpečnostnej Rady, vôľou vykonávať tieto rezolúcie a prostriedkami, ktoré sú k dispozícii veliteľom v poli.“⁷ Minimálne od konca studenej vojny sa OSN neustále stretáva s medzerou medzi schopnosťami a očakávaniami, ktorá vedie k často nemorálnym voľbám medzi kvalitou a kvantitou mierových operácií.⁸

Za „schopnosti“ OSN je možné považovať:

- 1.) Hmotné a nehmotné prostriedky – vojenské jednotky a ich vybavenie, finančné prostriedky, reputácia, legitimita
- 2.) Prostriedky pre riešenie konfliktov – mediácia, „dobré služby“
- 3.) Politická podpora – schopnosť členských štátov dohodnúť sa na konkrétnom postupe a presadiť ho.

Za „očakávania“ možno považovať dopyt po akciách OSN ktoré majú ochraňovať a udržiavať svetový mier a bezpečnosť.

Dôkazom priepaste medzi nimi sú aj neúspechy OSN v Somálsku, Rwande a Bosne, ktoré jasne preukázali neadekvátnosť klasických mierových operácií pre riešenie komplexných vnútroštátnych konfliktov post-bipolárneho sveta:

O genocídiu vo **Rwande** v roku 1994 a jeho plánovaniu existovali mesiace vopred jasné dôkazy. Na základe týchto dôkazov tiež Bezpečnostná Rada OSN už začiatkom roku 1994

⁶ <<http://www.un.org/peace/peacebuilding/qanda.shtml>>

⁷ Doyle 2001: 537

⁸ <<http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2005/Oldrich%20Bures.pdf>>

požadovala urýchlené vyslanie 5 500 modrých prilieb k posilneniu svojej misie vo Rwande. Napriek tomu, že v tom čase mala OSN už oficiálny prísľub od svojich 19 členských štátov na požiadanie okamžite poskytnúť viac než 31 000 vojakov v rámci tzv. United Nations Stand-by Arrangement System (UNSSA), trvalo 6 dlhých mesiacov, než sa podarilo tých 5 500 vojakov vôbec zhromaždiť. Medzitým bolo vo Rwande zabitých 500 000 – 800 000 ľudí (o skutočnom počte obetí sa dodnes len špekuluje).⁹ Celý svet sa Rwande otočil chrbtom. Dokonca aj Boutros Boutros-Ghali na jednej tlačovej konferencii v New Yorku obvinil svet z genocídie : „Je to krach nielen OSN, ale aj celého medzinárodného spoločenstva. A všetci sme zodpovední za tento krach. Nie iba veľké veľmoci, ale aj africké krajiny, mimovládne organizácie a celé medzinárodné spoločenstvo.“

Somálsko opisuje OSN ako krajinu s najhoršou humanitárnou krízou vôbec. Korene tejto situácie siahajú až do 70. rokov minulého storočia, keď sa k moci dostal diktátor Barre, istú dobu podporovaný aj USA a Talianskom. Jeho režim zmasakroval tisíce civilistov, prispel k masovému hladu a bratovražednému chaosu. V roku 1992 George Bush senior vyslal do Somálska humanitárnu misiu, ktorej úlohou bolo pomáhať pri distribúcii humanitárnej pomoci. Avšak veľké množstvo Somáľčanov považovalo americké jednotky za reprezentantov vlády, ktorá bola najväčším západným podporovateľom nenávideného diktátora, čo viedlo k rastúcemu odporu. Strelba na americké vojenské cestné zátarasy bola čoraz bežnejšia a Somáľčania sa stali svedkami scén, ako zväčša bieli Američania trýznia a strieľajú ich čiernych krajanov. Neskôr USA odovzdali vedenie misie OSN, čo bolo prvýkrát, čo medzinárodné sily plnili naraz úlohy zamerané na udržanie pokoja a vynútenie mieru a zároveň zabezpečovali humanitárnu pomoc. Bolo to tiež prvýkrát, čo OSN zasiahli bez formálneho pozvania vlády dotyčnej krajiny (pretože žiadna neexistovala). No Somáľčania príliš neverili ani OSN, pretože generálnym tajomníkom bol Boutros Boutros-Ghali, bývalý podporovateľ Barreho. Bill Clinton sa rozhodol stiahnuť podstatnú časť vojakov domov a urobil zásadnú chybu – vyše 4 000 vojakov, ktorých v Somálsku ponechal, situáciu už vonkoncom zvládnuť nemohlo. Generál Aidid vycítil svoj čas a pakistanskí vojaci v modrých prilbách OSN sa stali sa terčom veľkého útoku, kde viacerí prišli o život. Američania sa rozhodli ho zatknúť, no bez úspechu. Museli zasiahnuť špeciálne sily. Generál sa mal ukrývať v samom srdci Mogadiša, bojovalo sa vyše 70 hodín a na konci súboja stratili Američania 18 mužov a vyše 80 bolo ťažko ranených. Padlo až tisíc Somáľčanov, ale obávaný generál medzi nimi nebol. Kým sa Američania zväčša iba sťahovali na pevné pozície, ich primárnym cieľom sa stala ochrana vlastných síl. Americká intervencia do Somálska sa dodnes všeobecne považuje za fiasko.

11. júla 1995 bola Srebrenica - enkláva Bosniakov – v **Bosne a Hercegovine** pod velením generála Ratka Mladića zajatá. Vojsko Republiky Srbskej masovo zavraždilo asi 8000 Bosniakov (zväčša mužov), uistených príslušníkmi vojsk OSN, že sa nachádzajú v ochrannom pásme OSN. OSN sa stala terčom silnej medzinárodnej kritiky. Bolo jej vyčítané, že nezabránila masakru bosensko – srbských vojsk v enkláve Bosniakov, ktorá mala status ochranného pásma OSN. Sťažnosť sa vzťahuje aj na Holandsko. Jeho vojaci OSN prenechali enklávu Bosniakov bez odporu bosensko – srbským vojskám.

⁹ <<http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2005/Oldrich%20Bures.pdf>>

Ako by teda bolo možné preklenúť medzeru medzi nedostatočnými schopnosťami a nadmernými očakávaniami? Domnievame sa, že zvýšením nízkych schopností do miery, aby korešpondovali nadmerným očakávaniam, to nie je možné: Robert C. Johansen: „mnoho vlád si sťažuje, že mierové operácie OSN potrebujú reformu, čo je pravda. Avšak tieto sťažnosti prichádzajú od vlád tých samých členských štátov OSN, ktoré opakovane blokujú optimálne fungovanie štruktúry OSN a ktoré dlhodobo odmietajú hradiť náklady spojené s možnými reformami.“¹⁰ To však nevylučuje druhý spôsob riešenia – zníženie momentálnych nadmerných očakávaní kladených na OSN do tej miery, aby korešpondovali s jej súčasnými nízkymi schopnosťami v oblasti peacekeepingu.

2. Modré prilby OSN

Modré prilby OSN, fungujúce v rámci mierových operácií, sú vojenské jednotky, dobrovoľne zostavené viacerými štátmi. Sú umiestňované v oblastiach, ktoré si vyžadujú dozor nad presadením a dodržiavaním mierového usporiadania po zničujúcich ozbrojených konfliktoch. Ich počet dosahuje takmer 100 000 a musia pôsobiť už v mnohých krajinách, no dôveru voči nim oslabujú aj správy o ich negatívnej činnosti:

V roku 2006 čelili vojaci OSN, nasadení na Haiti a v Libérii, obvineniu zo zneužívania nepľnoletých dievčat. Predtým boli súčasťou kruhu pedofilov v Kongu a podieľali sa aj na pašovaní prostitútok z Kosova. Prejavili sa aj ako vandali ničiaci neolitické skalné maľby na západe Sahary.

V roku 2007 sa objavili hlásenia o zneužívaní detí aj zo Sudánu. Britský koordinátor misie UNMIS James Ellery obvinenia odmietol: "Vyšetrovali sme všetky obvinenia a nie sú žiadne dôkazy, ktoré by ich potvrdili. Je to najzaostalejší kraj v Afrike a panuje v nej mnoho nedorozumenia ohľadne úlohy OSN. Viac ako 90 percent ľudí nevie čítať a fámy sa medzi šíria veľmi rýchlo." Pripustil ale, že medzi jednotlivými vojakmi sa môžu objaviť takí, ktorí sa môžu podobných činov dopustiť: "V silách OSN je zastúpená veľká rada krajín a medzi jej príslušníkmi sa vždy nájde zhnité jablko." Neskôr OSN zneužívanie detí priznala.

O pár mesiacov boli mierové jednotky OSN v Kongu obvinené znova, konkrétne pakistanskí vojaci z obchodu so zbraňami a zlatom.

Sekretariát OSN a členské štáty nakoniec zareagovali sériou opatrení vytvorených na zabránenie a potrestanie porušení pravidiel správania sa OSN. V ôsmich najväčších peacekeepingových misiách boli v bojovom poli ustanovené tímy dohliadajúce na disciplínu a správanie mierových jednotiek. Počas rokov 2004-2005 Vyšetrovací úrad OSN a Dozorná agentúra ukončili viac ako 220 vyšetrovaní, majúcich za následok prepustenie niekoľkých skupín civilného personálu a repatriáciu množstva vojenského personálu. Niektoré z krajín prispievajúcich vojskom stíhalo navrátený personál za spáchané trestné činy. OSN je zaviazaná uskutočňovať politiku nulovej tolerance k sexuálnemu zneužívaniu.

¹⁰ Johansen 1998: 89 - 90

3. Krátkodobé a dlhodobé účinky mierových operácií OSN

Štúdie dokazujú, že mierové operácie OSN sú pozitívnym príspevkom k peacebuildingovým úsiliam po občianskych vojnách. Je však otázne, či pretrvávajú aj po odchode mierových síl. Súbor dát Doylea a Sambanisa dochádza k záveru, že mierové operácie OSN majú veľmi pozitívny efekt na peacebuilding v krátkej dobe. Misie môžu pomôcť stranám implementovať mierové zmluvy, ale OSN nemôže poraziť vojny. Misie prispievajú skôr ku kvalite mieru, ktorý je založený na spoluúčasti, než ku dlhému trvaniu mieru, kde mier je len absenciou vojny. Účinky mierových síl je síce možné pociťovať aj po dlhšej dobe, ale postupom času sa vytrácajú. Je preto možné tvrdiť, že v peacebuildingu OSN chýba stratégia starajúca sa o samostatný ekonomický rast, ktorý by mohol prepojiť zvýšenú spoluúčasť s udržateľným mierom.

VI. Záver

Mierové operácie OSN sa postupom času stali jednou z jej najviditeľnejších aktivít a podľa ich (ne)úspešnosti je často hodnotená i samotná OSN ako taká. Výskumy verejnej mienky uskutočnené v USA ukazujú, že podľa dvoch tretín Američanov vykonáva OSN mizernú prácu. Je ale dôležité pochopiť podstatu OSN, ktorá je skôr nástrojom členských štátov, než nezávislým aktérom svetovej politiky. O všetku tvrdú silu, ktorou OSN disponuje, musí táto organizácia prosieť a „požičiavať“ si ju od členských štátov. A pokiaľ sa členovia nemôžu dohodnúť na podobe akcie, operuje sa OSN len ťažko.

Svet prešiel od roku 1945 mnohými zmenami a myslíme si, že tento globálny nástroj, hoci jestvuje už 63 rokov, sa stále vyvíja a z tohto dôvodu je s jeho nedostatkami potrebné rátať. Systém OSN síce zďaleka nie je dokonalý, ale ako systém jedinej univerzálnej organizácie kolektívnej bezpečnosti je v jedinečnej pozícii ochrániť nasledujúce generácie pred bičom vojny.

Preventívna sebaobrana a kolektívne mechanizmy obrany

Ľudmila Pošiváková

Preventívna sebaobrana	17
The doctrine of 'preventive war'	17
Použitie sily	18
Bushova deklarácia "preventívnej vojny"	19
Postoj NATO	21
Zhrnutie	22

V súčasnosti, takmer celý svet musí čeliť hrozbe útoku zo strany rôznych teroristických skupín, ktoré sa snažia hrozbou alebo samotným útočením na iné štáty či organizácie demonštrovať svoju silu. Ide o snahu ukázať svetu ich názor či už v oblasti politiky, náboženstva alebo národného sebaurčenia. V utajení pripravujú plány, ako sa vryť do pamäte a vyvolať strach v obyčajných ľuďoch. V hĺbke svojich tajných radov vyvíjajú účinné zbrane a postupy ich použitia.

Azda nie je v dnešnom civilizovanom svete človeka, ktorý by nezaregistroval útok teroristickej skupiny Al-Káida na Svetové obchodné centrum, tzv. dvojčičky, ktoré boli symbolom dobre fungujúcej ekonomiky Spojených štátov, ba dovolíme si konštatovať, že celého sveta. Danú situáciu by sme mohli kvalifikovať ako útok východných extrémistov, považovaných vyspelými krajinami za chudobných a nevzdelaných služobníkov náboženskej ideológie, na symbol stability sveta.

A práve tento útok následne odštartoval novú etapu v dejinách budovania mieru. Bol podnetom pre celý svet, aby čelil takýmto snahám ozbrojených skupín ohrozujúcich tak ťažko budovaný mier. Po 2. svetovej vojne, štáty, na čele s vtedy ešte Spojenými národmi, odsúdili akékoľvek narušenie mieru vedúce ku globálnej katastrofe, akou bola 1. či 2. svetová vojna. Spôsobili nie len obrovské straty na životoch, úpadok morálky, stratu ľudskosti, ale znamenali i rozvrátenie ekonomiky a veľké zdevastovanie životného prostredia. Preto vznikol záväzok budovať mier spoločne a navzájom si pomáhať pri hroziacom nebezpečenstve.

Avšak takto načrtnutý spoločný postup v čase ohrozenia, ale aj mimo neho, deklarovaný v zmluvách a programoch bezpečnostných organizácií, bol popretý postupom Spojených štátov, podporených niektorými ďalšími štátmi. Hoci tieto štáty boli zmluvnými stranami obranných spoločenstiev, v čakaní na odobrenie ich postupu zo strany spoločenstiev nevideli pravdepodobne zmysel. Možno práve v tejto neochote počkať na spoločné stanovisko spočíval dôvod porušenia záväzkov, ku ktorým pristúpili. Je však toto skutočný dôvod pre porušenie pravidiel? Alebo spočíva v snahe USA a ďalších štátov preukázať schopnosť či pripravenosť odolať takýmto útokom? Snažia sa tieto štáty oddeliť od jednotných zoskupení a postupovať samostatne bez záujmu vytvoriť a spoznať všeobecný konsenzus? Aký je názor samotných spoločenstiev na takýto samostatný postup?

Je samozrejme otázkou či prevencia voči takýmto hrozbám je účinnejšia spoločná alebo samostatná. Každý štát má právo rozhodnúť sa či vstúpi do niektorej z obranných organizácií alebo bude v prípade ohrozenia vystupovať ako suverén.

Preventívna sebaobrana

Intervencia v Iraku je azda najlepším a najznámejším príkladom pokusu o preventívnu obranu voči neoprávneným útokom či hrozbám. Zdôrazňuje však značnú nejednotnosť a rovnako aj možnosť pochybností v dôvodoch použitia prevencie, ktoré môžu byť aj mylné a niekedy i nepodložené. Ide najmä o skutočnosti ako sú:

1. problém získania spojencov
2. nebezpečenstvo chybných informácií ohľadom cudzo- štátneho programu zbrojenia a prepojenia s teroristickými skupinami
3. politické, ekonomické a ľudské náklady v snahe „wars of choice“
4. odpor domáceho obyvateľstva a radikálnych strán, ktoré považujú cudziu inváziu a okupáciu za neopodstatnenú ¹

Nepodložená a neregulovaná prevencia však môže viesť k jej zneužitiu a prerásť do použitia donútenia zo strany silných štátov voči menším, menej konkurencie schopným štátom v oblasti vojenskej sily.

Zastrašenie a prevencia však v prípade USA voči teroristom už nie sú účinné. V prípade, že by sa im do rúk dostali zbrane hromadného ničenia, neváhali by ich okamžite použiť. Teroristické skupiny sú najväčšou hrozbou. Sú malé, teritoriálne rozptýlené a pre splnenie cieľa sú ochotné položiť aj život. Pre Spojené štáty z toho vyplýva, že musia zabrániť šíreniu zbraní hromadného ničenia a technológie ich výroby, aby sa tak vyhli i najmensej hrozbe. ²

The doctrine of 'preventive war'

Doktrína preventívnej vojny, prezentovaná Spojenými štátmi americkými s podporou štátov, ktoré sa zaradili do 'coalition of willing', a teda vyjadrili podporu USA v ich postupe voči Iraku, je zdrojom záujmu o nové smerovanie štátov v medzinárodnom práve. Rovnako obracia pozornosť na otázku, či sú zákazy použitia sily stanovené v Charte OSN ešte stále rešpektované členskými štátmi. Záujem priťahuje i možnosť nahradenia všeobecnej dohody a právnych pravidiel jednostrannosťou a návratom k dôvere v použitie vojenskej a ekonomickej sily namiesto práva a diplomacie. Takto formulovaná doktrína je súčasťou "National Security Strategy of the United States" z roku 2002, pričom plánuje útok štátu bez špecifických dôkazov hroziaceho útoku. Znamená odklon od zákazu použitia sily zaužívanom v medzinárodnom práve od Briand-Kellogovho paktu, ustanovení Norimberského procesu, či záverov Charty OSN a ustanovení

¹ The doctrine of preemptive self-Defence. Prístupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=707523 (navštívené 1. marca 2008)

² Po Iraku: Hegemónia alebo multipolarita? Prístupné na: <http://www.blisty.cz/art/13496.html> (navštívené 1. marca 2008)

Medzinárodného trestného súdu, a značí opätovnú ochotu použiť silu v medzinárodnom styku.³

Možnosti porušenia medzinárodného práva možno postrehnúť pri zlyhaní prevencie rabovania a v dovolenom porušení práva pri vojenských akciách v Bagdade, ako aj v neúspešnej humanitárnej pomoci pri zásahoch civilného obyvateľstva. Členovia tejto koalície zasahujúci na základe Security Council resolution 1483(2003)⁴ by takto mali byť klasifikovaní ako útočná strana. Podľa toho by voči nim mali byť vyhovené primerané dôsledky na základe zodpovednosti za akcie vykonané v Iraku. Ktorýkoľvek z týchto štátov je zodpovedný za priame straty, škody, vrátane škôd na životnom prostredí, vyčerpanie prírodných zdrojov, ako aj urážky voči národom, vládam iných krajín či zoskupeniam. Na základe tejto rezolúcie nie sú vyňaté zo zodpovednosti voči medzinárodným ustanoveniam, ako je Rímsky štatút či Ženevská konvencia.

Použitie sily

V rámci použitia sily rozoznávame *jus ad bellum*- pravidlá použitia sily a *jus in bello*- pravidlá regulujúce vedenie nepriateľských akcií. Teda ide o zákonnosť útoku spolu s jeho dôsledkami a na druhej strane záväzok útočníka voči okupujúcemu územiu. V súčasnosti ju označujeme ako právo ozbrojeného konfliktu.⁵

V roku 1928 bol podpísaný Briand- Kellogov pakt, v ktorom bola odsúdená vojna. Zmluvné štáty, medzi ktoré patrili aj napr. Spojené štáty, Austrália či Veľká Británia, poskytli „slávnostné vyhlásenie v mene svojich občanov, že odsudzujú vojnu ako riešenie medzinárodných sporov a zriekajú sa jej ako nástroja vzájomnej národnej politiky“.

Samotný pakt vytvoril oporu pre posudzovanie zločinov proti mieru spočívajúcich v príprave, hrozbe alebo zahájení agresívnej alebo násilnej vojny. Dôsledky takejto vojny pritom nepostihujú len samotné vojnové strany, ale majú dopad na celý svet. Preto je potrebné vyvodit' aj medzinárodno- právnu zodpovednosť, ktorá sa uskutočňuje prostredníctvom Štatútu Medzinárodného trestného súdu, resp. Rímskeho štatútu(333/2002 Zb. z.). Na jeho základe má tento súd právomoc prejednávať trestný čin genocídy, zločiny proti ľudskosti, vojnové zločiny a trestný čin agresie.

Charta OSN obsahuje záväzok „chrániť generácie pred pohromou, akou je vojna, ktorá dvakrát priniesla nevyhoviteľný žiaľ ľudstvu“⁶ a drží sa cieľov:

1. pestovať znášanlivosť a žiť spolu navzájom v mieri ako dobrí susedia,
2. zjednotiť svoje sily pre zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti,

³ Preventive War' and International Law After Iraq. Prístupné na: http://www.globelaw.com/Iraq/Preventive_war_after_iraq.htm (navštívené 1. marca 2008)

⁴ Security Council resolution 1483 (2003). Prístupné na: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/368/53/PDF/N0336853.pdf?OpenElement> (navštívené 1. marca 2008)

⁵ Crimes of war. Prístupné na: <http://www.crimesofwar.org/thebook/jus-ad-bellum.html> (navštívené 1. marca 2008)

⁶ KLUČKA,J.: Charta OSN. Medzinárodné právo verejné, 2004, s.257- 282

3. prijať zásady a zaviesť metódy zaručujúce, že sa ozbrojené sily budú používať len v spoločnom záujme a používať medzinárodný mechanizmus na podporu hospodárskeho a sociálneho povznesenia všetkých národov

Všeobecné pravidlo zakazujúce silu, ustanovené v obyčajovom práve, pripúšťa isté výnimky, ktoré majú štáty zastúpené Valným zhromaždením na zreteli. Ide najmä o výnimku stanovenú v článku 51 Charty OSN, ktorý prezentuje základné právo individuálnej alebo kolektívnej sebaobrany, v prípade, ak nastane vojenský útok voči členovi OSN, pokiaľ Bezpečnostná rada uskutoční opatrenia nevyhnutné pre zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.⁷ Nesmieme opomenúť ani celú kapitolu 7 Charty OSN pojednávajúcu o kolektívnej obrane na základe rozhodnutia Bezpečnostnej rady OSN, najmä článok 42.

Bushova deklarácia "preventívnej vojny"

V úvode Stratégie národnej obrany na rok 2002 George Bush vyhlásil, že Spojené štáty americké budú konať voči „vystupujúcim hrozbám ešte pred tým, ako naberú plnú silu“⁸. Teda vykreslil potrebu prevencie v inom uhle, ako bola storočia zaužívaná. Medzinárodné právo stanovovalo, že národy nesmú pripustiť útok pred tým, ako použijú plno-právnu obranu voči sile vyvolávajúcej hroziace nebezpečenstvo útoku. Zákonnosť prevencie je podmienená existenciou hrozby, ktorá vystupuje bezprostredne- je ňou často viditeľná mobilizácia armád, námorníctva alebo leteckých síl pripravujúcich sa na útok.

No posudzovanie bezprostrednej hrozby musíme prispôbiť schopnostiam a cieľom dnešných protivníkov. "Rouge states"(podľa G. W. Busha tzv. darebácke štáty) a teroristi sa nesnažia útočiť bežnými prostriedkami. Sú si vedomí, že takáto cesta by mohla zlyhať. Preto sa namiesto toho spoliehajú na násilné útoky alebo zbrane hromadného ničenia, teda zbrane, ktoré sa dajú ľahšie ukryť a použiť bez akéhokoľvek varovania.

Tento prejav Spojených Štátov spočíva v ochote zaútočiť aj napriek obmedzeniam stanoveným medzinárodným právom, aj napriek limitom zachovávaným v minulosti. Rozdiel medzi "preventívnou vojnou" a prevenciou prezentovanou v Bushovej doktríne bol opísaný v Brookings Institute report nasledovne: „Spôsob nie je limitovaný tradičnou definíciou prevencie- útočenie na nepriateľa pripravujúceho útok- ale tiež zahŕňa prevenciu- teda útočenie na nepriateľa dokonca bez evidencie prichádzajúceho útoku.“⁹ Táto myšlienka je najmä zameraná na teroristické skupiny, označované aj ako extrémisti alebo "rouge nation states". Podľa stratégie sú obaja prepojení s radikalizmom a technológiami. Kvôli prechodu od konvenčných zbraní k ich nekonvenčným typom, si USA vyhradilo právo prevencie na ochranu ich národnej bezpečnosti. A tak sa neopiera o právny poriadok OSN, ale vychádza z demokratického charakteru USA.¹⁰

⁷ KLUČKA,J.: Charta OSN, kapitola VII. Medzinárodné právo verejné, 2004, s.266-268

⁸ The National Security Strategy of the United States of America. Prístupné na: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> (navštívené 1. marca 2008)

⁹ Preventive War and International Law After Iraq. Prístupné na: http://www.globelaw.com/Iraq/Preventive_war_after_iraq.htm (navštívené 1. marca 2008)

¹⁰ Národná bezpečnostná stratégia USA. Prístupné na: <http://mepoforum.sk/bezpecnostna-politika/analzy/narodna-bezpecnostna-strategia-usa-bushova-doktrina-v-novom-kontexte-uvod-prempcia-nova-triada/> (navštívené 1. marca 2008)

Austrálska vláda zaujala stanovisko, že táto doktrína by mala obsahovať odkaz na Chartu OSN. Austrálsky premiér John Howard povedal, že „v čase, keď bola Charta OSN písaná, myšlienka útoku bola definovaná v dnes neaktuálnych podmienkach. Je to idea o armáde prechádzajúcej hranice nepriateľa. Dnes je situácia odlišná. Poznáme len terorizmus bez domovskej krajiny, ktorý je schopný devastácie, ak nie horších vecí a vravím, rovnako ako mnoho iných ľudí, že jedine základ medzinárodného práva môže držať krok s touto novou realitou.“ S týmto názorom sa stotožnil aj austrálsky minister obrany Robert Hill, dovoľávajúc sa odkazu na článok 51 Charty OSN.

Názor austrálskej vlády, že je potrebné zmeniť medzinárodné právo vzhľadom na súčasnú situáciu v oblasti terorizmu, môže byť prejavom pocitu zmarenia záväzku. Samozrejme, aby takáto zmena bola efektívna, musí byť uskutočnená spôsobom, ktorý by podporil medzinárodný mier a bezpečnosť prostredníctvom mnohostranných akcií a právneho princípu. Záruky úspešnosti takéhoto konania asi neexistujú, avšak potom tu existuje nebezpečenstvo oslabenia alebo úplného potlačenia právneho princípu či podlomenia zákazu použitia sily, ktorý nie je len výsledkom medzinárodného konsenzu pre vyhnutie sa vojnám, ale bol prijímaný po desaťročia. Nebezpečenstvo udelenia precedensu pre použitie sily inými štátmi je evidentné. Objavil sa názor, že „ak princíp reciprocity zabezpečí, že každý štát uplatňujúci si nárok podľa medzinárodného obyčajového práva bude rešpektovať také isté právo každého ďalšieho štátu, štáty si budú uplatňovať iba nároky, ktoré budú považovať za generálne.“¹¹

Bushova doktrína je na 1. pohľad ďaleko od preventívnej vojny, ktorá je dôkladne definovaná na základe sebaobrany voči aktuálne hroziacemu útoku. Doktrína sa odkláňa od vývoja medzinárodného práva zakazujúceho použitie sily stanoveného v Briand-Kellogovom pakte i v ustanoveniach Charty OSN, a naznačuje návrat k použitiu sily v medzinárodných vzťahoch.

Stratégia Národnej bezpečnosti obsahuje vyhlásenie USA, že "coalition of willing" môže byť prospešná ako nový typ organizácie mimo existujúcich inštitúcií a medzinárodného práva s vlastným právom a jednosmernou politikou.¹²

Samotná doktrína vychádza z predpokladu, že je potrebné zabezpečiť na celom Blízkom a Strednom východe "efektívnu demokraciu", ktorá v sebe zahŕňa slobodné voľby a rovnako súvisiace práva a slobody.¹³ Zameriava sa len na islamských radikalistov, bojujúcich v mene náboženstva, avšak zabúda na existujúcu hrozbu terorizmu aj v iných častiach sveta.

¹¹ „Reciprocity and the Making of International Environmental Law“. Prístupné na: <http://www.law.duke.edu/news/papers/strategyandpersuasion.pdf> (navštívené 1. marca 2008)

¹² Preventive War and International Law After Iraq. Prístupné na: http://www.globelaw.com/Iraq/Preventive_war_after_iraq.htm (navštívené 1. marca 2008)

¹³ Národná Bezpečnostná stratégia USA II. Prístupné na: <http://mepoforum.sk/bezpecnostna-politika/analyzy/narodna-bezpecnostna-strategia-usa-ii-efektivna-demokracia-terorizmus-podpora-efektivnemu-multilateralizmu/> (navštívené 1. marca 2008)

Postoj NATO

Severoatlantická aliancia je organizácia, ktorá v čase svojho vzniku musela čeliť najmä Sovietskemu zväzu a situácii okolo „studenej vojny“. V tomto čase riešila problém lepšej pripravenosti zo strany ZSSR, a tak sa európske štáty, vďaka Washingtonskej zmluve, piliera NATO, mohli spoľahnúť na pomoc USA, jadrovej mocnosti, v prípade ohrozenia.

Článok 5 Charty NATO obsahuje:

Zmluvné strany sa dohodli, že ozbrojený útok proti jednej alebo viacerým z nich v Európe alebo Severnej Amerike, bude považovaný za útok proti všetkým, a preto odsúhlasili, že ak nastane taký ozbrojený útok, každá z nich uplatní právo na individuálnu alebo kolektívnu obranu, uznané článkom 51 Charty Spojených národov, pomôže zmluvnej strane alebo stranám takto napadnutým tým, že bezodkladne podnikne sama a v súlade s ostatnými stranami takú akciu, akú bude považovať za potrebnú, vrátane použitia ozbrojenej sily, s cieľom obnoviť a udržať bezpečnosť severoatlantickej oblasti. Akýkoľvek taký ozbrojený útok a všetky opatrenia vykonané v jeho dôsledku budú bezodkladne oznámené Bezpečnostnej rade. Tieto opatrenia budú ukončené, akonáhle Bezpečnostná rada prijme opatrenia potrebné na obnovenie a zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.¹⁴

Takto formulovaná zmluva v tomto čase nepredpokladala, a teda nebola pripravená na teroristické útoky vychádzajúce z Blízkeho východu. Tieto útoky nemôžeme prisúdiť konkrétnemu štátu, rovnako ako nemôžeme predpokladať ani spôsob, akým sa rozhodnú zaútočiť.

USA po útoku nechceli byť obmedzované potrebou konsenzu v Severoatlantickej rade, preto sa Washington rozhodol operovať mimo rámca NATO, aj napriek aktivácii článku 5, o ktorej rozhodla Severoatlantická rada, keďže sa preukázalo, že daný útok bol vedený zo zahraničia proti Spojeným štátom. Vtedajší štátny tajomník Ministerstva zahraničných vecí USA Richard Armitage po príchode do ústredia NATO po útokoch z 11. septembra úplne otvorene vyhlásil: „Neprišiel som, aby som vás o niečo žiadal.“¹⁵

Podľa názoru Edgara Buckleyho, zástupcu generálneho tajomníka NATO pre obranné plánovanie a operácie od roku 1999 do roku 2003, „zo strany USA išlo o zásadné nepochopenie povahy Aliancie, ktoré devalvovalo dôležitosť strategickú solidaritu. V dôsledku toho zdieľam frustráciu tých, ktorí veria, že Spojené štáty mohli urobiť viac pre angažovanie Aliancie vo svojom boji proti Talibanu a Al-Kájde.“ Pre rozlíšenie daného útoku od „bežného“ terorizmu zvolil kritériá rozsahu a riadenia zvonku. Pre kritérium ozbrojeného útoku boli lietadlá kvalifikované ako riadené strely.¹⁶

Aj keď sú názory na akcie v Iraku rozdielne, sme si istí, že záujem všetkých strán spočíva v zánížení teroristických akcií, ktorým sa nevyhla ani Európa. Navyše skutočnosť, že k postupu USA v Iraku sa pripojili členovia NATO, nám vytvorila potrebu

¹⁴ Kontext aktivácie článku 5. Prístupné na: <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/slovak/art1.html> (navštívené 1. marca 2008)

¹⁵ Kontext aktivácie článku 5. Prístupné na: <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/slovak/art1.html> (navštívené 1. marca 2008)

¹⁶ Použitie článku 5 po piatich rokoch. Prístupné na: <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/slovak/art2.html> (1. marca 2008).

reorganizácie NATO, aby mohla ľahšie reagovať na podobné situácie nečakaných útokov. Výsledkom je tak angažovanosť napr. v Afganistane, kde riadi Medzinárodné sily bezpečnostnej pomoci (ISAF), či vytvorenie síl rýchlej reakcie NATO (NRF). Domnievame sa, že samotný článok 5 je koncipovaný dosť široko a je len na zmluvných stranách NATO, ako sa rozhodnú použiť ho. Aliancia však dokázala, že v prípade potreby je schopná prispôbiť sa a reagovať na aktuálne problémy. Je teda len na signatároch či prejavia snahu postupovať spoločne a budú mať strpenie pre zaujatie spoločného stanoviska.

Zhrnutie

Načrtnutá situácia nám zdôrazňuje, že spoločný postup štátov, vytváraný takmer 60 rokov zrejme narazil na problém. Jednotnosť postupu a názorov boli nahradené nezáujmom a samostatnosťou. Nazdávame sa, že osožnejší by bol postup spoločenstiev ako celku, v ktorom by si štáty plnili záväzky a konali ako ich súčasť. Je však otázne, či je možné prinútiť, resp. presvedčiť členov pre takýto postoj. Avšak vytvorenie obranného spoločenstva podľa vzoru Európskej únie, kde by sa štáty vzdali časti svojej suverenity v prospech celku, je asi len utópiou. Prinajmenšom znepokojujúce je, že členské štáty OSN a NATO poskytli pomocnú ruku USA v takomto samostatnom vojenskom postupe. Tým sa pre ne poskytol priestor pre upevnenie pozície hegemóna vo svete, ktorú môže ľahko použiť voči slabším štátom a národom. Voči takejto hegemónii by sa mohla vo svete vytvoriť akási protistrana štátov, ktoré odmietajú takéto postavenie Spojených štátov. Avšak bola by to situácia, kde by stála "sila proti sile" a vytvorený systém medzinárodného práva by bol minulosťou.

Ženy, ozbrojený konflikt a medzinárodné humanitárne právo

Bianka Probalová

A. Úvod	23
B. Prvý právny názor - "Meranie rovnosti pohlaví"	23
C. Druhý právny názor - "Snaha o zlepšenie postavenia žien"	25
D. Pravidlá ochrany žien	29
E. Práva internovaných osôb	35
E. Záver	39

A. Úvod

Podľa Ženevskej konvencie o ochrane civilných osôb za vojny, ženy požívajú v medzinárodnom humanitárnom práve špecifickú ochranu. Je tomu ale skutočne tak? Samotná konvencia hovorí, že ženy treba zvlášť chrániť proti každému útoku na česť, najmä však proti znásilneniu, proti núteniu k prostitúcii a proti každému nemravnému konaniu. Je ale otázkou, či sa samotné znenie konvencie zhoduje aj so skutočnosťou. Existujú minimálne dva rozličné právne názory na túto problematiku.

B. Prvý právny názor - "Meranie rovnosti pohlaví"

Prvý z nich hovorí, že medzinárodné humanitárne právo (IHL) podáva podrobný mužský pohľad na ozbrojený konflikt, ako pravidlo, podľa ktorého možno merať rovnosť pohlaví. Vo svete, kde ženy nemajú rovnaké postavenie ako muži, vo svete ozbrojeného konfliktu, sa dopady na mužov a ženy v podstatnej miere líšia, pričom podstatná časť pravidiel nemôže reagovať na postavenie žien.¹

Niekoľko feministických akademikov stále viac tvrdí, že medzinárodné humanitárne právo prispieva k zhoršovaniu ich postavenia. Prehlasujú, že medzinárodné humanitárne právo, filozoficky založené na rytierskych ideáloch o ženách, sa venuje ženám v pozícii ich vzťahov s ostatnými subjektmi a nie ako jednotlivcami v ich vlastných právach. Poukazuje na to štyridsaťdva ustanovení zameraných na ženy, obsiahnutých v Ženevských konvenciách (1949) a ich Dodatkových protokoloch (1977), devätnásť ustanovení sa zaoberá ženami ako matkami, pričom držanie ochrany nad nenarodenými deťmi a malými deťmi je odôvodnením pre mnoho z týchto ustanovení.

Kritika medzinárodného humanitárneho práva spočíva v tom, že sa zameriava len na "biologické" rozdiely žien a prie sa s "ošetrením" sexuálneho násillia, ktoré je vyjadrené len termínmi týkajúcimi sa cudnosti a zdržanlivosti. Obvykle sú ženy vysoko cenené v medzinárodnom humanitárnom práve kvôli sexuálnym i reprodukčným aspektom ich životov.²

Vo všeobecnosti v medzinárodnom práve autori argumentujú tým, že právne normy týkajúce sa žien sú videné ako tie, ktoré majú menej dôležité postavenie. Pokračujú tým,

¹ Gardam, J. and Jarvis, M.: Women, Armed Conflict and International Law. In: *Kluwer Law International*, 2001, s. 93.

² Gardam, J. and Jarvis, M.: Women, Armed Conflict and International Law. In: *Kluwer Law International*, 2001, s. 94.

že ustanovenia medzinárodného humanitárneho práva týkajúce sa žien, sú vyjadrené v termínoch ochrany radšej než v termínoch prohibície (napríklad článok 76 Protokolu I., ako opak k "jazyku", ktorý sa zaoberá mužmi v článku 13 tretej Ženevskej konvencie).

Je známe, že neexistuje žiadna zmienka o sexuálnom násilí v "grave breach" ustanoveniach, napriek aktuálnej interpretácii spôsobilosti trestne stíhať znásilnenia uvedené pod danými úsekmi.

Autori sa prú v tom, že medzinárodné humanitárne právo je právny režim založený na rozdieloch medzi bojovníkmi (kombatantmi) a civilistami, pri poskytovaní väčšej miery ochrany bojovníkom než "nebojovníkom".

V diskusiách, je sporná otázka ochrany obetí ozbrojeného konfliktu videná ako konštantne druhá vo vzťahu k vojenským potrebám. Ďalej je ešte považovaný za znepokojivý vojenský vplyv vo vývoji a použití medzinárodného humanitárneho práva.

Komplexný režim ochrany poskytl medzinárodné humanitárne právo vojnovým zajatcom (väčšinou mužom), oproti nedostatku regulácie týkajúcej sa ľudí v utečeneckých táboroch (väčšinou ženy).

Autori v ich diskusiách priznávajú, že ženy nie sú jediné obeť a že rod, resp. pohlavie nemôže vždy vysvetliť menší stupeň ochrany, obzvlášť pokiaľ sa to týka limitovanej oblasti práva vzťahujúceho sa na domáci ozbrojený konflikt.

Často opakovaným nedostatkom je rozpor medzi cieľmi medzinárodného humanitárneho práva, ktoré sú limitované a pragmatické, a očakávania vzťahujúce sa často k tejto oblasti práva. Medzinárodné humanitárne právo má veľmi presné hranice.

Zameriava sa len na obmedzenie utrpenia v priebehu ozbrojeného konfliktu, náhradu sociálnej nerovnakosti alebo pomáhanie pri prestavbe spoločnosti vo vojnu zničených krajinách.

Vyjadrenie obvinenia je nasledovné: medzinárodné humanitárne právo pri zaviazaní sa k poskytnutiu humanitárnych potrieb v ozbrojenom konflikte, preferuje obyvateľstvo v štáte, v ktorom nie je sústavná rodová nerovnosť. Systém zlyhal pri rozlišovaní nerovnocenného postavenia mužov a žien v spoločnosti.³ Toto obvinenie prehliada skutočnosť, že medzinárodné humanitárne právo sa nezaobera základmi spoločenského zriadenia všeobecne. Jeho ciele sú radšej krajne vyhradené a zaisťujúce prežitie pre toľko ľudí, koľko je možné v priebehu existencie najzávažnejších extrémnych situácií v skúsenostiach spoločnosti.

Medzinárodné humanitárne právo sa striktné drží od akéhokoľvek pokusu o určenie platnosti dôvodov sporu, či sú založené na diskriminačných praktikách alebo nie.

Mnoho feministickej teórie, naproti tomu, požaduje analýzy, ktoré nazerajú hlboko do celej štruktúry spoločnosti a umiestnia sa v domnienke, že tam neexistuje univerzálna skúsenosť.

³ Gardam, J. and Jarvis, M.: Women, Armed Conflict and International Law. In: *Kluwer Law International*, 2001, s. 97.

Nedostatky medzinárodného humanitárneho práva a potreba vyvarovať sa ich, predstavujú komplex a vyžadujú ďalšie skúmanie a diskusie. To môže tiež vysvetliť prečo sa vyskytuje občas „horký“ spor medzi tými, ktorí obhajujú zvýšenú oddanosť a presadzovanie medzinárodného humanitárneho práva a tými, ktorí argumentujú popri feministickej línii.

Tentokrát taký teoretici ako Gardam a Jarvis priamo kritizovali metódy použité Medzinárodným výborom Červeného kríža (ICRC), ktoré boli adresované utrpeniu žien, a skutočne patriarchálnu povahu inštitúcie samotnej.

Zatiaľ čo potvrdenie nedávnej "sea change" vnútri Medzinárodného výboru Červeného kríža, v jeho prístupe k tejto záležitosti, niektorí autori sú príliš prezieraví v tvrdení, že Medzinárodný výbor Červeného kríža urobil veľmi málo a veľmi neskoro

a nie je inštitucionálne schopný zaoberať sa do hĺbky prirodzenou komplikovanosťou perspektívy rodu.

Medzinárodný výbor Červeného kríža, tak ako každá iná súčasť humanitárneho spoločenstva, musí konštantne znovu uvážiť jeho spôsobilosť zahrnúť otázky rodu do jeho operačnej práce. Prísľub urobil na 27. medzinárodnej konferencii, osobitne adresovanej otázke žien a ozbrojenému konfliktu, a projekt Women and War, sú zrejme príklady ako sa inštitúcia vážne angažuje pri redukcii utrpenia žien. Štúdia Medzinárodného výboru Červeného kríža Women facing war, ktorá vyplynula zo štúdie Women and War, je ďaleko viac než vysokoškolský kus literatúry.

Zaoberanie sa praktickým cieľom zmiernenia situácie žien v časoch ozbrojeného konfliktu a zhodnotenie pracovných ohlasov vo vzťahu k jeho reálnym záujmom, to pomáha Medzinárodnému výboru Červeného kríža rozumieť a uspokojovať potreby ženských členov populácie, ktorí sú najviac zraniteľnými obeťami vojny. Budúcnosť ukáže, čo urobí Medzinárodný výbor Červeného kríža s týmito informáciami a ako feministické akademické spoločenstvo odpovie.

Avšak je potrebné urobiť ešte príliš mnoho práce na tomto poli, čo je úlohou akademikov a organizácií ako Medzinárodný výbor Červeného kríža, tráviť čas v konštantných nezhodách radšej, než nájsť spoločný základ.

Mlčanie a nedostatok všeobecných znalostí o ženách držali ženy uväznené a znásilnené počas ústavnej krízy na ostrove Fidži; nedostatok ženských predstaviteľiek v procese formálneho mierového vyjednávaní v Afganistane napriek skutočnosti, že rozľahlá časť vyčerpávajúcej a usedavej práce prestavby krajiny padla na ich ramená; použitie ženských tiel ako bojísk, ich vlastné utrpenie sa považuje za vážne, ak začne pôsobiť navonok- na verejnosti ; zaobchádzanie so ženami, ktoré sú bojovníčkami v profesionálnych i neprofesionálnych armádach –zdá sa, že svet odmieta počúvať a náležite konať v oblasti reálnych otázok humánneho záujmu.

C. Druhý právny názor - "Snaha o zlepšenie postavenia žien"

Druhý postoj zase argumentuje tým, že niet pochybností, že práca organizácií zaoberajúcich sa ľudskými právami mala značný dopad na postoj týkajúci sa ochrany žien

počas ozbrojených konfliktov. Zmenu prízvuku počas posledných rokov možno v tejto súvislosti postrehnúť v práci Medzinárodného výboru Červeného kríža. Ochrana žien-obeť konfliktov bola vždy súčasťou mandátu Medzinárodného výboru Červeného kríža.

Tradične ale, boli ženy zahrnuté pod hlavnú kategóriu civilistov alebo pod separátnu kategóriu "ženy a deti". Toto sa stalo napriek skutočnosti, že potreba týchto rôznych kategórií obetí nie je identická.

V priebehu rokov, Medzinárodný výbor Červeného kríža bol aktívny v pokusoch o zmenšovanie vplyvu hrôz konfliktov na ženy. Napríklad, isté snahy boli uskutočnené počas druhej svetovej vojny na zabezpečenie legálneho zaobchádzania so ženami-vojnovými zajatcami.⁴

V povojnovom období tiež, z času na čas Medzinárodný výbor Červeného kríža vynaložil úsilie na zaistenie toho, aby bolo so ženami zaobchádzané humánnejšie v rôznych konfliktných situáciách.⁵

Avšak v kontexte sexuálneho násillia- najzrejmšej cesty, v ktorej majú ženy dostatočné "skúsenosti" v konfliktoch - je ohlušujúce ticho, napriek strašnej realite v praxi- vo všetkých ozbrojených bojoch.

Neviditeľnosť žien a sexuálne násillie rapídne vzrástlo ku koncu ozbrojeného konfliktu v niekdajšej Juhoslávii. Aj keď sexuálne násillie proti ženám bolo na programe orgánov zaoberajúcich sa ľudskými právami niekoľko rokov, bol to tento spor, ktorý oživil medzinárodné spoločenstvo, aby konalo, a následne to viedlo k najvýznamnejšiemu vývoju humanitárneho práva a k rastúcemu dôrazu na ženské ľudské práva: zahrnutie znásillenia do systému znamenalo vážny prielom.

V roku 1993, ako reakcia na závery rozsiahlych porušení medzinárodného humanitárneho práva v niekdajšej Juhoslávii, vrátane znásillenia a mnohých ďalších foriem sexuálneho násillia proti ženám, Bezpečnostná Rada OSN ustanovila Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviiu (ICTY), ktorý trestne stíha osoby zodpovedné za také úkony. Jednou z otázok, ktorá bola vyriešená bolo miesto znásillenia v Štatúte Medzinárodného trestného tribunálu pre bývalú Juhosláviiu .

V roku 1992, v kontexte toho, čo bolo konštituované, predstavovalo vážny prielom v medzinárodnom humanitárnom práve to, čo Medzinárodný výbor Červeného kríža deklaroval, že všeobecné slovné spojenie v Ženevských konvenciách a ich Protokoloch, svojvoľne pôsobiaci ohromné utrpenie alebo seriózne poranenia tela alebo zdravia, očividne zakrývajú nielen znásillenia, ale aj akékoľvek iné útoky na ženskú dôstojnosť.⁶

To pridalo váhu argumentu, ktorý prevážil u Komisie expertov a pred Bezpečnostnú Radu OSN bola postavená na uváženie otázka ustanovenia Medzinárodného trestného tribunálu pre bývalú Juhosláviiu.

⁴ Krill, F.: The protection of women in international humanitarian law, *IRRC*, č. 249, November-December 1985, s. 356.

⁵ Krill, F.: The protection of women in international humanitarian law, *IRRC*, č. 249, November-December 1985, s. 357.

⁶ Meron, T.: Rape as a crime under international humanitarian law, In: *American Journal of International Law*, ročník 87, 1993, s. 427.

Konkrétne znásilnenie a iné sexuálne útoky, aj keď nie špecificky vymedzené, znamenali veľký prielom v Ženevských konvenciách a Protokoloch,

boli predstavované ako trýznenie alebo neľudské zaobchádzanie a úkony, ktoré svojvoľne spôsobia ohromné utrpenie alebo seriózne poranenie tela alebo zdravia a boli preto trestné na základe ustanovení Ženevských konvencií.

Avšak v Štatúte Medzinárodného trestného tribunálu pre bývalú Juhosláviu, je znásilnenie trestné špecificky len ako zločin proti ľudskosti a, aby mohlo ísť o taký zločin, musí byť orientovaný na civilné obyvateľstvo ako celok: a preto jeho účinok na individuálnej báze nie je dostatočný. Prax kancelárie štátneho zástupcu napriek tomu obvinila žalovaných zo sexuálneho násillia ako vojnového zločinu.⁷

Aj keď precedenčný význam Medzinárodného trestného tribunálu pre bývalú Juhosláviu je limitovaný oboma- pôvodom, ako istý rozmer Bezpečnostnej Rady OSN a svojou geografickou pôsobnosťou, normatívny vplyv týchto výhod je omnoho viac rozsiahly.

V dôsledku toho teraz bude ťažké tvrdiť, že znásilnenie a rôzne formy sexuálneho násillia proti ženám spáchané v medzinárodných ozbrojených konfliktoch nie sú vážne porušenia zmluvných pravidiel.

Toto je hlavná línia vývoja humanitárneho práva a môže byť prisudzovaná rastúcemu poznávaniu toho, že ženské ľudské práva volajú po trestnom stíhaní zločinov sexuálneho násillia spáchaných v ozbrojených konfliktoch.

Aj napriek tomu doteraz neboli vyjadrené pochybnosti, v kontexte Rwandského konfliktu, pokiaľ ide o to, či juhoslovanská skúsenosť indikuje trvalý obrat dlhej tradície ticha a nečinnosti pokiaľ sa týka sexuálneho násillia proti ženám v ozbrojených konfliktoch. Špeciálna spravodajkyňa zaoberajúca sa násillím proti ženám, po tom, ako počula o stupňoch sexuálneho násillia vo Rwandskom konflikte bola, v jej slovách, rozhodne vydesená,

že prvé obvinenie z dôvodu sexuálneho násillia na Medzinárodnom tribunáli pre Rwandu (ICTR) bolo vydané len v auguste 1997, a potom len po silnom medzinárodnom tlaku ženských skupín.⁸

Napriek týmto výhradám, kriminalizácia sexuálneho násillia proti ženám v domácich ozbrojených konfliktoch vyjadrená v Štatúte Medzinárodného tribunálu pre Rwandu, predstavuje dôležitý vývoj, a dlží veľa práci aktivistov venujúcich sa ľudským právam a práci komentátorov.

Medzinárodné humanitárne právo tradične rozlišuje medzi medzinárodnými a domácimi ozbrojenými konfliktmi, s koncentráciou na predchádzajúce. Avšak, druhé vymedzenie hraníc práva ľudských práv bolo integrálne pre implementáciu ženských ľudských práv a vplyv tohto prístupu je teraz citeľný v humanitárnom práve.

Akékoľvek stanovisko týkajúce sa násillia proti ženám prirodzene zahŕňa medzinárodné a domáce ozbrojené konflikty bez rozdielu (stále viac nereálny úsek v akomkoľvek

⁷ Final Report of the Commission of experts established pursuant to Security Council. Resolution 780.

⁸ Coomaraswamy, R.: Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, 1998.

kontexte). Štatút Medzinárodného tribunálu pre Rwandu odráža tento obraz za predpokladu oboch, že znásilnenie je trestuhodné ako trestný čin proti ľudskosti a že prax od tej doby spadá do jurisdikcie tribunálu, spolu s vynútenou prostitúciou a necudným správaním, ktoré sú vymenované ako zločin podľa článku 3 spoločný pre Ženevské konvencie. Porušenie článku 3 tradične nie je považované za základ skutkovej podstaty vojnových zločinov.

Ďalej majú vývojové trendy v humanitárnom práve týkajúce sa presadzovania podmienok ochrany žien proti sexuálnemu násiliu genézu v juhoslovanskom spore a praxi Medzinárodného trestného tribunálu pre bývalú Juhosláviu.

Je dlho uznávané v kontexte ženských ľudských práv, že pre efektivitu je nevyhnutné, aby akýkoľvek režim, ktorý chce presadiť prohibície sexuálneho násillia v ozbrojených konfliktoch, zahŕňal procesné reformy.

Také veci ako anonymita svedkov a obetí v procesoch so sexuálnymi útokmi a rezerva na ich podporu a poradenstvo boli adresované Medzinárodnému trestnému tribunálu pre bývalú Juhosláviu.⁹ Avšak tieto zmeny neboli ľahko akceptované.

Napríklad tu bol povšimnutý konflikt medzi požiadavkami spravodlivého procesu a ochranou žien ako obetí a svedkov.¹⁰

Obe nie sú nevyhnutne nekonzistentné: čo je požadované je vhodné vyvázenie medzi nimi.¹¹ Je tiež dôležité rovnaké rozdelenia podľa pohlavia v zložení tribunálov a ich podporného personálu.

Výskum skupín zaoberajúcich sa ľudskými právami a najmä sexuálnym násillím proti ženám v ozbrojených konfliktoch bol prenesený do novej roviny, a to takej, že akty musia byť adresované hlavným prúdom orgánov zaoberajúcich sa presadzovaním medzinárodného humanitárneho práva. Nakoniec, definícia vojnových zločinov a seriózne porušenia článku 3 spoločného pre Ženevské konvencie, niekoľko foriem sexuálneho násillia proti ženám, boli zhodnotené v priebehu rokovaní o Štatúte pre Medzinárodný trestný tribunál.

Iné otázky týkajúce sa žien v spojitosti s presadzovaním procesu vo všeobecnosti boli tiež diskutované v tomto kontexte. Išlo o otázky ako rodová rovnosť uplatňovaná v rámci praxe tribunálu, ochrana svedkov a obetí, a vyšetrowanie zločinov sexuálneho násillia. Komisia pre práva žien na jej mítingu v marci 1988 vyzvala štáty na podporu týchto iniciatív pokiaľ sa týka budúcnosti Medzinárodného trestného tribunálu.

Medzinárodný výbor Červeného kríža venuje zvýšenú pozornosť skutočnosti, že situácia žien v ozbrojených konfliktoch nastoľuje osobitné výzvy pre humanitárne právo. V roku 1993, v Záverečnej deklarácii Medzinárodnej konferencie pre ochranu vojnových obetí, bol vyjadrený nepokoj kvôli výraznému vzrastu aktov sexuálneho násillia orientovaných

⁹ Coomaraswamy, R.: Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, 1998.

¹⁰ Prosecutor v. Tadic, Decision on the Prosecutor's motion requesting protective measures for victims and witnesses, 1995.

¹¹ Leigh, M.: The Yugoslav Tribunal: Use of unnamed witnesses against accused, In: *American Journal of International Law*, Ročník 90, 1996, s. 235.

obzvlášť proti ženám a deťom a viackrát sa zopakovali také úkony, ktoré znamenali vážne porušenie medzinárodného humanitárneho práva.¹²

V roku 1995, 26. medzinárodná konferencia Červeného kríža a Červeného polmesiaca schválila konsenzom rezolúciu zaoberajúcu sa osobitne sexuálnym násilím voči ženám,¹³ ktorá odsúdila tieto praktiky, znovu potvrdila, že znásilnenie počas vedenia nepriateľských akcií je vojnový zločin a zvýraznil dôležitosť presadzovania relevantných ustanovení a potrebu vzdelávať tých, ktorí sú zapojení do takýchto procesov.

Ďalej je tu narastajúce priznanie širšej povahy problému, ktorý nebol predtým zjavný v práci orgánov zaoberajúcich sa ľudskými právami.

Napríklad, nedávna publikácia Medzinárodného výboru Červeného kríža zdôrazňuje, že ozbrojený konflikt znovu obnoví nerovnosti, ktoré už existujú v rôznych formách a v rôznych stupňoch vo všetkých spoločnostiach.¹⁴

D. Pravidlá ochrany žien

Medzinárodné humanitárne právo obsahuje všeobecné ustanovenia chrániace všetkých civilistov a niekoľko ustanovení týkajúcich sa "špeciálnej ochrany" žien v priebehu ozbrojeného konfliktu.¹⁵

Štyridsaťtri ustanovení Ženevských konvencií a Protokolov sa osobitne zaoberá ženami a vplyvmi ozbrojeného konfliktu na ne.¹⁶

Avšak, všetky ustanovenia sa týkajú žien v ich vzťahoch s inými subjektmi a nie ako s individualitami s ich vlastnými právami. Devätnásť ustanovení je venovaných ochrane detí.¹⁷ Tie, ktoré sa zaoberajú sexuálnymi útokmi sú vyjadrené v termínoch trestných činov proti ženskej dôstojnosti.

Ženská dôstojnosť, tak ako je vyobrazená v medzinárodnom humanitárnom práve, je záväzne konštituovaná na základe určitých pohlavných atribútov, charakterizujúcich rysy, ktoré sú videné z pohľadu mužského, menovite cudnosť a skromnosť žien. Na rozdiel od toho, úprava dôstojnosti mužov je omnoho viac komplexnejšia v medzinárodnom humanitárnom práve, zahŕňa oba- duševné aj telesné atribúty.¹⁸

Pravidlá týkajúce sa žien sú prezentované ako menej dôležité než iné. Sú vykreslené v inom jazyku, než ustanovenia chrániace bojovníkov a civilistov vo všeobecnosti, pri použití konceptu "ochrany" radšej než prohibície.¹⁹ A čo viac, ich porušenie nie je

¹² Chinin, C.: Rape and sexual abuse of women in international law, In: *European Journal of International Law*, 1994, s. 78-79.

¹³ ICRC: Final Declaration of the International Conference for the Protection of War Victims, č. 296, september- október 1993, s. 377

¹⁴ ICRC: Women and war, 1995.

¹⁵ Tabory, M.: The Status of Women in Humanitarian Law, In: *International law at a time of perplexity*, 1989.

¹⁶ Tabory, M.: The Status of Women in Humanitarian Law, In: *International law at a time of perplexity*, 1989.

¹⁷ Ženevská Konvencia o zlepšení , 12. august 1949.

¹⁸ Gardam, J.: An Alien's Encounter With the Law of Armed Conflict, In: *Sexing the the subject of law*, 1997.

¹⁹ Gardam, J.: An Alien's Encounter With the Law of Armed Conflict, In: *Sexing the the subject of law*, 1997.

upravené seriózne vo vnútri pravidiel samotných v tom zmysle, že nie sú považované za "závažné porušenia" Ženevských konvencií a, donedávna, nebol urobený žiadny pokus presadiť tieto pravidlá, napriek rozsiahlym porušeniam.²⁰ Keď vystúpia do popredia otázky primeranosti týchto ustanovení, najčastejšia odpoveď je tá, že pravidlá dostačujú a že to, čo je potrebné, je lepšie presadené.²¹ Určite je nutné lepšie presadzovanie všetkých pravidiel medzinárodného humanitárneho práva.

Avšak základný problém je ten, že ustanovenia sú neodmysliteľne diskriminačné. Avšak žiadny stupeň ich presadzovania nemôže prekonať túto základnú trhlínu v systéme.

Medzinárodné humanitárne právo nepočíta so ženami ako subjektmi v ich vlastných právach. Vo svete, kde ženy nemajú rovnaké postavenie ako muži, hlavná kategória pravidiel založených na skúsenostiach mužov nemôže reagovať na ich stav.²² Ženám môže byť poskytnutá špeciálna ochrana medzinárodným humanitárnym právom – napríklad keď sú tehotné alebo sú vojnovými zajatcami.²³ Ale tieto pravidlá sa týkajú len sexuálnych a reprodukčných aspektov ženských životov z mužského perspektívneho pohľadu.

Zlyhanie adresovania mnohých problémov vyplývajúcich zo skúseností žien ako následkov ozbrojeného konfliktu môže byť prisudzované okrajom medzinárodného humanitárneho práva. Čoraz viac odborníkov sa sústreďujú na nereálnosť stabilných úsekov medzi právom ľudských práv, medzinárodným humanitárnym právom, a utečeneckým právom.²⁴

Moderný ozbrojený konflikt zahŕňa všetko obyvateľstvo a jeho účinky sú ďalekosiahle a dlhodobé. Medzinárodné humanitárne právo, s výnimkou štvrtej Ženevskej konvencie, sa zaoberá obsadenými územiami, a aplikuje sa len počas trvania ozbrojeného konfliktu.²⁵

Pre ženy obzvlášť, zastavenie vojenských akcií často označuje len začiatok ich boja o prežitie, proces je totiž zjavne rozdielny než povojnové zážitky mužov.

Dva príklady okrajových operácií medzinárodného humanitárneho práva ilustrujú, ako právo zlyhalo pri posudzovaní reality vojnového stavu na ženy. Prvá ilustrácia spočíva v situácii, v ktorej má byť časť pravidiel samotných aplikovaná – princíp proporcionálnosti. Druhý príklad sa týka ekonomických sankcií.

Princíp proporcionálnosti je centrálnym aspektom medzinárodného humanitárneho práva. Zmluvné pravidlo proporcionality možno nájsť v článku 51 (5)(b) Protokolu I., kde sú definované nerozlišujúce útoky, ktoré zahŕňajú tie, ktoré môžu spôsobiť náhodnú stratu ľudského života, poranenia civilistov, poškodenie civilných objektov, alebo kombináciu

²⁰ Gardam, J.: An Alien's Encounter With the Law of Armed Conflict, In: *Sexing the the subject of law*, 1997.

²¹ Statement by the ICRC to the General Assembly 3d Comm.: Advancement of Women and Implementation of the Outcome of the Fourth World Conference on Women, Statement by the ICRC to the General Assembly 15. október 1998.

²² Teson, F.: *Feminism and International Law: A Reply*, 1993.

²³ Krill, F.: The protection of women in international humanitarian law, *IRRC*, č. 249, 1995.

²⁴ Debbas, V.: The problem of refugees in the light of contemporary international law issues, 1995.

²⁵ Kwakwa, E.: The international law of armed conflict, In: *Personal and material fields of application*, 1992.

tohto, ktoré môžu byť nadbytočné pokiaľ sa týka predvídanej konkrétnej a priamej vojenskej výhody.²⁶

Toto ustanovenie nevyžaduje, aby také faktory ako dlhoročné straty na civilných životoch, tiež poranenia v čase útoku alebo vyplývajúce z hladovania a chorôb, boli vzaté do úvahy pri určovaní, čo je primeraný útok. Do istej miery tieto faktory môžu byť považované za ďalšiu náležitú oblasť práva na použitie sily.

V celkovom plánovaní vodcov vojenských ťažení je potrebné vždy zvažovať, či také výsledky sú potvrdené požiadavkami sebaobrany alebo obnovenia medzinárodného mieru a bezpečnosti.²⁷

Za daných okolností, ale dlhodobé účinky útokov a potenciálny presun civilistov nie sú limitované faktormi, či už ide o právo na použitie sily alebo medzinárodné humanitárne právo. Toto zlyhanie rozpoznať a počítať s celým obrazom situácie po ozbrojenom útoku, ovplyvňuje hlavne ženy.

Použitie ekonomických sankcií ilustruje stále viac náhodný dosah okrajov medzinárodného humanitárneho práva, s ktorými ono operuje. Účinky tohto javu na ženách sú zreteľné a nespozorované.²⁸

Pri niekoľkých nedávnych príležitostiach, boli sankcie spojené s donucovacími akciami Bezpečnostnej Rady OSN ako neoddeliteľná súčasť celkového riešenia medzinárodného sporu.²⁹ Škodlivý dopad ekonomických sankcií na civilné obyvateľstvo je preukázaný.³⁰

Jednotlivé účinky takýchto opatrení na ženách, avšak prevažne prehliadnuté, aj keď dobre- ilustrované sporom v Perzskom zálive, kde režim direktívnych sankcií pokračoval dlho po zastavení ozbrojených nepriateľských akcií.³¹

Neexistujú žiadne pravidlá medzinárodného humanitárneho práva, ktoré špecificky regulujú ekonomické sankcie v priebehu ozbrojeného konfliktu.³² Niektoré ustanovenia medzinárodného humanitárneho práva sú avšak relevantné v tomto kontexte.

²⁶ Protokol I pripojený k Ženevským Konvenciam, čl. 51(5)(b).

²⁷ Gardam, J.: *An Alien's Encounter With the Law of Armed Conflict*, In: *Sexing the the subject of law*, 1997.

²⁸ Comm. on Econ. , Soc. & Cult. Rts.: *The Relationship between Economic Sanctions and Respect for Economic, Social and Cultural Rights*, General Comment, č. 8, 1997.

²⁹ Bohr S.: *Sanctions by the United Nations Security Council and the European Community*, 1993. Reisman M. & Stevick L.: *The Applicability of International Law Standards to United Nations Economic Sanctions Programmes*, 1998.

³⁰ Debbas, V.: *Collective responses to illegal acts in international: United nations action in the question of southern Rhodesia*, 1990. Fislser Damrosch, L.: *The Civilian Impact of Economic Sanctions, in enforcing restraint: collective intervention in internal conflicts* , 1993. Reisman M. & Stevick L.: *The Applicability of International Law Standards to United Nations Economic Sanctions Programmes*, 1998.

³¹ Anonym

³² Gasser, H.: *Collective Economic Sanctions and International Humanitarian Law: An Enforcement Measure under the United Nations Charter and the Right of Civilians to Immunity: an Unavoidable Clash of Policy Goals*, In: *Zeitschrift fur auslandisches offentuches Recite und Volkerrecht*, 1996. Reisman M. & Stevick L.: *The Applicability of International Law Standards to United Nations Economic Sanctions Programmes*, 1998.

Hladovanie je zakázaná metóda vojnového stavu upravená článkami 54 Protokolu I. a 14 Protokolu II; tento princíp predstavuje pravdepodobne obyčajové pravidlo.³³ Článok 70 Protokolu I. zabezpečuje podporné akcie za určitých okolností.³⁴

Dodatočne, články 23 a 55 štvrtej Ženevskej konvencie ukladajú určité povinnosti zmluvným štátom alebo okupujúcim mocnostiam s ohľadom na ustanovenia o obstaraní nutných zásob pre civilné obyvateľstvo.³⁵ Avšak tieto pravidlá sa aplikujú zatiaľ čo ozbrojený konflikt prebieha alebo, v prípade štvrtej konvencie, v priebehu okupácie. Po ukončení sporu sa pravdepodobne žiadne relevantné právo neaplikuje.³⁶

Takto ekonomické sankcie, stále na mieste proti Iraku, ako časť celkového riešenia ohrozenia medzinárodného mieru a bezpečnosti, sú mimo nejakých pravidiel ozbrojeného konfliktu.

Ďalej ešte prameň týchto sankcií je kompetenciou Bezpečnostnej Rady OSN upravenou v kapitole VII. Charty OSN.³⁷ Rozhodnutia Bezpečnostnej Rady OSN, vydané v rámci kompetencie upravenej v kapitole VII. Charty OSN, ukladajú direktívne povinnosti štátom.

Podľa článku 103 Charty OSN tieto povinnosti majú prednosť pred nejakými inými zmluvnými povinnosťami, ktoré štáty môžu mať, vrátane tých z medzinárodného humanitárneho práva.³⁸ A čo viac, je sporné, či Bezpečnostná Rada OSN sama je viazaná nejakými obmedzeniami odvodenými z medzinárodného humanitárneho práva.³⁹

Ponúkané zlepšenie situácie v ochrane žien, by malo byť založené na dôkazoch o účinkoch ozbrojeného konfliktu na ženy v širokej škále situácií a sporov, oboch občianskeho a medzinárodného práva.⁴⁰

Značné nezhody sú pokiaľ ide o to, ktoré právo ponúklo viac v zlepšení dopadu ozbrojeného konfliktu na ženy.⁴¹

Pochybnosti tiež existujú pokiaľ ide o schopnosti práva dosiahnuť základné zmeny pre ženy. Ak všetko toto bude dosiahnuté, pôjde o "triumf formy nad hmotou."⁴²

³³ Protokol I pripojený k Ženevským Konvenciám, čl. 51(5)(b). Protokol II pripojený k Ženevským Konvenciám, čl.14. Provost, R.: Starvation as a Weapon: Legal Implications of the United Nations Food Blockade Against Iraq and Kuwait, 1992.

³⁴ Protokol I pripojený k Ženevským Konvenciám, čl. 70.

³⁵ Universal Declaration on the Eradication of Hunger and Malnutrition, 17. decembra 1974.

³⁶ U. N. CHARTER, podpísaný 26. júna 1945, čl 41.

³⁷ U. N. CHARTER, podpísaný 26. júna 1945, čl 41.

³⁸ Reisman M. & Stevick L.: The Applicability of International Law Standards to United Nations Economic Sanctions Programmes, 1998. Meron, T.: Prisoners of War, Civilians and Diplomats in the Gulf Crisis, 1991.

³⁹ Machel, G.: Submitted Pursuant to General Assembly Resolution 48/157, 1996.

⁴⁰ Beijing Platform for Action, In: *Report of the fourth world conference on women*, 1995.

⁴¹ Chinkin C.: Rape and sexual abuse of women in international law, In: *European Journal of International Law*, 1994.

⁴² Gardam J.: A Feminist Analysis of Certain Aspects of International Humanitarian Law, 1992.

Naproti tomu, právo obvykle slúži na posilnenie existujúcich spoločenských štruktúr, v tomto prípade, diskriminácie vo vzťahoch k ženám.⁴³ Z tohto dôvodu, najneskôr, hrá významnú symbolickú rolu v akýchkoľvek zlepšeniach pre pozíciu žien v ozbrojenom konflikte.

Jedna voľba spočíva v reforme pravidiel medzinárodného humanitárneho práva tak, aby adekvátne odrážali inherentné diskriminačné použitie ustanovení. Avšak v aktuálnej medzinárodnej politickej klíme existuje strach, že reformy medzinárodného humanitárneho práva môžu ohroziť udržiavanie schopných existujúcich pravidiel.

Iný možný prístup predstavuje povzbudenie prehodnotenia existujúcich ustanovení medzinárodného humanitárneho práva za účelom zaujať postavenie v mediách perspektívy rodu a meniť interpretáciu pravidiel.

Špeciálna spravodajkyňa zaoberajúca sa násilím proti ženám, vo svojej správe o ozbrojenom konflikte odporúča, že Ženevské konvencie by mali byť znovu preskúmané a prehodnotené tak, aby v nich boli zapracované pokrokové normy proti násiliu na ženách v priebehu ozbrojeného konfliktu.⁴⁴ Relevancia v tomto kontexte, vzhľadom na prácu Medzinárodných trestných tribunálov pre bývalú Juhosláviu a Rwandu, predstavuje otázka znásilnenia zavedená do systému závažných porušení konvencií.

Zaostrenie na rekonceptualizáciu existujúcich pravidiel sa zhoduje s predstavou hlavného prúdu otázok ohľadom ľudského rodu, ktoré sa viackrát opakovali už v Pekinskej akčnej platformy.⁴⁵

Článok 143 hovorí, že pri adresovaní ozbrojených alebo iných sporov, aktívna a zrejme politika hlavného prúdu orgánov vo veciach perspektívy ľudského rodu vo všetkých politikách a programoch, by mala byť podporovaná pred dôležitými rozhodnutiami a následným určením ako výsledky zhotovených analýz pôsobia jednotlivo na ženy a mužov.⁴⁶

Tento proces uskutočnený na poli ľudských práv,⁴⁷ môže byť zahrnutý do ustanovení medzinárodného humanitárneho práva rôznymi spôsobmi.

Napríklad, revízia výkladov Medzinárodného výboru Červeného kríža k Ženevským konvenciám a Protokolom by bola vzala na seba záväzok zadovážiť perspektívu ľudského rodu úpravu v ustanoveniach a zobrať do úvahy meniace sa interpretácie pravidiel.

Tieto dokumenty sú považované za dôležitý prameň pre interpretáciu Ženevských konvencií a Protokolov. Výklady ku Ženevským konvenciám avšak, boli napísané pred štyridsiatimi rokmi a zahŕňajú myšlienky a koncepty, ktoré sú v súčasnosti neaktuálne. Ilustráciu predstavuje výklad článku 12 druhej Ženevskej konvencie, ktorý hovorí, že so

⁴³ Coomaraswamy R.: Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and onsequences, 1998.

⁴⁴ Beijing Platform for Action, In: *Report of the fourth world conference on women*, 1995.

⁴⁵ Beijing Platform for Action, In: *Report of the fourth world conference on women*, 1995.

⁴⁶ Connors, J.: *Mainstreaming Gender Within the International Framework*, 1996. Brautigam Ch.: *Mainstreaming a Gender Perspective in the Work of the United Nations Human Rights*

⁴⁷ Ženevská Konvencia o zlepšení osudu ranených a chorých, stroskotancov ozbrojených síl na mori, 12. august 1949.

ženami by malo byť zaobchádzané so všetkou vážnosťou prispôsobenou ich pohlaviu⁴⁸ – na čo štáty reagovali otázkou: "aké špeciálne zaobchádzanie?" Je nesporné, že každá civilizovaná krajina súhlasí s ochranou bytostí, ktoré sú slabšie než štát sám a ktorých česť a skromnosť volajú po rešpekte.⁴⁹ Čoraz častejšie sa v niektorých prípadoch stáva, že výklady už dlhú dobu neodrážajú interpretácie ustanovení, ku ktorým sa štáty hlásia.

Iná metóda inkorporácie hlavného prúdu perspektívy ľudského rodu do medzinárodného humanitárneho práva, je prijatie iniciatívy pre zlepšenie propagácie pravidiel týkajúcich sa žien, čo majú podniknúť zmluvné strany Ženevských konvencií a Protokolov po porade s Medzinárodným výborom Červeného kríža. Propagácia predstavuje zmluvný záväzok týchto štátov.⁵⁰ Školenie mierových dozorcov v medzinárodnom humanitárnom práve, a zaobchádzanie so ženami v ozbrojenom konflikte sú témou, ktorá vyžaduje pozornosť oboch-

Organizácie Spojených Národov samotnej a štátov nahrádzajúcich dozor ozbrojených síl nad zachovaním mieru.⁵¹

Takéto záruky pokiaľ sa týka propagácie, a čo viac, sa zhodujú s článkom 33 Pekinskej akčnej platformy, ktorý odkazuje na potrebu zabezpečiť rešpektovanie medzinárodného práva, včítane humanitárneho práva, za účelom ochrany žien a dievčat obzvlášť.⁵²

Určitý pokrok bol urobený v kontexte obnovy a iniciatívy budovania mieru po zastavení vojenských akcií. Článok 135 Pekinskej akčnej platformy odkazuje na potrebu zabezpečiť: rovnaký prístup a plnú účasť žien v silových štruktúrach a ich začlenenie do všetkých snáh týkajúcich sa prevencie a riešenia sporov

Ak majú ženy hrať rovnakú rolu pri zaisťovaní a zachovávaní mieru, musia byť splnomocnené politicky a ekonomicky a reprezentované adekvátne na všetkých stupňoch rozhodovania.

Niekoľko štátov a úradov sleduje tieto iniciatívy- napríklad kanadská vláda,⁵³ Organizácia Spojených Národov a UNHCR.⁵⁴

Jednoducho začlenenie žien do riešenia povojnových situácií alebo iniciatív budovania mieru, môže byť povšimnuté ako prístup, ktorý nebol úspešný v dosiahnutí akejkoľvek zmeny v existujúcich štruktúrach.⁵⁵

⁴⁸ Ženevská Konvencia o zlepšení osudu ranených a chorých, stroskotancov ozbrojených síl na mori, 12. august 1949.

⁴⁹ Komentár k Ženevskej Konvencii o zlepšení osudu ranených a chorých, stroskotancov ozbrojených síl na mori, 1960.

⁵⁰ Protokol I pripojený k Ženevským Konvenciám, čl. 83.

⁵¹ Annan, K.: Observance by United Nations forces of International Humanitarian law, In: *Secretary General's Bull*, 1999.

⁵² Beijing Platform for Action, In: *Report of the fourth world conference on women*, 1995.

⁵³ Canadian centre for foreign policy and development, In: *Report on the roundtable on gender and peacebuilding*, 1997.

⁵⁴ Canadian centre for foreign policy and development, In: *Report on the roundtable on gender and peacebuilding*, 1997.

⁵⁵ Chinkin, C.: Rape and sexual abuse of women in international law, In: *European Journal of International Law*, 1994.

Nový prístup k hlavnému prúdu perspektívy ľudského rodu na poli ľudských práv je takzvaná "transformácia hlavného prúdu, " proces navrhnutý na to, aby docielil základnú zmenu.⁵⁶

Jeden z predpokladov, ktoré mnohokrát podliehajú iniciatívam, je navrhnutý na to, aby zahrnul ženy do verejných rolí z dôvodu, že ženy sú skutočne viac pokojné a viac spolupracujú než muži. Tento predpoklad je problematický, pretože posilňuje stereotyp u žien, čo limituje ich možnosti a nepočíta s ich rozmanitým potenciálom.

Môže byť prospešné, pokračovať v procese zaoostrovaní pozornosti špecificky na ženy, ale do určitej miery sa počíta s rôznymi rolami, v ktorých ženy vystupujú v spoločnostiach, a nielen iba ako matky a sexuálne objekty.

Tak komplexné smernice týkajúce sa zaobchádzania so ženami v ozbrojených konfliktoch boli prijaté pod záštitou Medzinárodného výboru Červeného kríža.⁵⁷

Nakoniec, je potrebný súd, aby diskutoval o novej ceste pokroku v procese ochrany žien v ozbrojenom konflikte. Čoraz viac tém je pritom na programe veľkého množstva orgánov, vládnych aj nevládnych. Avšak ich činnosti sú veľmi fragmentované a je potrebné ich zúžiť.

E. Práva internovaných osôb

Vždy, keď sú členovia tej istej rodiny pozbavení slobody, je potrebné, aby boli považovaní za rodinné jednotky.

V nemedzinárodných ozbrojených konfliktoch, s výnimkou keď muži a ženy tej istej rodiny sú ponechaní spolu, ženy musia byť oddelené od mužov a musia byť pod priamym dohľadom žien.

Osobám pozbaveným slobody, pokiaľ sa týka nemedzinárodného ozbrojeného konfliktu, musí byť poskytnuté rovnakou mierou ako lokálnemu obyvateľstvu jedlo a pitie vody a musí byť poskytnutá ochrana pred nebezpečenstvami ozbrojeného konfliktu.

V nemedzinárodných ozbrojených konfliktoch, miesta internácie a zadržiavania nesmú byť umiestnené blízko pri bojových zónach, a internované osoby a zadržané osoby musia byť evakuované, ak tieto zóny budú vystavené nebezpečenstvu vyplývajúcejmu z ozbrojeného konfliktu, za predpokladu, že evakuácia môže byť vykonaná v adekvátnych a bezpečných podmienkach.

S vojnovými zajatcami sa musí zaobchádzať humánne vždy a majú právo na rešpektovanie ich osoby a ich dôstojnosti za všetkých okolností.

Mocnosti, ktoré držia tieto osoby, musia chrániť vojnových zajatcov pred násilnými činmi alebo vydieraním a urážkami. Protiprávne konania alebo opomenutia "zadržiacich"

⁵⁶ Gallagher, A.: Ending the Marginalization: Strategies for incorporating women into the United Nations human rights system, 1997.

⁵⁷ ICRC's Initiative to Better Respond to the Needs and Resources of Women Affected by Armed Conflicts, 29. október 1999.

autorít, ktoré spôsobili smrť alebo vážne ohrozenie zdravia vojnových zajatcov sú zakázané.

Vojnoví zajatci nesmú podliehať fyzickému zohaveniu alebo lekárske alebo vedeckým experimentom.

So ženami- vojnovými zajatkami sa musí zaobchádzať s ohľadom na ich pohlavie a musí sa s nimi zaobchádzať rovnako priaznivo ako s mužmi.

Zákaz použitia fyzického alebo duševného týrania a akejkoľvek formy donútenia za účelom získať informácie akéhokoľvek druhu o vojnových zajatcoch.

Ženy- vojnoví zajatci, nesmú byť odsúdené na prísnejší trest alebo sa nesmie s nimi zaobchádzať horšie, než keď žena alebo muž- členovia jednotiek mocností, ktoré držia tieto osoby, podstupujú trest pre podobný prečin.

Ženy pozbavené slobody, pokiaľ sa týka medzinárodných alebo nemedzinárodných ozbrojených konfliktov musia byť po dohľade žien.

Ženy ako civilné internované osoby nesmú byť prehládavané nikým iným len ženou.

Disciplinárne tresty nesmú byť neľudské, brutálne alebo nebezpečné pre zdravie civilných internovaných osôb a musia brať ohľad na vek internovaných osôb, pohlavie a zdravotný stav.

Fyzická alebo duševná integrita osôb pozbavených slobody z dôvodov týkajúcich sa nemedzinárodných sporov, nesmie byť ohrozená akýmkoľvek neodôvodneným konaním alebo opomenutím.

Je zakázané podrobiť tieto osoby akejkoľvek lekárskej procedúre neopodstatnenej vo vzťahu k zdravotnému stavu osôb, ktorých sa to týka. Mocnosti, ktoré držia tieto osoby, musia im poskytnúť lekárske ošetrovanie vyžadované zdravotným stavom vojnových zajatcov alebo civilných internovaných osôb zadarmo.

Každý zajatec vojnového tábora musí mať k dispozícii adekvátne vybavenú nemocnicu a ak treba, aj osobitné oddelenie pre nákazlivé alebo duševné choroby. Vojnoví zajatci trpiaci závažnými ochoreniami alebo tí, ktorí potrebujú osobitnú starostlivosť, chirurgické procedúry alebo nemocničnú starostlivosť musia mať prístup do armádnych alebo civilných nemocníc, kde im také liečenie môže byť poskytnuté.

Periodické kontroly musia byť tiež uskutočnené za účelom posúdenia telesnej kondície vojnových zajatcov pre prácu, s jednotlivým ohľadom na povahu práce, na ktorú sú vojnoví zajatci požadovaní.

Dodávku lekárskeho materiálu, ako časť zaslanej podpory, smú dostať vojnoví zajatci a internovaní civilisti, jednotlivo alebo súhrnne.

Každé miesto internácie musí mať adekvátne nemocnicu. Izolované oddelenia musia byť pripravené pre prípady nákazlivých alebo duševných chorôb.

Prípady materstva a internované osoby trpiace nákazlivými chorobami, alebo koho situácia požaduje osobitný režim, chirurgické procedúry alebo nemocničnú starostlivosť, musí byť pripustený do inštitúcie, kde dostane adekvátne liečenie, a musí mu byť

poskytnutá starostlivosť nie v menšom rozsahu ako tá, ktorá sa poskytuje všetkému obyvateľstvu.

Osobám pozbaveným slobody, pokiaľ sa týka nemedzinárodných ozbrojených konfliktov, musí byť poskytnutá bezpečnosť pokiaľ ide o zdravie rovnakou mierou ako lokálnemu obyvateľstvu, a musia mať prospech z lekárskeho prehládok.

Vojnovým zajatcom musí byť poskytnuté dostatočné množstvo vody a mydlo pre ich osobnú potrebu a pre pranie ich osobnej bielizne.

Mocnosti, ktoré držia tieto osoby, musia uskutočniť všetky hygienické opatrenia, nutné na zaistenie čistoty a zdravia v zajateckých vojnových táboroch, a na zabránenie vzniku epidémií. V akýchkoľvek táboroch, v ktorých sa nachádzajú ženy, musia byť pre ne oddelené toalety.

Mocnosti, ktoré držia tieto osoby, musia uskutočniť všetky nevyhnutné a možné opatrenia pre zaistenie, aby internovaní civilisti, od začiatku ich internovania, boli umiestnení v budovách alebo ubytovniach, ktoré im poskytnú bezpečnosť pokiaľ ide o hygienu a zdravie, a poskytnú dostatočnú ochranu proti nepriazni klímy a účinkom vojny.

Internovaným osobám musí byť poskytnuté dostatočné množstvo vody a mydlo pre ich dennú osobnú potrebu a pre pranie ich osobnej bielizne.

Vždy je nevyhnutné, ako mimoriadne a núdzové opatrenie, umiestniť ženy- internované osoby, ktoré nie sú členmi rodinnej jednotky, na rovnakom mieste internovania ako mužov, pričom je obligatórne obstaranie separátnych spacích ubytovní a sanitárnych zariadení pre ženy- internované osoby.

Pre osoby pozbavené slobody, pokiaľ ide o nemedzinárodný ozbrojený konflikt, musia byť zabezpečené rovnaké hygienické opatrenia, ako pre lokálne civilné obyvateľstvo.

Mocnosti, ktoré držia tieto osoby, musia podporovať prax intelektuálov, výchovnú a rekreačnú činnosť medzi vojnovými zajatcami, a poskytnúť pre to adekvátne miestnosti a nevyhnutné zariadenie.

Mocnosti, ktoré držia tieto osoby, môžu využívať prácu vojnových zajatcov, ktorí sú telesne zdatní, musia však vziať v úvahu ich vek, pohlavie a fyzickú spôsobilosť. Vojnovým zajatcom musia byť garantované vhodné pracovné podmienky. Ak sa zajatci prihlásia na prácu dobrovoľne, nesmú byť zamestnaní prácami nezdravej alebo nebezpečnej povahy.

Individuálne a kolektívne podporné zásielky pre vojnových zajatcov a civilné internované osoby, môžu zahŕňať knihy a predmety výchovného alebo rekreačného charakteru, a v prípade vojnových zajatcov vedecké vybavenie, písomné práce, hudobné nástroje, športovú výstroj, a materiály, ktoré sú povolené za účelom štúdia a kultúrnej činnosti.

Všetkým zajatcom vojnových táborov musí byť poskytnutý dostatočný voľný priestor za účelom telesného pohybu, vrátane športov a hier. Vojnoví zajatci podstupujúci disciplinárny trest musia mať tiež možnosť cvičiť a zotrvať pod šírým nebom najmenej dve hodiny denne.

Mocnosti, ktoré držia tieto osoby, musia zaistiť vzdelanie detí a mládeže v táboroch, kde sú internované osoby a dovoliť im chodiť do školy, v mieste internovania alebo mimo tohto miesta. Špeciálne ihriská musia byť rezervované v mieste internovania pre deti alebo mládež.

Mocnosti, ktoré držia tieto osoby, nesmú použiť internované osoby ako robotníkov, iba vtedy, ak si tak prajú. Práca ponížujúceho alebo potupného charakteru alebo ktorá je priamo spojená s vojenskými operáciami je zakázaná.

V nemedzinárodných ozbrojených konfliktoch je požadované, aby deti dostali vzdelanie v súlade s prianím ich rodičov.

Osoby pozbavené slobody, pokiaľ ide o nemedzinárodný ozbrojený konflikt, smú dostať individuálnu alebo kolektívnu pomoc, za ktorú sa považuje pomoc vrátane kníh a iných predmetov výchovného alebo rekreačného charakteru.

Ak zajatci pracujú, musia mať zabezpečené výhodné pracovné podmienky a ochranu podobnú tým, z ktorých sa teší lokálne obyvateľstvo.

Zaujímaví vojnoví zajatci a iné chránené osoby slúžiace v nepriateľských armádach predstavujú vojnový zločin v medzinárodných ozbrojených konfliktoch.

Vojnovým zajatcom a internovaným civilným osobám musí byť garantovaná absolútna sloboda pri plnení ich náboženských povinností, vrátane návštevy náboženských bohoslužieb ich vierovyznania. Mocnosti, ktoré držia tieto osoby, musia poskytnúť adekvátne priestory, v ktorých sa také bohoslužby môžu konať. Zadržaní duchovní pastieri musia mať možnosť viesť bohoslužby slobodne.

Individuálne a kolektívne podporné zásielky pre vojnových zajatcov a internované civilné osoby môžu zahŕňať predmety náboženského charakteru.

Mocnosti, ktoré držia tieto osoby, musia, pokiaľ možno, rozdeliť civilné internované osoby podľa ich národnosti, jazyka a zvykov.

V nemedzinárodných ozbrojených konfliktoch, všetky osoby, bez ohľadu na to, či ich sloboda bola obmedzená, majú právo na to, aby boli rešpektované pre ich presvedčenie a náboženské zvyklosti.

Vojnoví zajatci a internované civilné osoby nesmú byť bez identifikačných dokumentov. Ak takéto dokumenty nemajú, mocnosti, ktoré držia tieto osoby, sú povinné im ich poskytnúť.

Mocnosti, ktoré držia tieto osoby, sú povinné umožniť realizáciu a verifikáciu takých dokumentov ako závetov, plných mocí a zmocňujúcich listín vojnových zajatcov a internovaných civilistov, obzvlášť napríklad konzultácie s právnikom.

Ďalej sú povinné umožniť realizáciu práva byť súdený nestranným a riadnym súdom ovládajúcim zásady regulárnych súdnych procesov, princípu ne bis in idem (zákaz dvojitého potrestania za ten istý trestný čin), princípu individuálnej trestnej zodpovednosti.

Ženský vojnový zajatec nemôže byť odsúdený na závažnejší trest, ani s ním nesmie byť zaobchádzané horšie počas podstupujúceho trestu, než so ženským členom mocností, ktoré držia tieto osoby, pre podobný prečin.

Ženský vojnový zajatec nemôže byť odsúdený na závažnejší trest alebo s ním nesmie byť zaobchádzané horšie počas podstupujúceho trestu než s mužským členom mocností, ktoré držia tieto osoby, pre rovnaký trestný čin.

Právo na obhajobu zahŕňa právo na právnu asistenciu, vrátane schopného prekladateľa, a tiež právo na predvolanie a výsluch svedkov, princíp nullum crimen sine lege (žiadny zločin bez práva), právo byť okamžite informovaný o prečinoch, z ktorých je jednotlivce obvinený, právo odvolať sa.

Základné súdne záruky sú právo prezumpcie nevinu, právo byť prítomný na vlastnom pojednávaní, právo nevypovedať, právo na verejný proces.

Tehotné ženy a matky majúce vyživovaciu povinnosť voči svojim deťom, ktoré sú zatknuté, zadržané alebo internované z dôvodov týkajúcich sa ozbrojených konfliktov majú právo na to, aby sa ich prípady považovali za tie, s maximálnou prioritou.

Je potrebné zabezpečiť v čo najväčšej prípustnej miere, aby sa strany konfliktu usilovali napadnúť uskutočňovanie trestu smrti na tehotných ženách alebo matkách s deťmi pre prečiny týkajúce sa ozbrojeného konfliktu. Trest smrti pre také prečiny nesmie byť vykonávaný na týchto ženách.

Zákaz takýchto trestov a vykonávanie popráv bez predchádzajúceho rozsudku vysloveného riadne konštituovaným súdom, poskytuje všetky súdne záruky, v nemedzinárodných ozbrojených konfliktoch.

Pri trestnom stíhaní a trestaní osôb obvinených z trestných činov týkajúcich sa nemedzinárodných ozbrojených konfliktov, vrátane trestu smrti, by nemali byť tieto vykonávané na tehotných ženách alebo matkách malých detí, a k tomu je potrebné zabezpečiť určité záruky.

Pozbaviť osobu práva na spravodlivý a regulárny proces, predstavuje závažné porušenie konvencií.

Protiprávne uväznenie chránenej osoby je závažným porušením konvencií.

Vojnoví zajatci pozbavení slobody zámerne alebo iná chránená osoba, majú právo na spravodlivý a regulárny proces, a protiprávne uväznenie chránenej osoby, sú vojnové zločiny v medzinárodných ozbrojených konfliktoch.

Predchádzanie trestom a uskutočňovaniu popráv bez predchádzajúceho rozsudku vysloveného riadne konštituovaným súdom, poskytuje všetky súdne záruky, ktoré sú vo všeobecnosti považované za nevyhnutné.

E. Záver

Podľa nášho názoru, v tejto oblasti je potrebné čo najdôslednejšie uplatňovať jednotlivé ustanovenia medzinárodných dohovorov a vytvoriť efektívny mechanizmus kontroly ich

aplikácie. Ženy si zaslúžia byť chránené vo väčšom rozsahu, avšak na druhej strane je potrebné, aby aj ony samy boli iniciatívne a vyhľadali potrebnú pomoc, vrátane pomoci právnej.

Aplikácia ustanovení medzinárodných dohovorov, ku ktorým sa hlásia štáty, nie je vždy úplne stopercentná. Avšak na druhej strane, ani štáty a medzinárodné organizácie a ich kontrolné mechanizmy nemôžu úplne obsiahnuť každé porušenie práva osôb, chránených dohovormi.

Záujem štátov, o čo najprecíznejšie dodržiavanie a aplikáciu dohovorov a takisto aj aktivity medzinárodných organizácií, ale aj ohrozených skupín subjektov samotných, je preto namieste.

Teraz je všetko na tých, ktorí bojujú za to, aby sa ženám poskytla zvýšená ochrana v priebehu ozbrojeného konfliktu, na teoretikoch a praktikoch, akademikoch a operačnom personáli, aby pracovali spoločne (aj keď nepohodlne) a našli pravé riešenia.

Použitie chemických zbraní ako spôsobu vedenia asymetrickej vojny v aspektoch medzinárodného práva

Soňa Rakušanová

Úvod	41
I. Definícia Asymetrickej vojny	42
II. Chemické zbrane	44
II. 1 Chemické zbrane ako prostriedok asymetrickej vojny	44
II. 2 Právna úprava chemických zbraní a ich zákaz	45
II. 3. Chemické zbrane a ich použitie proti civilnému obyvateľstvu.....	47
3. 1 Masakra v Halabja, Irak	47
3. 2 Priebeh útoku.....	48
3. 3 Zatknutie Aliho Hassana al – Majida.....	49
3. 4 Súdny proces	49
3. 5 Právny rozbor	50
Záverečný názor	52

Úvod

Téma asymetrická vojna je v dnešnej modernej dobe aktuálnou problematikou pretože zahŕňa široké množstvo otázok, na ktoré si ľudstvo nedokáže dať prijateľnú odpoveď. Terorizmus pre nás predstavuje neznámu silu, ktorá môže zasiahnuť kedykoľvek a kdekoľvek a proti tejto sile sa právna spoločnosť nedokáže brániť. Teroristi využívajú na svoju činnosť rozmanité prostriedky, dôkazom sú samovražedné útoky, bombové atentáty, ale aj útoky spojené so zabíjaním civilného obyvateľstva.

Napriek tomu, že máme upravené právo ozbrojených konfliktov, nemožno teroristické útoky považovať za spôsob boja, ktorý by bol regulárnym prostriedkom riešenia sporov. Preto predstavujú teroristi obrovskú hrozbu. Náš názor je, že jednou z najnebezpečnejších zbraní, ktorú môže terorista použiť je chemická alebo biologická zbraň.

Chemické zbrane sú v podstate nenáročné na výrobu, dajú sa ľahko získať a podľa nášho názoru sú len veľmi ťažko odhaliteľné. V rukách svetových zločincov predstavujú nebezpečenstvo. Medzinárodné právo si uvedomuje túto hrozbu a preto upravuje ich používanie kodifikovaným dohovorom, ktorého zmluvnými štátmi je väčšina krajín sveta. Čo však s krajinou, ktorá nerešpektuje tieto pravidlá? Majú ho súdiť ľudia vlastnej krajiny alebo medzinárodné spoločenstvo? Ako možno takémuto zločincovi zaručiť spravodlivý súd?

Tieto otázky nás zaujali aj z dôvodu obrovského medializovania procesu a následnej popravy Saddáma Hussajna a jeho prívržencov, pričom osobitne je zaujímavý prípad muža, ktorý konal všetky zločiny na základe svojho postavenia, na príkaz človeka, ktorý bol jeho rodinou a predsa ho priviedol na cestu zabíjania. Za tŕziadostivosť týchto ľudí zaplatilo veľa nevinných obetí svojím životom.

Médiá často nemajú prehľad v danej problematike, poskytujú skreslené informácie a preto sme sa v tejto práci pokúsili načrtnúť problematiku chemických zbraní, právneho boja proti nim a nakoniec demonštrovať ich ničivú silu na konkrétnom prípade, ktorý je obrazom toho ako môže medzinárodné spoločenstvo zlyhať.

I. Definícia Asymetrickej vojny

Termín asymetrická vojna (asymmetric warfare) ako taký je známy už storočia existencie ľudskej civilizácie. Vyjadruje spôsob boja, ktorý medzi sebou vedú dva subjekty, pričom vojenská sila, údernosť, stratégia a taktika sú veľmi rozdielne. Cieľom každého asymetrického prístupu je získať strategickú výhodu a ochromiť vôľu protivníka. To sa dosahuje zastrašovaním, nátlakom a v prípade vzniku konfliktu netradičnou bojovou taktikou a voľbou bojiska. Zatiaľ neexistuje ucelená a účinná koncepcia na obranu proti asymetrickým hrozbám. Je spôsobené najmä nemožnosťou predvídať útok, pripraviť obranu resp. definovať nepriateľove zábery.

Pri tradičnom vedení vojny sú vojská nepriateľských strán spravidla rozostavané na určitom území podľa operačných plánov a je možné predpokladať pohyb vojsk, ich rozmiestnenie, odhadnúť kroky druhej strany a tiež, po určitom čase, stanoviť výsledok.

Naproti tomu sú spôsoby asymetrickej vojny anonymné, útok je neočakávaný a zasahuje množstvo oblastí spoločenského života bojujúcich strán. Úspech a víťazstvo nezávisí od vojenskej taktiky a manévrovania, ale od iných faktorov ako je napr. : technologická výhoda, ktorou súper dokáže vyvážiť a prevýšiť číselnú prevahu druhej strany (technická vybavenosť americkej armády proti čínskej presile v Kórejskej vojne)

Prostriedky asymetrickej vojny : atómové zbrane, informačné operácie, alternatívne operačné koncepcie a terorizmus, chemické a biologické zbrane. Atómové, chemické a biologické zbrane patria do kategórie zbraní hromadného ničenia. Zároveň ale existuje názor, že pokiaľ sú použité v rámci bojovej akcie proti vojenským cieľom, nie sú považované za zbrane hromadného ničenia.

1. Atómové zbrane

Jadrové zbrane (alebo atómové zbrane) sú všetky zbrane využívajúce lavínovité, neriadené uvoľňovanie jadrovej energie alebo priamo štiepne produkty, resp. rádionuklidy. Ako zbran úplne nového druhu nepodlieha jej použitie žiadnemu špecifickému zákazu vojnového práva. Sú tu dva názory – ich používanie je legálne lebo nie je zakázané a iní tvrdia, že ich použitie je možné v prípade výnimočnej situácie napr. ak atómovú zbraň pužil prvý protivník a napadnutý štát sa bude brániť takým istým prostriedkom. Opäť je otázne, či použitie takýchto zbraní nezakazujú všeobecné pravidlá vojnového práva. Z obdobných úvah vychádzala OSN pri prijímaní tzv. Deklarácie o zákaze používania nukleárnych a termonukleárnych zbraní (za prijatie hlasovalo 55 členov, proti 20 členov a 23 sa zdržalo hlasovania). Bola to ale iba prostá väčšina, nie je teda priamo zakázané použitie jadrových zbraní, neboli vytvorené záväzné pravidla a preto sa Deklarácii argumentuje iba priamym porušením Charty OSN a zákonov ľudskosti.

2. Informačné operácie

Je to jeden z málo známych, ale podľa nášho názoru aj jeden z najnebezpečnejších spôsobov, ktorý môže spôsobiť v budúcnosti veľa problémov.

Vo všeobecnosti môžu byť použité dva základné typy útokov. V prvom prípade môžu byť cieľom samotné informačné systémy. Útok sa zamerá na zničenie samotných informačných systémov a systémov, ktoré sú na nich priamo závislé.

Druhý spôsob útoku využíva informačné technológie ako nástroj na manipuláciu a na zneužívanie cudzích informačných systémov, na krádeže a pozmeňovanie dát, prípadne na preťaženie a zahltenie informačných systémov.¹

3. HEMP – podceňovaná hrozba

Predstaviť si HEMP znamená definovať HEMP ako elektromagnetický impulz, je to vlastne zvláštna kombinácia atómových zbraní a informačnej vojny. V súčasnosti sú úvahy o takomto útoku skôr víziou nelichotivej budúcnosti.

4. Alternatívne operačné koncepcie

Tieto koncepcie spočívajú najmä v rozličných taktikách voči súperovi. Ich odlišnosť od hore uvedených spôsobov, že sú za určitých okolností prijateľné medzinárodným spoločenstvom. Ide poväčšinou o boj slabšej strany, ktorá používa napr. taktiku živých terčov, spálenej zeme a pod, čo môže priniesť víťazstvo aj proti silnejšemu protivníkovi.

5. Terorizmus

Jeden z najčastejšie skloňovaných pojmov súčasnosti je podľa nášho názoru najtypickejším príkladom asymetrickej vojny, je často používaný v nesprávnych súvislostiach.

Terorizmus je spoločenský jav, ktorý sa dá charakterizovať ako systematické páchanie násillia s cieľom vyvolať strach, umožňujúce dosiahnutie politických cieľov. Za terorizmus sa považuje každé nezákonné použitie sily a násillia proti osobám alebo majetku so zámerom zastrašiť vládu, civilné obyvateľstvo či jeho určitú skupinu a tým dosiahnuť určité politické alebo spoločenské ciele. Medzinárodné spoločenstvo sa usiluje pripraviť svet na hrozbu teroristických útokov a preto bolo podpísaných viacero zmlúv, ktoré majú definovať terorizmus jako trestný čin podľa medzinárodného práva.

Najdôležitejšie z nich sú :

Zmluva o trestných činoch a niektorých iných činoch spáchaných na palube civilných lietadiel (1963),

Zmluva o potlačení protiprávneho zmocnenia sa lietadiel (1970),

¹ http://www.valka.cz/newdesign/v900/clanek_10821.html navštívené dňa 11. 3. o 13:30

Zmluva o zabránení a trestaní trestných činov proti osobám požívajúcim medzinárodnú ochranu vrátane diplomatických zástupcov (1973)

Medzinárodná zmluva o potlačovaní teroristických bombových útokov (1997)²

6. Biologická zbraň zahŕňa Biologický prostriedok napadnutia, biologickú muníciu, prostriedok dopravy na cieľ. Väčšina biologických zbraní je vyrábaná v Rusku a Číne, pričom program vývoja prebieha aj v Egypte, Líbii a Sudáne. Prvé použitie biologických zbraní bolo v 14. storočí, kedy Tatári katapultovali do okupovaného Kryma mŕtvolu ľudí, ktorí zomreli na mor. V roku 1935 boli vyvíjané biologické zbrane Japonskom. Na ich vývoji pracovalo 3000 špecialistov. Na zistenie účinkov použili asi 4000 zajatcov. Medzi najnebezpečnejšie biologické zbrane patrí sneh a antrax.

II. Chemické zbrane

II. 1 Chemické zbrane ako prostriedok asymetrickej vojny

V roku 1907 sa uskutočnila Haagska konferencia, na ktorej bol medzinárodným spoločenstvom prijatý dôležitý dokument, ktorý mal vytvoriť základ pre budúce smerovanie vzťahov medzi štátmi tzv. **Dohovor o zákonoch a obyčajoch pozemnej vojny** – jeho dôležitou súčasťou je nepochybne Poriadok pozemnej vojny, ktorý súperiacim stranám určuje pravidlá pozemného boja. Napriek tomu, že boli tieto pravidlá stanovené ako záväzná bola tu rešpektovaná zásada *si omnes*. Vďaka tomu sa tento nepochybne dôležitý dokument málo využíval v praxi. Ukázalo sa to už pri prvej vážnej skúške. V máji 1915 došlo počas I. svetovej vojny k bitke pri belgickom meste Ypres, pri ktorej nemecká strana použila novú smrtiacu zbraň – chlór. Chlór vtedy zasiahol 15 000 vojakov, z ktorých tretina zomrela, pretože neboli pripravení na chemický útok. Podľa tohto mesta bol nový plyn nazvaný – Yperit. Čl. 23 a) Poriadku, zakazuje používanie jedu alebo otravných zbraní. Je to staré obyčajové pravidlo, ktoré využívajú historické konvencie, postupne prijímané v 20. storočí, ktoré sa venujú zákazu chemických zbraní.

Chemické zbrane sú zbrane, ktoré využívajú chemické zlúčeniny na zabitie, zranenie alebo zneškodnenie nepriateľa. Tieto zbrane sa odlišujú od konvenčných a jadrových zbraní tým, že principiálne nemusia spôsobiť deštruktívne účinky prostredníctvom výbušnej sily. Ich dôležitou vlastnosťou je, že okrem ničivých účinkov na človeka, pôsobia rovnako na všetky živé organizmy a tým predstavujú závažnú hrozbu pre celú ľudskú civilizáciu. Nie všetky chemické látky sú zbraňami hromadného zničenia, pretože podľa Konvencie o zákaze vývoja, výroby, skladovania zásob a použitia chemických zbraní a o ich zničení (Paríž, 1993) sú chemickými zbraňami len tie chemické látky, ktoré sa využívajú na zakázané ciele.³

V súčasnosti je známych približne 70 takýchto zlúčenín a predstavujú obrovskú hrozbu najmä ako ideálny prostriedok pre teroristické využitie. Nie je totiž možné presne odhadnúť ich údernú silu a následky, ktoré spôsobia. Sú veľmi účinné a efektívne proti

² <http://www.fodor.sk/spectrum/terorizmus.htm> navštívené dňa 15. 3.

³ Konvenciu podpísalo 183 štátov (údaje sú platné k februáru 2008) ; www.opcw.org

nechránenému živému vojsku (prípad chemických bômb počas vojny vo Vietname) alebo pri ich zneužití proti civilnému obyvateľstvu (útok irackých vojsk na Irán).

Klasifikácia chemických zbraní- podľa účinku delíme bojové chemické látky na tri skupiny: otravné, zápalné a dymotvorné látky. ⁴

II. 2 Právna úprava chemických zbraní a ich zákaz

Za pramene medzinárodného práva vojnového až do 19. storočia sa považuje medzinárodná obyčaj, ktorá vznikala z praxe štátov na základe zvyklostí. (uzus in bello). Od druhej polovice 19. storočia sa začínalo zvykové právo kodifikovať a dopĺňovať dohodami, ktoré neskoršie vytvárali multilaterálne zmluvy a dohovory. Rozsiahla kodifikácia vojnového práva bola na tzv. Haagskych mierových konferenciách v rokoch 1899 a 1907 a neskôr na medzinárodných konferenciách Červeného kríža. ⁵ Čo sa týka chemických zbraní, musíme sa zamerať na úplne prvú kodifikáciu, ktorou je :

Ženevský protokol o zákaze vojnového použitia dusivých, jedovatých plynov a bakteriologických metód boja (17. jún 1925) – jeho prijatie si vynútila Versaillská mierová dohoda, členské štáty Ligy národov ho prijali na zvláštnej konferencii v Ženeve, kde sa mala simultánne podpísať aj dohoda obmedzujúca medzinárodný obchod so zbraňami. Vstúpil do platnosti 8. februára 1925 a pristúpilo k nemu 24 štátov. Ženevský protokol opätovne potvrdil zákaz, ktorý už jestvoval, pričom časť Protokolu zaoberajúca sa bakteriologickými metódami a zbraňami bola nová. Zakotvil všeobecne uznávané pravidlá medzinárodného práva zakazujúce používanie všetkých biologických a chemických metód boja v ozbrojených konfliktoch bez ohľadu na technický rozvoj. 37. štátov sa k nemu pripojilo s určitými výhradami-

1) nie je žiadny mechanizmus na overenie dodržiavania Protokolu alebo vysvetľovanie nejednoznačných situácií.

2) Obmedzuje nepoužitie záväzkov v prípade vojny. Prísne vzaté nie je aplikovateľný v prípade vnútorných konfliktov. Niektorí autori ale namietajú, že strany často neberú do úvahy fakt, že sú formálne vojne⁶

Napriek výhradám si myslíme, že Ženevský protokol otvoril dvere k novým a lepším úpravám, ktoré postupne vytvorili efektívnu aplikáciu obyčajových pravidiel v praxi medzi štátmi, či už signatármi alebo non – signatármi Protokolu.

To čo potrebujeme teraz a to čo potrebujeme naliehavo je nový „ Ženevský protokol“, ktorý by vyčlenil používanie jadrových zbraní a je preto potrebné zintenzívniť rozhovory o ich odstránení. ⁷

⁴ <http://www.1sg.sk/data/projekty/2005/zillions/zbrane/chembio.html> navštívená dňa 16. 3.

⁵ <http://www.szu.sk/ine/verejnezdravotnictvo/2007/2007-1/klement.htm> navštívená dňa 16. 3.

⁶ <http://www.szu.sk/ine/verejnezdravotnictvo/2007/2007-1/klement.htm> navštívená dňa 16. 3.

⁷ GOLDBLAT J. : The biological and chemical weapons threat yesterday and today, . The 1925 Geneva Protocol: Its Origin, Scope and Reservations, Geneva, 9-10 júna 2005. International Seminar Ini UNIDIR, 21-25 p.

Štáty sa po druhej svetovej vojne v 50. a 60. rokoch rozhodli zabrániť vzniku ďalších celosvetových konfliktov, prostredníctvom zmlúv o obmedzení zbrojenia. Jedná sa napr. o Zmluvu o zákaze pokusov s jadrovými zbraňami v ovzduší, kozmickom priestore a pod vodou z roku 1963, alebo Kozmickou zmluvou z roku 1967 alebo Zmluvou o nešírení jadrových zbraní z roku 1968.

V roku 1972 je uzatvorená prvá, v pravom slova zmysle, odzbrojovacia zmluva. Jedná sa o Dohodu o zákaze vývoja, výroby a hromadenia bakteriologických, (biologických) a toxínových zbraní a o ich zničení.⁸ Táto zmluva bola zároveň priamou inšpiráciou pre vznik zmluvy, ktorá nielenže vyslovene zakazovala chemické zbrane, ale zároveň predstavila mechanizmus kontroly ich dodržiavania:

Dohovor o zákaze vývoja, výroby, hromadenia a použitia chemických zbraní a o ich zničení z roku (Paríž 1993)

Tento dohovor bol do slovenského právneho poriadku implementovaný oznámením 276/1997 a účinným sa stal 29. 04. 1997. Tento dohovor je prvým dokumentom, ktorý kompletne zakazuje určitý druh zbraní hromadného ničenia, pričom je založený na multilaterálnom základe. Všetky povinnosti, ktoré sú v nej pre signatárske štáty zakotvené a tiež možnosti sankcií, ktoré pre nich vyplývajú, nemajú v historickom kontexte precedent.

Tento dohovor zakazuje akýkoľvek vývoj, výrobu, získavanie, skladovanie, poskytovanie, obchodovanie a používanie chemických zbraní.

Každý zmluvný štát sa v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru zaväzuje zničiť všetky chemické zbrane, ktoré zanechal na území iného zmluvného štátu.⁹ Každý zmluvný štát sa v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru zaväzuje zničiť akékoľvek objekty na výrobu chemických zbraní, ktoré vlastní alebo má v držbe alebo ktoré sú umiestnené na akomkoľvek mieste pod jeho jurisdikciou alebo kontrolou¹⁰.

Táto konvencia nezasahuje iba do oblastí vojenských záležitostí, aj keď primárne je v čl. I. ods. 5 upravený zákaz používania chemických prostriedkov určených potláčanie nepokojov ako prostriedkov vedenia vojny.

Oblasť chemického priemyslu, ktorý patrí vo veľkom množstve krajín ku jedným z najdôležitejších je v dohovore obsiahnutá určitými obmedzeniami a povinnosťami, ktoré sa týkajú najmä produkcie, obchodovania a využívania chemických látok. Dohovor tiež ustanovuje účel pri ktorých nie sú chemické látky zakázané ako sú napr. priemyselné, poľnohospodárske, výskumné, zdravotnícke, farmaceutické alebo iné mierové účely; ochranné účely, a to účely, ktoré bezprostredne súvisia s ochranou proti toxickým

⁸ AZUD J.: Základy Medzinárodného práva. Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica. Zmluva o zákaze vývoja, výroby a hromadenia zásob bakteriologických a toxínových zbraní a o ich ničení z r. 1972, s. 328 – 329.

⁹ Článok I. odsek 3, Dohovoru o zákaze vývoja, výroby, hromadenia a použitia chemických zbraní a o ich zničení

¹⁰ Článok I. odsek 4, Dohovoru o zákaze vývoja, výroby, hromadenia a použitia chemických zbraní a o ich zničení

chemickým látkam a s ochranou proti chemickým zbraniam; účely spojené s dodržiavaním zákonnosti vrátane vnútroštátneho potlačania nepokojov¹¹

Dohovor je zároveň špecifický vytvorením tzv. inšpekcií, pri ktorých je presne stanovený spôsob akým môžu signatárske krajiny kontrolovať a sledovať či štáty dodržiavajú jednotlivé ustanovenia dohovoru.

Pre tento účel vznikla Organizácia pre zákaz chemických zbraní (OPAQ), ktorá má sídlo v Haagu a je zodpovedná za aplikáciu Dohovoru. OPAQ má dostatočné možnosti ako garantovať bezpečnosť spoločenstva pred hrozbou chemických zbraní a to najmä medzinárodnou verifikáciou, usporadúvaním kongresov a zasadnutí signatárskych štátov a tiež vzájomnou spoluprácou medzi štátmi. OPAQ zároveň kontroluje krajiny, ktoré nie sú signatármi Dohovoru.

II. 3. Chemické zbrane a ich použitie proti civilnému obyvateľstvu

Chemické zbrane sú podľa tohoto dohovoru zakázaným prostriedkom na vedenie boja a preto by malo pre všetky štáty platiť dodržiavanie tohoto zákazu. Čo však s prípadmi použitia

chemickej zbrane? Bola už vôbec použitá chemická zbraň?

Odpoveď na tieto a mnohé ďalšie otázky je potrebné hľadať v Iraku. Táto krajina, mediálne veľmi často spomínaná v súvislosti s inváziou amerických vojsk a zvrhnutím diktátora Saddáma Hussajna, je pre právnu vedu z hľadiska medzinárodného práva veľmi zaujímavým objektom. Predovšetkým to bol práve Irak kde boli použité chemické zbrane na cielený účel genocídy, sústavné vyvražďovanie skupiny obyvateľstva, pričom pokojne môžeme toto počínanie irackých predstaviteľov nazvať holocaustom. Chemické zbrane boli nasadené mimo vojenského dovoleného použitia, so smrteľným účinkom aj pre civilné obyvateľstvo.

3. 1 Masakra v Halabja, Irak

Médiami často spomínaný Saddám Hussajn, iracký diktátor nebol jediným mužom, ktorý sa pričínal o spomínané zločiny páchané na civilistoch. K jeho najbližším spolupracovníkom a významným generálom patrili Ali Hassan al-Mayid (arabsky : علي حسن الماجد ,). Tohto druhého muža irackej ríše, bratranca Saddáma Hussajna poznal celý svet pod prezývkami „Chemický Ali“ a neskôr „Mäsiar z Kurdistanu“. Tieto jeho mená sú naozaj výstižné najmä vzhľadom na zločiny, ktorých sa dopustil. Počas svojej kariéry zastával post ministra obrany, ministra vnútra, Šéfa Bezpečnosti, Vojenského Guvernéra pre Kuvajt atď. . .

Iracko – iránska vojna (september 1980 – august 1988) sa zvykne označovať aj ako tzv. Prvá vojna v zálive a v dejinách má svoje miesto najmä ako konflikt, ktorý upevnil postavenie diktátorského režimu Saddáma Hussajna, pripustil rozvoj kultu osobnosti tohto

¹¹ Článok II. odsek 9, Dohovoru o zákaze vývoja, výroby, hromadenia a použitia chemických zbraní a o ich zničení

ambiciózneho muža a v konečnom dôsledku znamenal vzdal'ovanie sa Iraku od akýchkoľvek demokratických vízií. Táto vojna bola nezmyselná a dohoda s Iránom na záver toto tvrdenie podporovala, oveľa závažnejšie však je, že sa počas tohto konfliktu podarilo Hussajnovi a jeho prívržencom spáchať najmasovejšiu vraždu novodobej histórie po 2. svetovej vojne. A teda vyriešiť otázku, ktorú iracká vláda v tom čase nazývala *tzv. kurdský problém*¹²

Koncom roku 1987 sa vďaka tajnej podpore irackej vlády zo strany západoeurópskych krajín a USA sa Iraku podarilo držať juh krajiny relatívne pevnejšie pod kontrolou. Hussajn sa mohol venovať daniu v severnom Iraku, kde boli niektoré územia od r. 1983 okupované iráňčanmi a zároveň predstavovali pre vládu trvalú hrozbu kvôli silným protivládnyim útokom a povstaleckému hnutiu Kurdov. 29. marca vymenoval Hussajn svojho bratranca Aliho Hassana al – Majída vrchným veliteľom severnej armády. Spoločne potom vypracovali plán na celkové vyhladenie kurdskeho národa, ktorý sa už dlhé roky pokúšal získať samostatnosť (a jeho snahy trvajú až dodnes) a počas vojny bol na strane iránskej armády, ktorá sever krajiny stále okupovala spoločne s početnými skupinami kurdskeých rebelov.

Kurdi boli nepriateľom Bagdadu už od roku 1968 kedy bolo prvý krát rozhodnuté o ich oddelení od irackého obyvateľstva a až dodnes je tento národ nesamostatným a názov Kurdistan je len geografickým označením pre autonómne územie, ktoré sa rozprestiera vo vicerých štátoch. Dnes žije najviac kurdskeho obyvateľstva na území Turecka, kde sa kurdske predstavitelia od 80 – tych rokov snažia získať samostatnosť. Zatiaľ dosiahla vytvorenie miestneho parlamentu, do ktorého sa v roku 1992 konali prvé slobodné voľby. Ešte aj dnes vznikajú z tohto dôvodu v oblastiach obývaných kurdskeým obyvateľstvom značné problémy.

Z predchádzajúcich skutočností vyplýva, že sa iracká vláda snažila riešiť postavenie Kurdov avšak Saddám Hussajn sa k problematike postavil bez akéhokoľvek ohľadu na právo a zákony medzinárodného práva a vojenský konflikt mu dal vynikajúcu zámienku na zásah proti tomuto národu.

3. 2 Priebeh útoku

Chemický útok na mesto Halabja sa odohral počas spomínanej iracko- iránskej vojny v priebehu dvoch dní – od 16 – 17. Marca 1988. Saddám Hussajn si toto mesto vybral zámerne, pretože bolo centrom kurdskej oblasti, husto obývané a do jeho oblasti patrilo ešte ďalších 4200 osád. Počas útoku boli použité chemické zbrane, ktoré podľa mnohých dokázaných skutočností pripravili o život 5000 civilistov (žien, detí, starcov – muži bojovali vo vojne), pričom ďalších 10 000 bolo zranených. Ďalšie tisíce ľudí zomierali v nasledujúcich rokoch na rôzne komplikácie, choroby a ako následok útoku boli dokázané defekty na novonarodených deťoch. Podľa správy Human Right Watch na následky tohoto chemického útoku zomrelo najmenej 30 000 ľudí a celkovo je počet obetí chemických útokov na kurdske osady v tom istom roku okolo 100 000¹³ Celý tento útok

¹² <http://hrw.org/english/docs/2006/08/14/iraq13979.htm> navštívená 19. 3.

¹³ <http://www.hrw.org/reports/1993/iraqanfal/> navštívené dňa 13. 3.

bol vyvrcholením vojenskej operácie Al – Alfán, ktorá zahŕňala aj tzv. arabizáciu kurdskeho obyvateľstva, deportácie a masové vyvražďovanie. Spolu zahynulo v počas iracko- iránskej vojny 180 000 Kurdov a 1, 5 milióna bolo deportovaných.

Útok sprevádzali mohutné výbuchy bômb zhadzovaných z 8 lietadiel, pričom šlo o chemické bomby a iracké helikoptéry. Útok trval dva dni a použilo sa veľké množstvo chemických látok ako nervový plyn sarín, yperit, tabun a VX. Dá sa povedať, že za tieto dva dni bolo mesto Halabja takmer úplne vyprázdnené a po odchode vládných vojsk zostala obrovská spúšť. Očítý svedok, ktorí sa nachádzal asi 8 kilometrov od miesta tragédie poda správu sa vyjadril, že " *Nebolo to také veľké ako jadrový hribe, ale ničie menšie... cítil som dym.* " ¹⁴ Následne nato vojská irackej vlády zrovnali mesto Halabja so zemou buldozérmi a ťažkou technikou, pričom sa život do mesta až o niekoľko rokov pretože voda, potraviny aj živočíchy v meste a okolí boli kontaminované pôsobením spomínaných chemických látok.

3. 3 Zatkutie Aliho Hassana al – Majida

Niet pochybností, že al – Majid bol veľmi dôležitým človekom vo vláde Saddáma Hussajna a dokonca bojoval o priazeň diktátora proti jeho vlastným synom. Tesne po páde diktátorskeho režimu v roku 2003, už v júni, spojenecké vojská USA a Veľkej Británie podnikli letecký útok na jeho sídlo v Basre a vysoký predstaviteľ americkej armády major Andrew Jacson vyhlásil, že al - Majid bol pri útoku zabitý a jeho mŕtvoľa ležala pri jeho osobných strážcoch. Avšak už v júni toho istého roku bola táto správa dementovaná, bol považovaný za nezvestného a stal sa piatym najhľadanejším Iračanom. Aliho Hassana zatkli 17. augusta 2003.

3. 4 Súdny proces

Súdny proces začal 21. augusta 2006 a spoločne s Alim Hassanom boli súdení ďalší 2 členovia irackej vlády a armádnych zložiek. Proces „ Anfál“ bol druhým v poradí, ktorý tento špeciálny trestný tribunál rozhodoval. Ako prvý bol súdený Saddám Hussajn, iracký diktátor v spore nazvanom „ Dujail“ podľa názvu oblasti kde Saddám spáchal masové vraždy civilistov, pričom súd vyniesol odsudzujúci rozsudok, ktorý znel na trest smrti obesením. Nie je cieľom tejto práce rozoberať drobnosti tohto konania, je však potrebné aby sme stanovili hlavné fakty.

Iracký Vysoký Trestný tribunál ¹⁵ (IHCC) na čele s predsedom Salem Chalabim obvinil Aliho Hassana al – Majida z týchto zločinov spáchaných v rámci operácie Al Alfán

- 1) Genocída - čiastočné alebo úplné vyvraždenie skupiny osôb alebo jej ťažké duševné či telesné poškodenie s cieľom zničiť ju, zvyčajne z náboženských,

¹⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Halabja_poison_gas_attack navštívené 19. 3 , 21:13, Guy Dinmore, Financial Times

¹⁵ Iraqi High Criminal Tribunal <http://www.iraq-ihc.org/> navštívené dňa 20. 3.

rasových, jazykových, národnostných, niekedy aj kultúrnych či politických, príčin¹⁶

2) Zločiny proti ľudskosti¹⁷

3) Vojnových zločinov – priamy útok proti civilnému obyvateľstvu

Počas procesu sa obhajoba snažila dokázať, že konal na priamy príkaz Saddáma Hussajna a že všetky činy boli „aktami víťazstva“. Obžalovaný predstupoval pred tribunál pokojný, nezastrašený a neútoval svoje konanie. Na margo použitia chemických zbraní proti civilnému kurdskému obyvateľstvu pred súdom vypovedal: *"Som jediný kto dal armáde príkazy aby zničila dediny a presunula ich obyvateľov. Vojaci sú zodpovední za splnenie rozkazov. Neobhajujem sám seba, neospravedlňujem sa, neurobil som žiadnu chybu."*¹⁸

Tento proces bol legislatívne pripravený omnoho dôslednejšie a dôkazy, ktoré predložili žalobcovia boli dostatočné. Ich súčasťou boli rôzne nahrávky rozhovorov, videoprojekcie, výpovede očitých svedkov a rodín obetí. Zachytili sa slová, ktoré vyslovil na adresu Kurdov, keď „sľúbil, že nenechá nažive nikoho, kto by hovoril kurdským jazykom“¹⁹ Neexistovala žiadna pochybnosť, že obžalovaný nariadil vyhladenie kurdskeho mesta Halabja za použitia chemických zbraní, napriek tomu, že tento zločin bol prejednávaný až dodatočne, až po vyhlásení odsudzujúceho rozsudku v prípade genocídy.

Ali Hassan al- Majid bol uznaný vinným na základe dôkazov, ktoré získal Tribunál a bol odsúdený na trest smrti obesení spoločne s ďalšími 2 obžalovanými. Verdikt bol vynesený 24. júna 2007. Odsúdený bývalý generál bol popravený vo februári 2008.

Proces bol ostro sledovaný organizáciami pre ľudské práva a právnymi expertami

3. 5 Právny rozbor

Jurisdikcia Irackého vysokého trestného tribunálu v kontexte MPV

Iracký vysoký trestný tribunál bol ustanovený po páde diktátorského režimu Saddáma Hussajna dňa 10. 12. 2003 tzv. Štatútom IST. V tomto štatúte bolo deklarované právo irackého ľudu potrestať zločincov na svojom území a podľa svojho práva. Tento súd sa však od počiatku stretával s odmietaním so strany právnych expertov keďže USA sa do veľkej miery pričínili o zriadenie súdu a medzinárodné právo malo pochybnosti o zákonnosti invázie 2003, boli obavy aby sa IHCC nestal len *"victor's justice"* - právom víťazov a tým oslabil spravodlivé prejednanie prípadu²⁰

¹⁶ Článok II. Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídy (1948)

¹⁷ Dohovor o nepremlčateľnosti vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti (1968). Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (1984)

¹⁸ <http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?xml=/news/2007/06/24/wali124> navštívené dňa 17. 3.

¹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Ali_Hassan_al-Majid

²⁰ Eckart, CH. : Saddam Hussein's trial in Iraq, Fairness, Legitimacy and Alternatives – A legal Analysis, CORNELL LAW SCHOOL, LL. M. CANDIDATE 2006, str. 5

1) Rímsky štatút verzus štatút Irackého trestného tribunálu

Štáty mali už po 2. svetovej vojne snahu vytvoriť systém, ktorý by zastrešoval trestné činy medzinárodného charakteru, napriek spoločnému postupu sa to podarilo uskutočniť len tzv. tribunálmi ad – hoc (Norimberg, Tokio). Až na popud OSN bol 17 júla 1988 v Taliansku prijatý Rímsky štatút - Štatút Medzinárodného trestného súdu (*Rome Statute of the International Criminal Court- ICC*)²¹. Proti vytvoreniu takéhoto medzinárodného orgánu s vlastnou pôsobnosťou, subjektivitou a teda právomocou rozhodovať o trestných činoch najťažšej povahy nesúhlasili štáty ako USA, Izrael, Čína – pretože sa im nepozdával supranacionálny charakter súdu pričom USA najprv text podpísali, ale neratifikovali a v roku úplne odvolali. Napriek nesúhlasu získal ICC 60 ratifikácií a vstúpil do platnosti v roku 2002²² – pre náš prípad je ale dôležité, že stíhať a trestať zločiny uvedené v čl. 5 Štatútu²³ môže ICC len od oficiálneho vzniku súdu, teda od 1. 7 2002. To znamená, že žiaden trestný čin spáchaný pred týmto dátumom nemôže byť rozhodovaný na úrovni ICC. Je teda zrejmé, že žiaden z vojnových zločincov Iraku nemhol byť súdený prostredníctvom ICC.

2) Podľa medzinárodného práva má každý štát tzv. univerzálnu právomoc riešiť prípady ľudí podozrivých zo zločinov proti ľudskosti a genocídy²⁴ - má špeciálnu právomoc riešiť zločiny, ktoré sa stali na jej území, jej občanmi alebo proti jej občanom. V prípade Saddáma Hussajna a Chemického Aliho bolo veľa dôvodov, ktoré zakladajú irackú jurisdikciu podľa nášho názoru už fakt, že Ali Hassan je Iračan, je dostatočným motívom aby ho súd v jeho vlastnej krajine súdil za ktorýkoľvek zločin, ktoré spáchal. Takmer všetky jeho zločiny, ak berieme do úvahy prípad masakry v Halabja, sa stali na území Iraku a proti irackým občanom²⁵ – Kurdi nimi stále boli, aj keď sa považovali za občanov druhej kategórie – všetky tieto fakty nezávisle od seba zakladajú právomoc irackého súdu, ktorého špecialitu v rámci súdnictva Iraku sme už definovali.

3) Tribunál nie je súčasťou súdneho systému Iraku, je to forma špeciálneho súdu a v jeho právomoci je súdiť Iračanov aj neirackých občanov , ktorí boli a sú podozriví zo zločinov genocídy, zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov a, ktoré boli spáchané na území Iraku v období 17. júla 1968 – 1. Mája 2003. Keďže iracké trestné právo nedefinuje spomínané trestné činy, boli zaradené do Štatútu, v závislosti od zločinov vraždy a lúpeže, ktorých skutkové podstaty trestné právo Iraku nepozná²⁶ Naopak, rozoznáva zločin zabíjania a zabíjania ako dôsledku použitia toxického látky, pričom pod tieto skutkové podstaty je možné subsumovať aj vojnové trestné činy a zločiny proti ľudskosti, ako to bolo v prípade Aliho Hassana al – Majida.

²¹ Na Slovensku vstúpil do platnosti oznámením Ministerstva zahraničných vecí 333/ 2007

²² <http://cs.wikipedia.org> navštívené dňa 19. 3.

²³ http://jaspi.justice.gov.sk/jaspiw1/htm_zak/jaspiw_maxi_zak_fr0.htm navštívené 19. 3.

²⁴ Bassiouni, “Universal Jurisdiction for International Crimes, Historical Perspectives and Contemporary Practice”, 2 Va. J. Int'l L. 81 2001-2002.

²⁵ Eckart, CH. : Saddam Hussein's trial in Iraq, Fairness, Legitimacy and Alternatives – A legal Analysis, CORNELL LAW SCHOOL, LL. M. CANDIDATE 2006, str. 5

²⁶ Štatút IHCC , články 14. 1, 14. 2, 14. 3

4) Aj keď podľa irackého práva neboli zakázané zločin genocídy a zločiny proti ľudskosti, základom medzinárodného práva a platí je zásada, že zločin a trest majú byť súdené a udelené podľa práva pred ktorým boli spáchané (“nullum crimen sine lege” / “nulla poena sine lege”), je potrebné vziať do úvahy medzinárodné právo a jeho dohovory, ktoré určujú pravidlá pre zločiny spáchané na civilných obetiach – procesy z Norimbergu a Tokia dokázali, že spomínané trestné činy boli súdené podľa medzinárodného práva aj napriek ich neexistencii v práve nemeckom či japonskom.²⁷ Podľa nášho názoru, keďže je Irak jednou zo zmluvných strán Dohovoru o genocíde²⁸ a tiež Dohovoru o vojnových zločinoch²⁹ mohol byť Ali Hassan al- Majid súdený z týchto zločinov pred domácim tribunálom podľa medzinárodného práva. Trestanie zločinov genocídy a vojnových zločinov, resp. všeobecne zločinov proti ľudskosti je podľa nášho názoru jednou z hlavných zásad humanity na ktorej princípoch je založené medzinárodné právo.

Záverový názor

Tribunál je národným súdom a nie súdom zriadeným podľa MPV tak ako napr. ICTR³⁰ alebo ICTY³¹. Podľa svojho štatútu je považovaný za akýsi „hybridný súd“ ale v podstate v ňom nemali zastúpenie žiadni predstavitelia medzinárodného práva, jedine ak v pozícii pozorovateľov. Podľa nášho názoru mal byť vytvorený tribunál ad – hoc, ktorý by bol zriadený a kontrolovaný prostredníctvom OSN, podobne ako boli v rámci OSN vytvorené ICTR a ICTY, ale procesy by prebiehali na území Iraku. Tieto boli vytvorené na základe kapitoly VII. Charty OSN o vynútitel'nosti práva a sú pridružené orgány BR OSN.³² Takto by sa zabezpečila kontinuita celého súdneho procesu a zároveň by neboli pochybnosti o zákonnosti priebehu procesu.

Toto tvrdenie dokazujú zistenia ICTJ³³, ktorá tvrdí, že pri procese boli porušené práva obžalovaných, že sudcovia mali dopredu pripravený verdikt a pod. Všetky tieto skutočnosti vrátane názoru francúzskeho právnik Jacques Verges o „*vopred dohodnutom výsledku procesu*“³⁴ sú potvrdením nášho názoru. Podľa nášho názoru slúžilo vytvorenie tohto súdu v Iraku na podporu a prpagandu invázie USA do Iraku. Jeho legitímnosť z hľadiska medzinárodného práva je ale podľa nás plne dokázaná. Ali Hassan al- Majid

²⁷ Eckart, CH. : Saddam Hussein's trial in Iraq, Fairness, Legitimacy and Alternatives – A legal Analysis, CORNELL LAW SCHOOL, LL. M. CANDIDATE 2006, str. 17

²⁸ Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídy (1948)

²⁹ Dohovor o nepremlčateľnosti vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti (1968).

³⁰ <http://69.94.11.53/> - International Criminal Tribunal for Rwanda, navštívené 21. 3 9:19

³¹ www.un.org/icty/ - International Criminal Tribunal for former Yugoslavia navštívené 21. 3 9: 20

³² <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> navštívené dňa 20. 3, 8: 50

³³ <http://www.ictj.org/en/news/press/release/1240.html> navštívené 20. 3, 9:50

³⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Verg%C3%A8s navštívené 20. 3, 10:00

Regionálne obranné aliancie súčasnosti

Pavol Sokol

Úvod	53
Regionálne obranné aliancie	54
Organizácia Severoatlantickej zmluvy.....	55
Západoeurópska únia.....	58
Organizácia Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti.....	59
Záver	59

Úvod

Začiatok 21. storočia je poznačený otázkami medzinárodnej bezpečnosti. V mnohých laických a samozrejme aj odborných kruhoch nechýba téma z tejto citlivej oblasti. Je to spôsobené najmä dejinami ľudstva, ktoré boli poznačené mnohými vojnami a konfliktami medzi štátnymi útvarmi. Tieto konflikty vyvrcholili v priebehu minulého storočia do 1. svetovej vojny, 2. svetovej vojny, vojny v Kórei, Vietname a Juhoslávii a do iných oblastných konfliktov a kríz.

Po ukončení 2. svetovej vojny sa štáty zaviazali na ochrane medzinárodného mieru a nepoužívaní sily na riešenie konfliktov. Na uskutočnenie tohto cieľa bola založená organizácia pod názvom **Organizácia spojených národov (OSN)**¹, ktorá dnes už združuje takmer všetky štáty sveta². Jej zakladajúci dokument, Charta OSN (Charter of the United Nations), ktorý bol podpísaný 26.6.1945 a vstúpil do platnosti 24.10.1945, vo svojej preambule deklaruje uchránenie budúcich pokolení od metly vojny, ktorá dvakrát za života priniesla ľudstvu nevýslovné strasti. V článku 1 sa hovorí o ciele udržania medzinárodného mieru a bezpečnosti, za týmto účelom konať účinné kolektívne opatrenia, aby sa predišlo a odstránilo ohrozenie mieru a boli potlačené útočné činy alebo iné porušenia mieru a aby pokojnými prostriedkami a v zhode so zásadami spravodlivosti a medzinárodného práva bolo dosiahnutie úpravy alebo riešenie týchto medzinárodných sporov alebo situácií, ktoré by mohli viesť k porušeniu mieru a rozvíjať medzi národy priateľské vzťahy, založené na úcte k zásade rovnoprávnosti a sebaurčeniu národov a činiť iné vhodné opatrenia k posilneniu svetového mieru.

Organizácia spojených národov nie je jedinou organizáciou, ktorej cieľom je ochrana mieru a vytváranie medzinárodnej bezpečnosti. Na naplnenie týchto cieľov sa vo svete vytvárajú regionálne organizácie hospodárskej, kultúrnej, vojenskej a inej povahy. Najväčší význam v tomto smere majú **regionálne obranné organizácie** vytvorené v zmysle článkov 52-54 Charty OSN.

Regionálne obranné aliancie so svojou existenciou prinášajú mnoho otázok z oblasti medzinárodného práva a medzinárodnej politiky. V tejto práci by mala byť sledovaná otázka kolektívnej sebaobrany konkrétnych regionálnych obranných organizácii použitím jednotlivých zakladajúcich aktov týchto organizácií ako aj iných dokumentov súvisiacich s ich kolektívnou sebaobranou.

¹ Ďalšie informácie o OSN na <http://www.un.org/>

² Počet členov OSN ku dňu 16.3.2008 je 192.

Konkrétnym cieľom je **analýza možnosti použitia vojenskej sily ako medzinárodného záväzku v oblasti kolektívnej sebaobrany**, ktorým sa členské štáty zaviazali. Úvodná kapitola tvorí všeobecný úvod do problematiky. Ďalšie kapitoly budú venované jednotlivým organizáciám. Najväčšia pozornosť sa venuje Organizácii severoatlantickej zmluvy, pretože tá ma podľa nášho názoru najväčší význam pre súčasné bezpečnostné prostredie vo svete. Nasledujúce kapitoly sa zaoberajú dvoma ďalšími organizáciami kolektívnej sebaobrany, ktoré sa porovnávajú s Organizáciou severoatlantickej zmluvy, ale len v zmysle porovnania záväzku použitia vojenskej sily.

Regionálne obranné aliancie

Sebaobranou v medzinárodnom práve je bezprostredná reakcia napadnutého štátu na ozbrojený útok zo strany iného štátu. Sebaobrana predstavuje výnimku zo zákazu použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti ktoréhokoľvek štátu.³

Rozoznávame 2 druhy sebaobrany – individuálnu a kolektívnu. Individuálna sebaobrana predstavuje sebaobranu samotného štátu voči agresii⁴ od 3. štátu. Naproti tomu na základe práva na kolektívnu sebaobranu môžu iné štáty poskytnúť pomoc napadnutému štátu.

Charta OSN v článkoch 52-54 uznáva vytváranie regionálnych medzinárodných organizácií, keď výslovne hovorí, že žiadne ustanovenie tejto charty nebráni existencii oblastných dohôd alebo orgánov pre riešenie takých otázok, týkajúcich sa udržania medzinárodného mieru a bezpečnosti, ktoré sú vhodné pre oblastné akcie, iba ak takéto dohody alebo orgány a ich činnosť ide zlučiť s cieľmi a zásadami Organizácie spojených národov. Medzinárodnými organizáciami v zmysle článkov 52-54 Charty OSN sú organizácie, ktoré sa majú zaoberať udržiavaním medzinárodného mieru a bezpečnosti v danej oblasti.⁵

Článok 51 Charty OSN naproti tomu nepriamo uznáva vytváranie a existenciu **organizácií kolektívnej sebaobrany** (collective self-defence), keď hovorí, že žiadne ustanovenie tejto charty neobmedzuje, v prípade ozbrojeného útoku na niektorého člena Organizácie spojených národov, prirodzené právo na individuálnu alebo kolektívnu sebaobranu. Z toho nám vyplýva, že tieto organizácie sú zamerané navonok a zriadené na obranu voči ozbrojenému útoku zo strany 3. štátov. Toto právo majú však do doby, pokiaľ Rada bezpečnosti nevykoná opatrenia k udržaniu medzinárodného mieru a bezpečnosti. Taktiež opatrenia vykonané členmi pri výkone tohto práva sebaobrany sa musia okamžite oznámiť Rade bezpečnosti.

³ MADAR,Z.: *Slovník českého práva*. Praha: Linde, s. 1315

⁴ Agresiu definuje rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 3314/XIX/ zo dňa 14.12.1974. Podľa nej sa agresiou rozumie ako použitie sily jedným štátom proti zvrchovanosti, územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti druhého štátu alebo akýmkoľvek iným spôsobom nezlučiteľným s Chartou OSN.

⁵ POTOČNÝ,M.-ONDŘEJ,J.: *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část*. 4. dopl. a rozš. vyd. Praha: C.H.Beck, 2003, s.482

Organizácia Severoatlantickej zmluvy

Organizácia Severoatlantickej zmluvy⁶ (North Atlantic Treaty Organization, NATO) stelesňuje transatlantickú väzbu, ktorá spája Európu a Severnú Ameriku do jedinečnej obrannej a bezpečnostnej aliancie. Ide o medzinárodnú obrannú organizáciu 27 štátov⁷, ktorej vytvorenie sledovalo nielen ciele Charty OSN, teda zachovanie mieru a bezpečnosti, ale aj kolektívnu sebaobranu proti hrozbe sovietskej expanzie. Zmluvné strany sa zaviazali urovnávať všetky spory pokojnými prostriedkami a zdržovať sa vo svojich medzinárodných vzťahoch hrozby sily alebo použitia sily. Základným princípom Aliancie je spoločný záväzok k vzájomnej spolupráci medzi členskými štátmi, založený na nedeliteľnosti ich bezpečnosti.⁸

Základným dokumentom tejto organizácie je **Severoatlantická zmluva** (North Atlantic Treaty) podpísaná vo Washingtone 4. Apríla 1949. Ide vo svojej podstate veľmi jednoduchý dokument, ktorý sa riadi duchom Charty OSN. Pozostáva z preambuly a 14 článkov.

V tejto zmluve sa členské krajiny zaväzujú individuálne a kolektívne udržiavať a rozvíjať svoj obranný potenciál, a tak vytvárať základ pre plánovanie kolektívnej obrany. Dôležitým článkom tohto záväzku je **článok 4**, ktorý ustanovuje povinnosť pre zmluvné strany spočívajúci spoločne konzultovať vždy, keď podľa názoru ktorejkoľvek z nich bude ohrozená územná celistvosť, politická nezávislosť alebo bezpečnosť niektorej zmluvnej strany.

Srdcom a dušou aliancie je **článok 5**. Predstavuje pevný záväzok spolupracovať a poskytuje zmysel existencie integrovanej vojenskej štruktúry NATO do budúcnosti.⁹ Zmluvné strany sa v tomto článku dohodli, že ozbrojený útok proti jednej alebo viacerým z nich v Európe alebo Severnej Amerike sa bude považovať za útok proti všetkým, a preto odsúhlasili, že ak nastane taký ozbrojený útok, každá z nich uplatní právo na individuálnu alebo kolektívnu obranu uznanú článkom 51 Charty Spojených národov, pomôže zmluvnej strane alebo zmluvným stranám takto napadnutým tým, že bezodkladne podnikne sama a v súlade s ostatnými stranami takú akciu, akú bude považovať za potrebnú, vrátane použitia ozbrojenej sily s cieľom obnoviť a udržať bezpečnosť v severoatlantickej oblasti.

Nemenej dôležitým je článok 6 tejto zmluvy, ktorý definuje oblasť, na ktorú sa môže použiť článok 5. Týmito oblasťami sú:

- územie ktorejkoľvek zmluvnej strany v Európe alebo Severnej Amerike, alžírské departementy Francúzska, územie Turecka alebo ostrovy pod jurisdikciou ktorejkoľvek zmluvnej strany v severoatlantickej oblasti severne od obratníka Raka,

⁶ Ďalšie informácie o NATO na <http://www.nato.int>

⁷ Belgicko, Dánsko, Francúzsko, Island, Taliansko, Kanada, Luxembursko, Holandsko, Nórsko, Portugalsko, Spojené štáty, Veľká Británia a Írsko (1949), Grécko, Turecko (1952), Nemecko (1955), Španielsko (1982), Česko, Maďarsko, Poľsko (1999), Slovensko, Slovinsko, Lotyšsko, Litva, Estónsko, Rumunsko, Bulharsko (2004).

⁸ *Príručka NATO*. Brussels: NATO Office of Information and Press, 2001, s.29-32

⁹ SLOAN, S.: *Negotiating Article 5*. <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art4.html>, navštívené dňa 17.3.2008

- ozbrojené sily, lode alebo lietadlá ktorejkoľvek zo zmluvných strán, ktoré sa nachádzajú na týchto územiach alebo nad týmito územiami, alebo ktorákoľvek oblasť v Európe, kde boli rozmiestnené vojská ktorejkoľvek zmluvnej strany po dátume, keď Severoatlantická zmluva nadobudla platnosť, alebo v Stredozemnom mori, alebo v severoatlantickej oblasti severne od obratníka Raka.

Závazok kolektívnej obrany v zmysle článku 51 Charty OSN obsiahnutý v článku 5 dáva do pozornosti otázku použitia v praxi. Na jednej strane tento článok uvádza, že útok na jedného sa bude vnímať ako útok na všetkých, že tu vzniká povinnosť zmluvných štátov reagovať a že jednou z možných reakcií je použitie ozbrojenej sily. Avšak na druhej strane ten istý článok hovorí, že: „pomôže zmluvnej strane ... tým, že bezodkladne podnikne sama a v súlade s ostatnými stranami takú akciu, akú bude považovať za potrebnú...“

Na význam tohto článku existuje mnoho názorov. Myslíme si, že by sme mohli tieto názory rozdeliť do dvoch skupín. Prvú skupinu by predstavovali stúpenci **povinnosti použitia sily**. Títo ako argument svojho postoja používajú prvú časť článku 5: „... ozbrojený útok proti jednej alebo viacerým z nich v Európe alebo Severnej Amerike sa bude považovať za útok proti všetkým...“ Takto napríklad v odbornom časopise *Mezinárodní vztahy* Jan Karlas uvádza, že možno za ciele NATO považovať kolektívnu obranu a prevenciu konfliktov. Článok 5 tejto zmluvy, ktorý je často označovaný za jej jadro, uvádza, že ozbrojený útok voči jednému alebo viac členským štátom bude považovaný za útok voči všetkým členským štátom. Štáty NATO sa zaväzujú, že si v takomto prípade poskytnú vzájomnú pomoc, vrátane použitia ozbrojenej sily.¹⁰

Historik NATO Lawrence S. Kaplan, keď písal o poprednom oponentovi zmluvy senátorovi Robertovi Taftovi poznamenal: „Absolútne nepochyboval o tom, že článok 5 zatiahne celú krajinu do vojny, či ju Kongres vyhlási alebo nie ešte pred vlastným zapojením amerických vojakov.“¹¹ Podľa nášho názoru Lawrence S. Kaplan týmto chcel naznačiť, že aj odporcovia zmluvy vedeli, že v konečnom dôsledku bude znamenať povinnosť použitia ozbrojenej sily.

Podobný názor môžeme nájsť aj v **Strategickej koncepcii aliancie** z roku 1999,¹² ktorá vo svojej štvrtej časti pod názvom *Smernice pre jednotky aliancie* hovorí, že bezpečnosť všetkých spojencov je nedeliteľná, útok na jedného člena je útokom na všetkých. S ohľadom na kolektívnu obranu v prípadoch obsiahnutých v článku 5 Washingtonskej zmluvy musia byť spojené vojenské oddiely aliancie schopné odraziť akúkoľvek agresiu. V prípade, že k útoku predsa dôjde, zastaviť postup útočníka čo najskôr a zaistiť politickú nezávislosť a územnú celistvosť členských štátov. Zaujímavým úsekom tejto stratégie je práve tá časť, v ktorej sa spomína povinnosť vojenských oddielov aliancie odraziť postup útočníka. Podľa nášho názoru táto koncepcia predpokladá vojenský zásah, teda použitie vojenskej sily.

¹⁰ KARLAS, J.: *Mezinárodní organizace a přenos moci: pravidla dělby moci v bezpečnostních organizacích*. In: *Mezinárodní vztahy*, 2/2006, s. 23-48

¹¹ SLOAN, S.: *Negotiating Article 5*. <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art4.html>, navštívené dňa 17.3.2008

¹² *Strategická koncepcia aliancie* schválená najvyššími predstaviteľmi štátov a vlád zúčastnených sa rokovania Severoatlantickej rady vo Washingtone, D.C. v dňoch 23. a 24. apríla 1999

Predošlému názoru na článok 5 oponuje tvrdenie, ktoré argumentuje paradoxne tým istým článkom, ktorý v ďalšej časti svojho znenia uvádza: „...ak nastane taký ozbrojený útok, každá z nich uplatní právo na individuálnu alebo kolektívnu ... pomôže zmluvnej strane alebo zmluvným stranám ... tým, že bezodkladne podnikne sama a v súlade s ostatnými stranami **takú akciu, akú bude považovať za potrebnú**, vrátane použitia ozbrojenej sily...“ Na tomto mieste treba zdôrazniť časť „takú akciu, akú bude považovať za potrebnú.“ Z toho vyvodzujeme záver, že nemusí ísť nevyhnutne o použitie ozbrojenej sily, aj keď to nasledujúca časť nevyklučuje.

Podobný názor zastával senátor Forrest Donnell, ktorý argumentoval, že „domnelá sloboda výberu na strane Spojených štátov je iluzórna.“ Počas rozpravy o zmluve sa Donnell opýtal: „V prípade ak Sovietsky zväz napadne Nórsko, myslíte si, že splníme svoje povinnosti podľa článku 5, ak povieme, všetko čo máme spraviť je urobiť to, čo považujeme za nevyhnutné? Myslíme si, že bude stačiť poslať na druhú stranu Atlantiku 10 galónov kerozínu.“¹³

Na podporu tohto názoru možno spomenúť ešte rozbor Pula E. Gallisa, špecialistu Kongresového výskumného strediska, ktorý uvádza, že článok 5 Severoatlantickej zmluvy nezaistúje použitie sily na pomoc žiadnemu spojencovi, ktorý by bol napadnutý. NATO považuje za organizáciu kolektívnej obrany, nie kolektívnej bezpečnosti. To je podstata organizácie. Článok 5 prehlasuje, že členovia NATO musia zväziť možnosť ísť na pomoc. Pomoc však nie je zastrená zmluvou. Pomoc spojencov nie je bezpodmienečná.¹⁴

Prikláňame sa k názoru, ktorý upozorňuje na nezáväznosť poskytnutia vojenskej pomoci. Myslíme si, že článok 5 Severoatlantickej zmluvy obsahuje záväzok, ale len v poskytnutí bezodkladnej pomoci. Táto pomoc môže byť vojenskou pomocou, ale nemusí ňou byť. Rozhodnutie, aké opatrenia je potrebné prijať, je ponechané členským štátom na zváženie. Ak členský štát napríklad uváži, že poskytne pre napadnutý členský štát odvolávajúci sa na článok 5 niekoľko prikrývk, topánok, zmluvný štát to nemôže považovať za porušenie zmluvy, pretože štát poskytujúci pomoc to považoval za nevyhnutné.

Napriek tomu, že Strategická koncepcia aliancie z roku 1999 priamo hovorí o vojenských oddieloch, domnievame sa, že ide o len výzvu na pripravenosť vojska, na okamžitú vojenskú pomoc a nie o záväzok.

Podľa nášho názoru, znenie článku 5 Severoatlantickej zmluvy by zaväzovalo bezvýhradne k vojenskej pomoci, ak by sa v danom ustanovení vypustila podmienka, ktorá umožňuje zmluvným štátom zväziť, čo považujú za potrebnú akciu.

¹³ SLOAN, S.: *Negotiating Article 5*. <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art4.html>, navštívené dňa 17.3.2008

¹⁴ GALLIS, P.: *NATO: Article V and Collective Defense*. http://digital.library.unt.edu/govdocs/crs//data/1997/upl-meta-crs-422/97-717f_1997Jul17.html?PHPSESSID=3648ab9bc0a1d0b94edd043f7ba1653b, navštívené dňa 17.3.2008

Západoeurópska únia

Západoeurópska únia¹⁵ (Western european union, WEU) je organizáciou kolektívnej sebaobrany a subregionálnou európskou organizáciou 10 členov¹⁶, ktorá bola založená 6.5.1955 v Londýne. Táto organizácia, ktorá nahradila Organizáciu bruselskej zmluvy z 17.3.1948, je taktiež politickou, hospodárskou, sociálnou a kultúrnou organizáciou spolupráce medzi členmi, ktorí okrem iného majú podporiť jednotu a postupnú integráciu Európy.¹⁷ Západoeurópska únia spočiatku nehrala veľmi významnú úlohu na medzinárodnej scéne, bola však náznakom smerovania európskej politiky. V polovici osemdesiatych rokov minulého storočia však došlo k oživeniu tejto organizácie, keď sa členské krajiny rozhodli, že by ju mali podporiť a vytvoriť z nej európsky pilier Organizácie Severoatlantickej zmluvy.

Jej základným dokumentom je **Bruselská zmluva** (Brussels Treaty) zo dňa 17.3.1948, ktorá vo svojej preambule zdôrazňuje činnosti na udržanie mieru a bezpečnosti ako lojálna spolupráca a koordinovanie svojho úsilia, aby v západnej Európe bola vybudovaná pevná základňa pre európsku hospodársku obnovu, poskytovanie si v súlade s Chartou Spojených národov vzájomnú pomoc pri zachovávaní medzinárodného mieru a bezpečnosti a taktiež bránenie akejkoľvek agresívnej politike a podporovanie jednoty a postupnej integrácie Európy.

Bruselská zmluva obsahuje podobný záväzok ako Severoatlantická zmluva. Ten je obsiahnutý v **článku 5**¹⁸, ktorý prehlasuje: „Ak by bola ktorákoľvek z vysokých zmluvných strán vystavená ozbrojenému útoku v Európe, ostatné zmluvné strany podľa ustanovenia článku 51 Charty OSN poskytnú takto napadnutej strane všetku vojenskú a ďalšiu pomoc a podporu, akej sú schopné.“

Michal Kohút vo svojom článku o význame Washingtonskej zmluvy pre bezpečnosť a mier po 2. svetovej vojne píše, že spomenutý 4. Článok Bruselskej zmluvy¹⁹ je dôraznejší ako článok 5 o rok neskôr podpísanej Washingtonskej zmluvy. Taktiež v tomto článku ešte uvádza, že obe formulácie sú však podľa neho dostatočne záväzné.²⁰

S týmto názorom nemôžeme úplne súhlasiť a zastávame názor, že sú dostatočné záväzné z pohľadu záväzku pomoci, ale nie z pohľadu použitia sily. Ako vidieť z porovnania týchto článkov, ide o podobný záväzok a nie totožný. Kým v článku 5 Severoatlantickej zmluvy sa hovorí o povinnosti poskytnúť bezodkladne takú akciu, akú bude považovať zmluvná strana za potrebnú, tak Bruselská zmluva je koncipovaná prísnejšie a ustanovuje povinnosť poskytnutie napadnutej zmluvnej strane všetku vojenskú a ďalšiu pomoc a podporu, akej sú schopné.

¹⁵ Ďalšie informácie o Západoeurópskej únii na <http://www.weu.net>

¹⁶ Belgicko, Holandsko, Luxembursko, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Veľká Británia, Grécko (1995) , Španielsko (1990), Portugalsko (1990)

¹⁷ POTOČNÝ, M.- ONDŘEJ, J.: *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část. 4.* dopl. a rozš. vyd. Praha: C.H.Beck, 2003, s.482

¹⁸ Pôvodne článok 4 Bruselskej zmluvy zo dňa 17.3.1948

¹⁹ Článok 5 modifikovanej Bruselskej zmluvy

²⁰ KOHÚT, M.: *Význam Washingtonskej zmluvy pre bezpečnosť a mier po 2. svetovej vojne.* <http://www.eac.sk/page.php?doc=317>, navštívené dňa 20.3.2008

Organizácia Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti

Organizácia Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti²¹ (Collective Security Treaty Organisation, CSTO) predstavuje regionálnu obrannú organizáciu 7 členov²², ktorej základom je Zmluva o kolektívnej bezpečnosti (Treaty on Collective Security) podpísaná v Taškente dňa 15. mája 1992. V roku 2002 bolo prijaté rozhodnutie o transformácii tejto zmluvy na medzinárodnú organizáciu pre oblasť obrany a bezpečnosti. Dňa 18. septembra 2003 bola táto organizácia založená.

Ciele tejto organizácie sú uvedené v **Charte Organizácie Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti** (The Charter of the Collective Security Treaty Organization). Článok 3 tejto charty uvádza, že základnými cieľmi organizácie sú posilnenie mieru, medzinárodná a regionálna bezpečnosť a stabilita, zaistenie kolektívnej obrany a nezávislosti, územná celistvosť a zvrchovanosť členských štátov.

Závazok použitia sily obsahuje aj základný akt tejto organizácie. **Článok 4, odsek 2 Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti** hovorí, že v prípade agresie proti niektorému zo zmluvných štátov mu všetky ostatné zmluvné štáty poskytnú nevyhnutnú pomoc, vrátane vojenskej, rovnako mu aj poskytnú podporu prostriedkami, ktoré majú k dispozícii, pri výkone práva na kolektívnu obranu v súlade s článkom 51 Charty OSN.

Z hľadiska použitia sily v prípade agresie voči členskému štátu, článok 4, odsek 2 Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti je záväzkom použitia sily. Podľa nášho názoru tento článok hovorí nielen o záväzku pomôcť, ale aj o záväzku vojenskej pomoci, keď prehlasuje, že štáty poskytnú nevyhnutnú pomoc, vrátane vojenskej. Myslíme si, že záväzok pomôcť sa v prípade tejto organizácie prehĺbuje, keďže ďalšia časť článku 4, odseku 2 ustanovuje, že členské štáty poskytnú napadnutému štátu v prípade agresie aj podporu prostriedkami, ktoré majú k dispozícii, pri výkone práva na kolektívnu obranu v súlade s článkom 51 Charty OSN.

Záver

Otázka **použitia vojenskej sily** v prípade ohrozenia členského štátu agresiou v rámci záväzkov vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy je jednou z diskutovaných a dôležitých tém.

Regionálne obranné aliancie, založené na základe práva na kolektívnu sebaobranu obsiahnutého v článku 51 Charty OSN, používajú ako jednu z možností realizácie tohto práva použitie vojenskej sily.

Každá z analyzovaných obranných aliancií obsahuje ustanovenie o použití vojenskej sily na zabezpečenie kolektívnej sebaobrany. Na druhej strane však musíme dodať, že v rôznych obranných organizáciách má toto **ustanovenie inú záväznosť**. Kým Organizácia Severoatlantickej zmluvy hovorí v Severoatlantickej zmluve o záväzku

²¹ Ďalšie informácie o Organizácii Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti na <http://www.dkb.gov.ru/> Arménsko, Bielorusko, Kazachstan, Kirgizsko, Rusko, Tadžikistan, Uzbekistan

²² Arménsko, Bielorusko, Kazachstan, Kirgizsko, Rusko, Tadžikistan, Uzbekistan

pomoci a použitie vojenskej sily necháva na uváženie členských štátov, ďalšia obranné organizácie vo svojich zmluvách hovoria o záväzku použitia sily.

Západoeurópska únia v Bruselskej zmluve a aj Organizácia Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti v Zmluve o kolektívnej bezpečnosti ustanovujú použitie vojenskej sily ako povinnosť a nie ako možnosť štátu v rámci jeho uváženia.

Domnievame sa, že Zmluva o kolektívnej bezpečnosti v tomto smere ide ešte ďalej a okrem povinnosti použitia vojenskej sily, zaväzuje štáty aj k povinnosti poskytnúť akékoľvek prostriedky, ktoré majú štáty k dispozícii na uskutočnenie práva na kolektívnu sebaobranu.

Podľa získaných poznatkov možno dospieť k záveru, že každá z analyzovaných regionálnych obranných aliancií, aj keď neustanovuje povinnosť použitia vojenskej sily, umožňuje použitie takejto sily, čo má za následok zabezpečenie mieru, medzinárodnej a regionálnej bezpečnosti a stability.

Medzinárodnoprávne aspekty radarovej základne v ČR a protiraketovej obrany v Poľsku.

Tomáš Sninčák

NATO	61
Úloha NATO v protiraketovej obrane.....	61
Technické detaily radaru v ČR.....	62
SOFA	63
Najčastejšie otázky.....	65
Koho bude toto zariadenie chrániť?.....	65
Stane sa Česká republika terčom útoku kvôli radarovej stanici?	65
Aké sú riziká s padajúcimi črepinami z rakiet?	66
Prečo Spojené štáty odstúpili od zmluvy ABM?	66
Ohrozí európsky systém protiraketovej obrany Rusko?	66
Názory politickej verejnosti	67
Čo na to hovorí Európa	68

NATO

Severoatlantická Aliancia (NATO) bola založená 4. apríl 1949 vo Washingtone na základe Severoatlantickej zmluvy, ktorú podpísalo 12 nezávislých štátov. Zmluva zaručovala všetkým zúčastneným štátom pomocť v prípade napadnutia. Behom rokov 1952 – 1982 sa k NATO pripojili ďalšie európske štáty.

Úloha NATO v protiraketovej obrane.

Nato od svojej pražskej vrcholnej schôdze v roku 2002 aktívne skúma možnosti, ako ochrániť aliančné sily, územie a obyvateľstvo pred ohrozením raketmi krátkeho, stredného a dlhého doletu.

USA usilujú o spoluprácu s Ruskom a NATO na protiraketovej obrane. Zároveň zdôrazňujú dôležitosť pokračovania diplomatického úsilia, odstrašovania a kontroly zbrojenia pri riešení problému šírenia zbraní hromadného ničenia a balistických striel.

NATO sa v súčasnej dobe angažuje v rámci protiraketovej obrany v troch oblastiach:

- ♦ **Potenciál protiraketovej obrany:** Aliancia zahájila program a podpísala prvú zmluvu na jeho realizáciu do roku 2010 na vybudovanie systému na obranu vojsk proti raketám krátkeho a stredného doletu, ktorý by ich zničil vo všetkých fázach letu (začiatočnej, strednej konečnej)
- ♦ **Protiraketová obrana na ochranu území členských štátov NATO:** NATO schválilo výsledky štúdie o možnostiach ochrany území členských štátov NATO, ich vojsk a obyvateľstva proti útoku všetkých druhov rakiet. Táto štúdia poskytuje technickú základňu pre politické a vojenské diskusie na tému nutnosti vybudovať taký systém.
- ♦ **Spolupráca s Ruskom na vybudovaní potenciálu protiraketovej obrany:** pod záštitou Rady NATO – Rusko pokračujú jednania na vytvorení podmienok pre

spoločné operácie Ruska a NATO v rámci protiraketovej obrany pri krízových situáciách.

Generálny tajomník NATO generál Jaap de Hoop Scheffer zdôraznil zraniteľnosť aliancie voči útokom balistických rakiet a nutnosť zaoberať sa vybudovaním lepšej protiraketovej obrany. Pri stretnutí s prezidentom Bushom 21. apríl 2007 ocenil Generálny tajomník NATO Jap de Hoop Scheffer jedinečnú americkú technológiu skúsenosť s odrážaním a zneškodňovaním rakiet dlhého doletu: „Vznikne systém NATO, ktorý sa doplní a včlení do amerického systému, takže ktokoľvek a kdekoľvek bude ochránený pred útokom rakiet dlhého, stredného a krátkeho doletu.“

Technické detaily radaru v ČR.

Zriadené je napájané štandardnou elektrickou energiou, ktorú buď poskytne bežný distributor, lebo ju vyrobí vlastným naftovým generátorom. Radar X-band o ktorom sa práve uvažuje, je už takmer desať rokov umiestnený na atole Kwajalein v južnom Tichomorí, kde využíva štandardnú elektrickú energiu. Radar v žiadnom prípade nie je prispôbený k útoku, rovnako ako desiatka obranných balistických antirakiet, ktorá by mohla byť umiestnená v strednej Európe. Tie ne sú vybavené žiadnym výbušným materiálom. Sila, v ktorej by boli umiestnené antirakety sú výrazne odlišné od tých, v ktorých sú uložené útočné strely. Akákoľvek prestavba by vyžadovala rozsiahlu, časovo náročnú modifikáciu. Približná rozloha zariadenia je 30 hektárov. Tento odhad je založený na i parametroch radaru bez ohľadu na konkrétnu oblasť v Brdoch. Kompletná veľkosť zariadenia vyplynie z ďalších štúdií jednaní. Na mieste bude pracovať 200 ľudí, hlavne v oblasti bezpečnosti, ďalej systémovi operátori, inžinieri a údržbári. Za aktivity súvisiace s protiraketovou obranou budú zodpovední americkí vojaci, ale ešte nie je isté, či bude nutné, aby bol celý personál zložený z Američanov. Radary neprodujú žiadny odpad. Bezletová zóna bude siahať do výšky 13,5 km. Vojenský útvar Brdy ale bezletovou zónou s neobmedzenou výškou je, takže nepredpokladá sa že nastanú nejaké zmeny. Ale bude to predmetom jednaní oboch vlád. Výkon antény bude menší než 200kW. Niektoré radary X-band na svetových letiskách vyžarujú od 450 kW do 1MW. Akékoľvek riziko spojené so zaradením budú vylúčené vytýčením prísne stráženej zóny, kde nebude povolený vstup. Značky budú vymedzovať zakázanú oblasť a bezletovú oblasť bude vyznačená vo všetkých leteckých mapách. Rovnakým spôsobom je už takmer 10 rokov desať rokov zaistená bezpečnosť prevádzky radaru na Kwajaleine. Oblasť, kam bude povolený vstup ľuďom nepracujúcim na základni, bude určená na česko - amerických jednaniach. Radary typu X-band sa používajú po celom svete, vrátane letísk a meteorologických staníc. Podrobné analýzy, týkajúce sa vplyvu na zdravie a bezpečnosť, sú k dispozícii vo vyjadreniach k dopadom protiraketovej obrany na životné prostredie na webových stránkach¹. Radar typu X-band slúži tiež protiraketovej obrane v Japonsku. Radar na severojaponskej základni Shariki je vzdialený zhruba 7 km od osady s 6000 obyvateľmi. Kvôli zaisteniu bezpečnosti bude hlavná (oplotená) časť s radarovým zariadením strážená. Predpokladá sa, že prístup do nej bude obmedzený len na tie osoby,

¹ <http://www.mda.mil/>

ktoré budú na základni pracovať. Details budú upresňované v priebehu jednaní. O zvyku vojenského obvodu Brdy bude naďalej rozhodovať česká vláda.

SOFA

Dokument medzi členmi Severoatlantickej aliancie (NATO) podpísaný 4. apríla 1949. Táto dohoda upravuje vysielanie vojsk jedného štátu na územie iného členského štátu na výkon služby. Táto dohoda predpokladá ešte uzavretie inej, dvojstrannej dohody dvoch štátov medzi ktorými dochádza k vyslaniu vojsk. Ale aj tak táto dohoda definuje postavenie takýchto vojsk na území cudzieho štátu. Dohoda obsahuje XX článkov ktoré by sme sa pokúsili teraz bližšie rozobrať:

Článok I

Vysvetľuje jednotlivé pojmy resp. významy pojmov na účely tejto dohody.

Ozbrojené sily – patria tu zložky pozemnej, námornej i vzdušnej sily jedného štátu na území iného zmluvného štátu NATO v spojitosti s plnením svojich oficiálnych povinností

Civilné zložky – znamenajú na účely tejto dohody civilných zamestnancov vo vojenskej službe zmluvnej strany, nepatria sem osoby, ktoré nie sú občanmi zmluvnej krajiny NATO, vysídlení, občania alebo osoby majúce trvalý pobyt v štáte, v ktorom sú sily situované

Rodinný príslušník – manžel člena armády alebo civilného zamestnanca alebo jeho dieťa, závislé od jeho podpory/výživy.

Vysielajúci štát – štát ktorému ozbrojené zložky na území iného štátu patria

Prijímajúci štát – zmluvný štát na území ktorého sú ozbrojené sily alebo civilné zložky umiestnené alebo ktorého územie používajú na tranzit.

Vojenské authority vysielajúceho štátu – sú to authority zmocnené ich právom uplatniť vojenské právo Štátu na členov ozbrojených síl a civilných zložiek

Severoatlantická rada – je rada ustanovená článkom 9 Severoatlantického paktu alebo subsidiárnych orgánov zmocnených na tento akt

V článku II je ustanovená povinnosť pre príslušníkov ozbrojených síl, civilných zložiek a ich rodinných príslušníkov rešpektovať právo prijímajúceho štátu a zdržať sa aktivít smerujúcich proti tejto dohode a akýchkoľvek politických aktivít v prijímajúcom štáte. Je tu takisto povinnosť vysielajúceho štátu okamžite podniknúť kroky k zastaveniu porušovania vyššie spomenutej povinnosti.

Článok III

Je exempciou členov ozbrojených síl z pasovej kontroly, oslobodenie od víz, imigračnej polície, sú vyňatý z registrácie kontroly cudzincov na území prijímajúceho štátu. Ale

v žiadnom prípade sa nepovažujú za nadobúdateľov práv spojených s trvalým pobytom. Členovia ozbrojených síl sa musia na požiadanie preukázať týmito dokumentmi: Osobná identifikačná karta obsahujúca: meno, dátum narodenia, hodnosť a číslo, službu a fotografiu. Táto karta je vydaná vysielajúcim štátom. Individuálnym alebo skupinovým rozkazom pohybu/vyslania- v jazyku vysielajúceho štátu a v anglickom i francúzskom jazyku. Civilné zložky a rodinní príslušníci musia byť opísané vo svojich pasoch. Ak člen ozbrojených síl alebo civilnej zložky opustí zamestnanecký pomer s vysielajúcim štátom a nevráti sa do vlasti je vysielajúci štát povinný poskytnúť prijímajuúcemu štátu o ňom také informácie aké sú požadované. Táto informačná povinnosť sa vzťahuje aj na situáciu ak vysielajúci štát postráda nejakého svojho zamestnanca po dobu dlhšiu ako 21 dní.

Prijímajúci štát môže požiadať o vylúčenie nejakého člena pôsobiaceho na jeho území z krajiny. Nesmie tak urobiť voči osobe ktorá je jeho štátnym príslušníkom.

Vysielajúci štát je povinný akceptovať platnosť vodičského preukazu alebo vojenského vodičského povolenia vydaného vysielajúcim štátom, bez akýchkoľvek poplatkov a skúšok. Členovia ozbrojených síl musia nosiť uniformu, ale nosenie uniforiem môže byť medzi štátmi dohodnuté tak že pre členov ozbrojených síl vysielajúceho štátu platia rovnaké podmienky ako pre členov ozbrojených síl prijímajuceho štátu, ale pri prekročení hraníc musia byť odetý v uniforme. Dopravné prostriedky, ozbrojených síl civilných zložiek môžu byť dovezené, ak sú označené registrovým číslom a charakteristickou národnou známkou. Členovia ozbrojených síl môžu držať a nosiť zbraň za podmienok uvedených v rozkaze. Autority vysielajúceho štátu dajú sympathetic consideration prijímajuúcemu štátu ohľadne tejto otázky.

Vojenské authority vysielajúceho štátu majú právo vyšetriť všetky zločiny a disciplinárne delikty spáchané na území prijímajuceho štátu, ktorých jurisdikcia im je zverená právom vysielajúceho štátu nad všetkými subjektami ich vojenského práva. Authority prijímajuceho štátu majú jurisdikciu nad členmi ozbrojených zborov, civilným zložkami a ich rodinným príslušníkmi pri spáchaní trestných činov vo vnútri prijímajuceho štátu a postihovateľné týmto právom. Vojenské authority vysielajúceho štátu majú výlučné právo vyšetriť trestné činy proti ich bezpečnosti postihovateľné právom vysielajúceho štátu a zároveň nepostihovateľné právom prijímajuceho štátu. Authority prijímajuceho štátu majú výlučné právo vyšetriť trestné činy proti ich bezpečnosti postihovateľné ich právom ale nepostihovateľné právom vysielajúceho štátu. Na tieto účely sú trestné činy proti štátu: vlastizrada, sabotáž, špionáž, ohrozenie štátneho tajomstva etc... Ak dôjde ku konkurencii vyšetrovacej právomoci uplatnia sa nasledovné postupy: Vojenské authority vysielajúceho štátu majú primárne právo vyšetrovať členov ozbrojených síl a civilných zložiek pri spáchaní trestných činov proti majetku patriacemu vysielajúcemu štátu alebo proti jeho integrite tiež proti osobám alebo majetku iných členov ozbrojených zborov a civilných zložiek alebo ich rodinných príslušníkov. Vojenské authority vysielajúceho štátu majú primárne právo vyšetrovať členov ozbrojených síl a civilných zložiek akékoľvek delikty spáchané porušením svojich oficiálnych povinností.² V prípade akýchkoľvek iných trestných činov majú primárnu jurisdikciu vyšetriť authority prijímajuceho štátu. Samozrejme štát sa môže vzdať svojej primárnej právomoci vyšetrovať ale musí

² spáchné konaním alebo opomenutím

o bezodkladne oznámiť druhému štátu. Druhý štát by mal dať akési odobrenie.³ Vojenské autority vysielajúceho štátu nemajú právo nad občanmi prijímajúceho štátu ibaže by boli členmi ich ozbrojených zborov. Autority vysielajúceho štátu a prijímajúceho štátu spolupracujú pri zaistení členov ozbrojených zborov, civilných zložiek i ich príbuzných a odovzdávajú ich štátu ktorý má nad nimi právomoc. Zaistenie musia autority prijímajúceho štátu okamžite oznámiť autoritám vysielajúceho štátu. Väzba obvineného člena ozbrojených síl alebo civilných zložiek nad ktorým má jurisdikciu vysielajúci štát, sú v rukách vysielajúceho štátu zostávajú v jeho rukách dokiaľ nedôjde k ich obvineniu orgánmi prijímajúceho štátu. Autority štátov si asistujú pri vyšetrovaní trestných činov , pri evidencii pri poskytovaní dôkazov. Trest smrti nebude vykonateľný v prijímajúcom štáte autoritami vysielajúceho štátu ak legislatíva prijímajúceho štátu v rovnakých prípadoch neustanovuje rovnaký trest. Nikto nesme byť dvakrát stíhaný za rovnaký trestný čin spáchaný na tom istom území ak už bol raz odsúdený a trest si radne odpykal alebo si ho odpykáva alebo bol oslobodený.⁴ Ďalej sa v tejto dohode hovorí ako majú orgány vysielajúceho štátu postupovať pri vyšetrovaní členov ozbrojených síl civilných zložiek a ich príbuzných. Sú to požiadavky ako promptnosť informovanosť, komunikácia s druhým štátmi etc.... Ďalej sa v dohode rieši okrem iného náhrada škody. Ale chcel som túto dohodu priblížiť z pohľadu právneho postavenia cudzích ozbrojených zložiek na území iného štátu – čo je aj prípadom radarovej základne v Českej republike.

Najčastejšie otázky

Záverom by sme upriamili pozornosť na aktuálne otázky ktoré rezonujú v mysliach mnohých. Budeme to robiť formou otázka odpoveď ako sa to nachádza na internetovej stránke veľvyslanectva Spojených štátov amerických v Českej republike.⁵

Koho bude toto zariadenie chrániť?

Navrhované prvky protiraketovej obrany v Českej republike a v Poľsku budú chrániť obe krajiny a zbytok strednej Európy pred raketami dlhého doletu vypáleným z Blízkeho východu. Tento systém ochráni väčšinu spojencov NATO. Tie členské krajiny NATO, ktoré ležia príliš blízko k Blízkemu východu, aby mohli byť chránené zariadením umiestneným v Poľsku alebo v Českej republike, budú chránené iným obranným prostriedkami. Spravodajské služby v súčasnej dobe odhadujú, že Irán bude vlastniť medzikontinentálnu balistickú strelu do roku 2015.

Stane sa Česká republika terčom útoku kvôli radarovej stanici?

Je nepravdepodobné, že by samotná radiolokačná stanica bola zasiahnutia raketou dlhého doletu. K zasiahnutiu tak relatívne malého cieľa⁶ ako je radiolokačná stanica so vzdialenosťou tisíce míľ by vyžadovalo veľkú presnosť. Akokoľvek Česká republika bola chránená samotným systémom proti obmedzenému útoku rakiet dlhého doletu. Niektorí českí komentátori kladú hypotetickú otázku či by nemohol radar prilákať pozornosť

³ sympathetic consideration

⁴ Ne bis in idem

⁵ <http://prague.usembassy.gov>

⁶ približne 30 hektárov

teroristov, Rdiolokačná stanica by mala taký ochranný okruh, ktorý ma vysokú odstrašujúcu schopnosť. Žiadne z amerických zariadení v Európe sa nestalo desiatky rokov terčom teroristického útoku. V širšej perspektíve má Česká republika veľa prostriedkov – vrátane bilaterálnej a multilaterálnej spolupráca – na ochranu svojich občanov a zachovania ich bezpečnosti. Česká republika je pevný a stále aktívnejší člen NATO a Európskej únie. Česká obranná stratégia je pevne zakotvená v spoločnej transatlantickej obrannej stratégii. Spojené štáty si cenia statočnosť a oddané úsilie českých jednotiek a bezpečnostných zložiek v boji proti terorizmu.

Aké sú riziká s padajúcimi črepinami z rakiet?

Protirakety zničia útočnú jadrovú strelu kinetickou energiou tak, že do nej proste narazí vo výške nad 100 míľ⁷ nad zemou. Kinetická energia vyvinutá priamym stretom protirakety s hlavicou útočiacej rakety rozdrví obe rakety na prachové častice. Mnoho týchto častíc a iných zvyškov zhorí pri prelete zemskou atmosférou. Akákoľvek potencionálna škoda spôsobená týmito zvyškami by bola zanedbateľná v porovnaní s ľudskými obeťami a majetkovým škodami, ktoré by boli spôsobené výbuchom jadrovej balistickej rakety v Európe alebo v Spojených štátoch

Prečo Spojené štáty odstúpili od zmluvy ABM?⁸

Svet sa dramaticky zmenil z obdobia 1972 – 2001. Princíp zadržania a odstrašenia sovietskeho arzenálu ustúpil komplikovanejším problémom. V roku 1972, keď USA a Sovietsky zväz podpisoval zmluvu ABM, vlastnilo balistické rakety osem štátov. Dnes tieto zbrane vlastní 25 štátov. Rakety a technológia ich výroby sú na svetovom trhu ľahko dosiahnuteľné. A od polovice osemdesiatych rokov minulého storočia boli použité aspoň v desiatich konfliktoch. Vzhľadom k tejto novej realite učinili Spojené štáty v roku 2001 strategické rozhodnutie vyvinúť moderné prvky protiraketovej obrany. Tento vývoj nemohol prebehnúť v rámci starej americko-sovietskej zmluvy. Rusko je od začiatku informované o dôvodoch a postupoch pri vývoji moderného protiraketového štítu.

Ohrozí európsky systém protiraketovej obrany Rusko?

Americké plány na protiraketovú obranu nie sú zamerané proti Rusku a ani ho neohrozujú. Vzhľadom k umiestneniu a operačnej kapacite európskeho protiraketového systému nebude tento systém schopný namieriť proti ruským medzikontinentálnym balistickým raketám. Spojené štáty chcú nadviazať spoluprácu s Ruskom v celom spektre aktivít protiraketovej obrany. Americkí vládny činitelia jednali o amerických plánoch proiraketovej obrany a ponúkali spoluprácu až od roku 2001. Tieto diskusie boli transparentné a prebiehali na všetkých úrovniach, tak medzi oboma prezidentmi tak v Rade NATO- Rusko(NRC) Spojené štáty uvítali ponuku prezidenta Putina, uskutočnenú v júni na vrcholnej schôdzi G-8 v Heiligendammu a v júli na bilaterálnych jednaniach

⁷ 1 míľa = 1,61 km

⁸ O zákaze balistických striel

v Maine, na jednaní o ruskom návrhu. Americká vláda však nepovažuje navrhnuté prvky ruskej protiraketovej obrany za efektívnu náhradu systému o ktorom sa spolupráci pri vybudovaní systému protiraketovej obrany. Americkí a ruskí experti jedná s Českou republikou a Poľskom.

Názory politickej verejnosti

Predseda opozičnej Českej strany sociálno-demokratickej (ČSSD) Jiří Paroubek upozornil, že umiestnenie radaru americkej protiraketovej obrany na území Českej republiky skomplikuje jej vzťahy so susedmi.

"Uvedomujeme si, že by to znamenalo komplikáciu vzťahov so susednými krajinami, najmä so Slovenskom, ale tiež s Rakúskom a do istej miery aj s Nemeckom," vyhlásil český expremiér počas návštevy v Sýrii, do ktorej podľa miestnej tlačovej agentúry SANA priletel v pondelok. V blízkovýchodnej krajine sa snaží o vytvorenie priestoru na väčšiu spoluprácu predovšetkým v ekonomickej oblasti.⁹ (<http://www.sme.sk/c/3749030/Paroubek-Americky-radar-skomplikuje-vztahy-so-Slovenskom.html>, navštívené dňa 21.03.2008)

Slovensko sa cíti ohrozené budovaním protiraketových základní v Poľsku a v Česku. Minister hospodárstva Ľubomír Jahnátek po stretnutí s podpredsedom vlády Ruskej federácie Sergejom Naryškinom v Banskej Bystrici vyhlásil, že každý normálny človek vie, že nás základne automaticky ohrozia.

Slovenský minister však odmietavý postoj Slovenska formuloval veľmi jasne. „Jasne vám odpoviem na túto otázku. Predsa každý rozumný a normálny človek vie, že nás to automaticky ohrozí. Nerozprávajme si tu nejaké rozprávky. Budeme v strede medzi Poľskom a Českou republikou, tak o čom hovoríme. Keď tie rakety niekde padnú, tak to bude mať vplyv aj na Slovensko. Preto má Slovensko eminentný záujem, aby tam raketové základne nefungovali. Ved' ide o našu bezpečnosť. Nám nejde o politikum, ktoré sa vedie v Česku a v Poľsku. Slovensko je z tohoto procesu vynechané, ale budeme znášať prípadné ataky tak isto, ako krajiny, ktoré budú z toho profitovať. Netvárame sa, že sa deje nejaká krivda, pokiaľ Rusko alebo Slovensko tvrdí, že tieto základne by tam nemali byť.“ (<http://www.sme.sk/c/3737430/Jahnatek-Protiraketove-zakladne-nas-ohrozia.html> navštívené dňa 18.3.2008)

Poľsko na svojom území neumožní umiestnenie amerického protiraketového systému bez "stopercentnej" záruky, že základňa bude slúžiť v prospech poľskej národnej bezpečnosti, vyhlásil premiér Donald Tusk. Vyjadrenie šéfa kabinetu podčiarkuje čoraz výraznejší skeptický postoj k projektu USA, ktorým sa vláda netají od svojho nástupu do funkcie pred vyše mesiacom.

Tuskov predchodca Jaroslaw Kaczynski projekt podporoval. "Nemôžeme sa vystaviť riziku bez stopercentnej záruky bezpečnosti," uviedol Tusk. "Ak si nebudeme istí, zariadenie nebude umiestnené." Hoci Tusk nešpecifikoval, čo "zárukou bezpečnosti" myslel, Poľsko už požiadalo USA o rakety Patriot alebo podobnú protivzdušnú techniku

⁹ 26.02.2008

na obranu svojich miest pre prípad, že na jeho území bude protiraketový systém. Premiér po volebnom víťazstve prisľúbil, že nepodnikne žiadne zásadné kroky bez konzultácií s NATO a svojimi partnerskými krajinami v EÚ. Žiadne rozhovory o tejto otázke medzi Poľskom a NATO a EÚ sa však zatiaľ neuskutočnili. "Nachádzame sa v najdôležitejšom a najzložitejšom štádiu rozhovorov, čo si vyžaduje trpezlivosť," dodal Tusk. Úlohou plánovaného protiraketového systému v Poľsku a Českej republike je podľa Washingtonu obrana proti raketovému útoku "darebáckych" štátov, najmä Iránu. (<http://www.mosr.sk/index.php?page=29&type=news&id=25&method=main&art=7143&PHPSESSID=63594e4a>, navštívené dňa 22.03.2008)

Projekt USA ostro kritizuje Rusko, ktoré ho považuje za hrozbu pre svoju bezpečnosť a pohrozilo prijatím bližšie neurčených odvetných opatrení.

Nám už neostáva nič len sledovať nasledovný vývoj, ktorý je samozrejme závislý aj od aktuálnej politickej situácie. Práve skončili voľby v Rusku kde sa stal prezidentom Medvedev a prebiehajú v USA a samozrejme závisí to aj od politickej platformy v štáte ktorý je súčasťou plánu protiraketovej obrany.¹⁰

Čo na to hovorí Európa

Veľká Británia

– ako blízky spojenec Američanov je tomuto plánu úplne naklonená, dokonca začala rokovania s USA o využití britského územia pre americký protiraketový systém

Francúzsko

– krajina má voči tomu výhrady, má pochybnosti o efektívnosti systému

Nemecko

– Berlín presadzuje, aby protiraketový systém bol súčasťou obranného mechanizmu NATO

Rakúsko

– prezident Heinz Fischer sa k zámeru postavil úplne kriticky a zdôraznil, že projekt znamená ďalšie zbrojenie, čo nevedie k riešeniu problému

Rusko

– Moskva plán ostro kritizuje, pretože ho vníma ako projekt namierený proti Rusku; podľa prezidenta Vladimira Putina len provokuje nové zbrojenie a prípadné rozmiestnenie striel nemôže zostať bez ruskej odpovede

¹⁰ Zmena vlády v Poľsku, premiér Tusk zastáva zdržanlivé stanovisko voči základni.

Použité zdroje

1. Bruselská zmluva (Brussels Treaty), dostupná na <http://www.weu.int/>
2. Charta Organizácie Spojených národov (Charter of the United Nations), dostupná na <http://www.un.org/aboutun/charter/>
3. Charta Organizácie Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti (The Charter of the Collective Security Treaty Organization), dostupná na [http://www.dcaf.ch/_docs/peace_support_eng/ File%2007.pdf](http://www.dcaf.ch/_docs/peace_support_eng/File%2007.pdf)
4. Severoatlantická zmluva (The North Atlantic Treaty), uverejnená pod číslom 301/2004 Z.z.
5. Strategická koncepcia Aliancie z dní 23. a 24. apríla 1999 (The Alliance's Strategic Concept), dostupná na <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>
6. Zmluva o kolektívnej bezpečnosti (Treaty on Collective Security), dostupná na http://untreaty.un.org/unts/120001_144071/4/4/00002877.pdf
7. GALLIS, P.: *NATO: Article V and Collective Defense*. http://digital.library.unt.edu/govdocs/crs/data/1997/upl-meta-crs-422/97717f_1997Jul17.html?PHPSESSID=3648ab9bc0a1d0b94edd043f7ba1653b, navštívené dňa 17.3.2008
8. KARLAS,J.: Mezinárodní organizace a přenos moci: pravidla dělby moci v bezpečnostních organizacích. In: *Mezinárodní vztahy*, 2/2006, s. 23-48
9. KOHÚT, M.: *Význam Washingtonskej zmluvy pre bezpečnosť a mier po 2. svetovej vojne*. <http://www.eac.sk/page.php?doc=317>, navštívené dňa 20.3.2008
10. MADAR,Z.: *Slovník českého práva*. Praha: Linde, s. 1315
11. NATO: *Průručka NATO*. Brussels: NATO Office of Information and Press, 2001, s.29-32
12. POTOČNÝ,M.-ONDŘEJ,J.: *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část*. 4. dopl. a rozš. vyd. Praha: C.H.Beck, 2003, s.482
13. SLOAN, S.: *Negotiating Article 5*. [http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/ art4.html](http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art4.html), navštívené dňa 17.3.2008

Odškodňovanie obetí vojenských konfliktov – Individuálne nároky

Lýdia Schmidtová

Napriek tomu, že požiadavka odškodnenia vojnových obetí by mala byť rovnako naliehavá ako tá, žiadajúca potrestanie vojnových zločinov, boli to až zakladatelia Medzinárodného trestného súdu, kto prišiel „s radikálnou novinkou udeliť obetiam hlavnú úlohu dbajúc o to, aby medzinárodná spravodlivosť nebola bežne vykonávaná, kým obeť nebudú želanými účastníkmi v tejto snahe obnoviť poriadok otrávený najväčšími zločinmi“.¹ V postavení obetí počas súdneho procesu došlo k revolučnej zmene keď im Rímsky štatút popri práve iniciovať súdne konanie a byť informovaný o priebehu konania priznáva právo účasti na konaní a právo domáhať sa odškodnenia a zároveň v článku 75 uvádza tri druhy odškodnenia, a to reštitúciu, náhradu a rehabilitáciu. V každom stupni pojednávania má byť obetiam venovaná osobitná pozornosť, čím dochádza k výraznej zmene oproti ich postaveniu v konaní pred medzinárodnými trestnými tribunálmi pre bývalú Juhosláviu a Rwandu. Dalo by sa povedať, že v štatútoch týchto ad hoc tribunálov boli obeť ignorované a sám prezident medzinárodného trestného tribunálu pre bývalú Juhosláviu, Claude Jorda, ich pôsobenie v rámci súdneho konania prirovnáva k ping pongovej loptičke kmitajúcej medzi sporovými stranami. Nemali právo na kompenzáciu, reparáciu ani reštitúciu majetku a väčšinou vystupovali ako svedkovia na strane obžaloby. Prínos trestných tribunálov nielen čo sa postavenia obetí týka však spočíval v tom, že poslúžili ako „skúšobné laboratória“² a zakladatelia Medzinárodného trestného súdu tak mohli reflektovať na všetky nedostatky, ktoré vyšli na povrch v konaní pred nimi. Akútnou sa stala najmä potreba posilniť postavenie obetí udelením nových práv, zvýšenie ich ochrany počas súdneho procesu a dať im reálnu možnosť domôcť sa prostredníctvom tohto procesu náhrady za utrpenú majetkovú aj nemajetkovú ujmu. Necelých 5 rokov prešlo medzi návrhom štatútov medzinárodných trestných tribunálov a vypracovaním Rímskeho štatútu a miera dôležitosti udeľovaná úlohe obetí sa výrazne zmenila, čo sa odrazilo aj v znení jeho preambuly kde štáty zakladajú Medzinárodný trestný súd „majúc na pamäti, že počas tohto storočia sa milióny detí, žien a mužov stali obeťami nepredstaviteľných krutostí, ktoré hlboko otriasajú svedomím ľudstva“.³

Nóvum Medzinárodného trestného súdu však zďaleka nespočíva iba v rozšírení práv obetí. Bol založený ako stály trestný súd takže na rozdiel od ad hoc tribunálov je schopný rýchlejšie a pružnejšie reagovať na spáchané trestné činy. Hlavnou ideou súdu bolo dosiahnuť potrestanie všetkých zločinov spáchaných bez ohľadu na miesto spáchania či osobu páchatel'a. Od regionálnych súdnych ustanovizní sa odlišuje tým, že jeho jurisdikciu môže uznať ktorákoľvek krajina sveta. Avšak táto možnosť ostáva nevyužitá mnohými silnými krajinami, ktoré skrývajú sa za štátnu suverenitu, odmietajú ratifikovať Rímsky štatút. Napriek tomu, že súdna právomoc Medzinárodného trestného súdu je doplnkom vnútroštátnej, predstava súdenia ich štátnych príslušníkov bez toho, aby mali

¹ HAZAN P.:Victim's guide to the ICC. Paris:Reporters without borders and damocles network 2003, s. 7.

² HAZAN P.:Victim's guide to the ICC, s. 9.

³ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 333/2002 Z. z.

vplyv na toto konanie, je pre nich neprijateľná. Na druhej strane aj krajiny, ktoré k štatútu pristúpili tlačili na jeho tvorcov ohľadom zaradenia viacerých výnimiek. Tie by podľa niektorých odborníkov nemali byť dôvodom na vylúčenie stíhania, ale mali by byť posudzované sudcom v jednotlivom prípade ako poľahčujúce okolnosti. Nemenej dôležité je v tejto súvislosti oprávnenie Bezpečnostnej Rady OSN na 12 mesiacov zablokovať začatie prípadne pokračovanie trestného stíhania s možnosťou opätovného predĺženia. Na nátlak Francúzska zas bolo prijaté prechodné ustanovenie, ktoré dáva štátom možnosť vyhlásením na 7 rokov od nadobudnutia platnosti štatútu pre daný štát vylúčiť jurisdikciu súdu na vojnové zločiny. Toto ustanovenie reflektuje na súčasnú situáciu, kedy vojenské jednotky štátov prípadne ich organizácii pôsobia v nových krajinách a je potrebné určiť kto a za akých podmienok bude oprávnený stíhať ich príslušníkov za zločiny spáchané počas výkonu týchto misií. S touto situáciou sa musí vysporiadať nielen Medzinárodný trestný súd, ale aj Európsky súd pre ľudské práva, ktorý bol prvým efektívnym mechanizmom, prostredníctvom ktorého mali obeť porušenia základných práv a slobôd šancu domôcť sa odškodnenia.

Zakladajúce štáty Rady Európy podpisovali Európsky dohovor o ľudských právach a základných slobodách s úmyslom vytvoriť medzinárodný právny nástroj, ktorý by bol založený na možnosti skutočného uplatnenia základných práv a slobôd a ich účinnej ochrane. Napriek tomu, že ide o medzinárodnú organizáciu regionálneho charakteru, snaha poskytnúť najvyššiu možnú mieru ochrany sa odráža vo vymedzení územnej pôsobnosti Dohovoru. Pôvodne navrhované znenie článku 1 hovorilo, že Dohovor sa vzťahuje na všetky osoby, ktoré sú rezidentmi alebo žijú v niektorom zo zmluvných štátov. S cieľom rozšíriť okruh oprávnených osôb bol tento článok nakoniec prijatý v tomto znení: “Vysoké zmluvné strany priznávajú každému, kto podlieha ich jurisdikcii, práva a slobody uvedené v Hlave I tohto Dohovoru“.⁴ A práve výklad slov podliehať jurisdikcii štátu sa stal kľúčovým pre posudzovanie či v konkrétnom prípade je Európsky súd pre ľudské práva príslušný na riešenie danej sťažnosti. Otvára sa tu priestor pre posudzovanie okolností každého prípadu, v ktorom by príslušnosť súdu mohla byť sporná, pričom by sa malo prihliadať na už vyriešené sťažnosti, ako aj predvídať vplyv pripustenia či zamietnutia jurisdikcie súdu na jeho ďalšie pôsobenie. Zatiaľ čo v minulosti bol preferovaný skôr extenzívny výklad v súvislosti s nárastom počtu vojenských misií zmluvných štátov v nezmluvných krajinách dochádza k jeho zmene. Štáty zdôrazňujúc regionálnu povahu súdu sa snažia jednotlivé prípady vznikajúce z týchto misií vylúčiť z pôsobnosti súdu a z nedávnej judikatúry vyplýva, že sám súd veľmi úzko zvažuje možné medzinárodno-právne následky pripustenia rozšírenia svojej pôsobnosti na tieto prípady. Táto zmena jeho prístupu je však v miernom rozpore s cieľmi proklamovanými pri jeho založení ako aj s predošlými rozhodnutiami. Na druhej strane sa stretávame s rozhodnutiami, v ktorých by podľa tohto trendu otázka jeho príslušnosti mala byť zvažovaná a napriek tomu sa súd od podania žiadosti cíti plne príslušný na jej riešenie. Vynára sa tu teda otázka či sú tieto rozpory naozaj spôsobené len špecifickými okolnosťami jednotlivých prípadov alebo aj nátlakom a argumentmi zo strany zodpovedných štátov?

⁴ Európsky Dohovor o ľudských právach a základných slobodách

Rick Lawson vo svojej rozprave *Life after Bankovic: On the Extraterritorial Application of European of Human Rights* prináša prehľad vývoja výkladu pojmu podliehať jurisdikcii štátu v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. Význam tohto výkladu po 11. septembri 2000, kedy sa zintenzívnilo pôsobenie štátov dohovoru a počet ich vojenských jednotiek v nových krajinách ešte stúpol. Vzhľadom na vážnosť vznikajúcich konfliktov Lawson konštatuje, že „otázka pôsobnosti Európskeho súdu pre ľudské práva už definitívne nie je hračkou v rukách akademikov“.⁵

V počiatočnej judikatúre súdu sa stretávame s prípadom *Hess v. the UK*, kedy Európska komisia pre ľudské práva napriek nevyhoveniu tejto konkrétnej sťažnosti, vyslovila názor, že štát dohovoru je ze určitých okolností zodpovedný za konanie jeho úradov a zástupcov mimo jeho územia. Nasledovala séria sporov medzi Severným Cyprom a Tureckom, v ktorých došla k záveru, že strany Dohovoru sú zviazané chrániť práva a slobody všetkých osôb pod ich aktuálnou správou bez ohľadu na to, či je vykonávaná na ich území alebo v zahraničí. Osoby oprávnené konať v mene štátu, vrátane diplomatických, konzulárnych zástupcov a ozbrojených síl nielenže sami ostávajú pod jurisdikciou štátu keď sú v zahraničí, ale prinášajú všetky ostatné osoby a majetok pod túto jurisdikciu do tej miery, do akej vykonávajú právomoc nad nimi. Ich akty aj nekonanie zaväzujú štát. Smer týchto svojich rozhodnutí zachováva Komisia aj v prípade *Stoche vs. Germany*. Hoci sa Komisia a súd zhodli, že pán Stoche nedokázal nezákonné konanie Nemecka, Komisia preskúmavala, či v prípade jeho dokázania by bolo toto konanie porušením Dohovoru. V predošlých prípadoch vyslovený princíp je jasný-štátna jurisdikcia nie je limitovaná územím, rozširuje sa aj na všetky osoby pod jeho aktuálnou právomocou. Následna pozícia Komisie je však nejednoznačná. Z počiatočného posudzovania zodpovednosti prechádza k uvažovaniu iba o právomoci, pričom by nemala zabúdať ani na situácie kedy môže byť osoba dotknutá rozhodnutím štátu bez toho, aby bola pod právomocou jeho zástupcov konajúcich v zahraničí.

V prípadoch *Hess* a *Stoche* Komisia teda posudzovala či šlo o výkon vlády nad osobami alebo majetkom za určitých výnimočných okolností. Prístup súdu sa od jej postojov odlišuje, keď v prípade *Loizidou vs. Turkey* sa zameriava na kontrolu nad územím. Prítomnosť tureckých ozbrojených síl v Severocyperskej republike nebola synonymická s jurisdikciou o nič viac ako pôsobenie vojenských jednotiek iných krajín rozmiestnených v zahraničí. Turecko preto tvrdilo, že akékoľvek sťažnosti majú smerovať proti Severocyperskej republike. Súd tieto ich argumenty zamietol tvrdením, že jurisdikcia štátu nie je limitovaná národným územím. Zodpovednosť štátu je založená aktami jeho úradov vo vnútri krajiny ako aj za jej hranicami. Vychádzajúc z predmetu a cieľov Dohovoru môže zodpovednosť štátu vzniknúť aj ako následok vojenskej akcie, či už zákonnej alebo nezákonnej, pretože ňou dochádza k výkonu efektívnej kontroly nad cudzím územím a pre štát dohovoru tak vzniká povinnosť ochraňovať na tomto území práva a slobody. Taktiež nie je rozhodujúce či táto kontrola je vykonávaná priamo ozbrojenými silami alebo podriadenou miestnou administratívou druhého štátu. Rick Lawson v tejto súvislosti zdôrazňuje: „Bolo by morálne nesprávne a právne chybné ak by v oblasti ľudských práv

⁵ Coomans, F. -Kanning, M. T.:*Extraterritorial Application of Human Rights Treaties*. Oxford:Insertia 2004, s. 84.

bolo štátom povolené v zahraničí konanie , o ktorom prevzali záväzok, že ho nebudú uskutočňovať doma. “⁶ Sám súd svoje závery v poslednom prípade *Cyprus v. Turkey* obhajuje tvrdením, že iné závery by vyústili do poľutovania hodného vakuu v systéme ľudských práv. Tým, že Turecko vykonávalo efektívnu kontrolu nad severným Cyprom, sa stalo zodpovedným aj za konanie miestnej administratívy a súd nemusí skúmať či je jeho zodpovednosť daná v špecifických situáciách.

V rozsudkoch z rokov 2000 a 2001 sa súd nezameriava na posudzovanie či má štát kontrolu nad územím druhého štátu, ale či ju v konkrétnom prípade mal nad dotknutými osobami. V prípade *Xhavara and others v. Italy and Albania* bolo predmetom sťažnosti potopenie lode, ktoré sa odohralo mimo územia žalovaných štátov. Súd pri rozlišovaní miery zodpovednosti týchto dvoch štátov nebral ohľad na miesto incidentu, teda či sa stal vo vnútri alebo mimo ich územia. Zatiaľ čo v prípade *Ocalan vs. Turkey* posudzoval či bola daná kontrola nad jednotlivcom, v prípade *Issa and others vs. Turkey* došlo k prehodnoteniu názoru súdu na prísne regionálny charakter Dohovoru, keď priznal možnosť, že konanie zástupcov zmluvných štátov mimo európskeho právneho priestoru zakladá jeho zodpovednosť, ak v danom prípade bola založená úplná efektívna kontrola nad osobami. Vo veci *Ilascu and others vs. Moldova and The Russian Federation* zas Veľká komora súdu urobila výrazný krok k vymedzeniu presného rozsahu slov spadať pod jurisdikciu, keď súd pripustil sťažnosť voči oboj štátom. Moldavsko bolo vinné, lebo nepodniklo kroky na znovuzískanie kontroly celého svojho územia a získanie slobody sťažovateľov. Zodpovednosť Ruskej federácie pramenila z výkonu de facto jurisdikcie nad osobami v Transdnestrii, kde mali rozhodujúci vplyv nad územím aj separatistickou vládou. Súd v týchto prípadoch teda vychádza z tzv. *direct and immediate testu*, v práve Európskej únie známom ako posudzovanie priameho a osobného dotknutia. Zdôrazňovanie kontroly štátu nad osobami a nie územím však prináša otázku ako ďaleko siahajú záväzky štátu ak aj osoby v zahraničí spadajú pod jeho jurisdikciu. Miera ochrany by mala zodpovedať miere kontroly. Zodpovednosť štátu je daná ak v čase existencie skutočného a bezprostredného nebezpečenstva života o tom zástupcovia štátu vedeli alebo mali vedieť a nepodnikli kroky na vylúčenie tohto rizika.

V súvislosti s naznačeným smerovaním súdu jeho rozhodnutie v prípade *Bankovic and others vs. Belgium and others* bolo pre mnohých sklamaním. Sťažovatelia namietali porušenie práva na život-článok 2 Dohovoru a práva na slobodný prenos informácií-článok 10 Dohovoru, ku ktorému došlo pri bombardovaní Belehradu jednotkami NATO, kedy jedným z cieľov bola aj *Radio Televisia Serbia (RTS)*. Tvrдили, že týmto útokom sa dostali pod jurisdikciu štátov NATO ale zároveň s ohľadom na okolnosti útoku od nich neočávali ochranu všetkých práv a slobôd vyplývajúcich z Dohovoru, iba zdržanie sa konania, ktorého výsledkom bolo porušenie dvoch základných slobôd. Poukazovali na prípady *Issa*, *Xhavara*, *Ocalan*, *Ilascu* aj na interpretáciu Medziamerickej Komisie pre Ľudské Práva, ktorá potvrdzuje, že princíp ochrany nie je založený na predpokladanej národnosti obete alebo prítomnosti v rámci určitého geografického územia, ale na tom či

⁶ Coomans, F. -Kanning, M. T.: *Extraterritorial Application of Human Right Treaties*, s. 97.

v špecifických okolnostiach je jednotlivcov pod autoritou a kontrolou štátu. Argumentovali článkom 15 Dohovoru, ktorý hovorí o možnosti odstúpenia od záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru v prípade vojny alebo mimoriadnej udalosti s výnimkou štyroch článkov, medzi ktorými je aj článok 2 zaručujúci právo na život. Podľa nich by tento článok stratil zmysel, ak ho nebude možné použiť v prípade vojny alebo mimoriadnej situácie mimo území zmluvných štátov. V §51 namietajú:“Daný prípad je ukázkou premysleného konania schváleného všetkými štátmi a vykonaným podľa plánu. Bolo by nebezpečné považovať štáty za nezodpovedné za porušenie Dohovoru, ktoré vzniklo z takejto akcie štátov. Obete to ponechá bez nápravy a štátne armády slobodne konať v beztrestnosti. “⁷ Namietajú, že Európsky súd pre ľudské práva je jedinou inštitúciou, na ktorú sa mohli obrátiť nakoľko Medzinárodný súdny dvor sa nezaobrá žalobami jednotlivcov, Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviu súdi jednotlivcov zodpovedných za vojnové zločiny a Medzinárodný trestný súd v tom čase ešte nebol založený. Odvolávali sa aj na kritérium efektívnej kontroly vyplývajúce z rozsudku Loizidou. Žalované štáty odmietali kontrolu vzdušného priestoru nad Belehradom a spochybňujú, či by vôbec takáto kontrola bola rovnocenná s územnou. Namietali, že v sporoch Turecka a severného Cypru by obyvateľstvo bolo zbavené výhod a ochrany založenej Dohovorom, ktorú by inak užívali. V tomto prípade bývalá Juhoslávia nebola zmluvnou stranou Dohovoru a jej obyvatelia teda nepožijávajú práva z neho vyplývajúce. Francúzsko argumentovalo, že útok nie je pričítateľný štátu ale organizácii. Súd však otázku pričítateľnosti konania organizácie jej členským štátom vôbec neposudzoval a obmedzil sa len na riešenie otázky, či žalobcovia a ich zomrelí príbuzní spadali v čase útoku pod jurisdikciu štátov NATO. Žalované štáty štáty vystríhajú súd pre prisvojením si kompetencie posudzovať účasť zmluvných štátov vo vojenských misiách po celom svete. V §43 namietajú:“Malo by to vážne následky pre medzinárodné vojenské kolektívne akcie, ak by poskytli súdu kompetenciu preskúmať účasť štátov Dohovoru vo vojenských misiách po celom svete za podmienok, keď by bolo pre tieto štáty nemožné ochraňovať hocktoré z práv Dohovoru obyvateľov týchto území a dokonca v situáciách keď zmluvný štát nemá aktívnu účasť v príslušnej misii. “⁸V súvislosti s týmto prípadom bola pri Medzinárodnom trestnom tribunáli pre bývalú Juhosláviu zostavená porota expertov, ktorej úlohou bolo posúdiť, či útok na RTS bol v súlade s ustanoveniami medzinárodného humanitárneho práva. Experti vo svojej správe došli k záveru, že NATO týmto útokom neporušilo humanitárne právo. Stanica bola legitímnym cieľom ako súčasť srbského systému riadenia a kontroly. Útok sledoval narušenie tohto systému a bol oznámený takže obeť boli v budove na vlastné nebezpečenstvo. Európsky dohovor nemá celosvetovú pôsobnosť, je to regionálna zmluva s účinkami najmä v rámci európskeho právneho priestoru, v priestore zmluvných štátov a bývalá Juhoslávia bola mimo tohto priestoru. Záver súdu v tomto prípade teda znel, že sťažnosť je nezlučiteľná s ustanoveniami Dohovoru a preto neprípustná. Súd nebol presvedčený o existencii relevantného spojenia medzi obeťami namietaného aktu a žalovanými štátmi. Nebolo dokázané, že sťažovatelia a ich mŕtvi príbuzní mohli spadať pod jurisdikciu týchto štátov v prípade ich sporného extrateritoriálneho konania, a teda nie je potrebné skúmať zostávajúce tvrdenia strán týkajúce sa prípustnosti tejto sťažnosti.

⁷ Bankovic and Others vs. Belgium and 16 Other Contacting States(Appl. no. 52207/99;adm. dec.) ECTHR 12 December 2001

⁸ Bankovic and Others vs. Belgium and 16 Other Contacting States(Appl. no. 52207/99;adm. dec.) ECTHR 12 December 2001

Toto rozhodnutie súdu bolo prekvapením pre mnohých právnikov a sudcov v oblasti medzinárodného práva, ktorí odsúdili útoky NATO v bývalej Juhoslávii, dokonca niektorí podali žaloby na Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviu. Žaloby smerujú proti popredným štátnym predstaviteľom členských štátov a vojenským vodcom NATO, pričom útok na RTS je jedným z osobitne namietaných porušení práv. Nepripustenie sťažnosti vo veci Bankovic vyvoláva mnoho otázok aj v porovnaní s prístupom súdu k riešeniu žalôb čečenských občanov proti Rusku. V rozhodnutí z februára 2005 vo veci Isayeva v. Russia uznal súd Rusko vinným za porušenie článku 2 bombardovaním čečenskej dediny a obetiam priznal finančné odškodnenie. Napriek tomu, že okolnosti tohto prípadu v mnohom pripomínajú prípad Bankovic, súd sa prípustnosťou žaloby vôbec nezaoberal. Čečenská republika podobne ako bývalá Juhoslávia nie je zmluvnou stranou Dohovoru. Argumenty Ruska ohľadne nevyhnutnosti danej operácie, ktorej cieľom bolo zneškodniť rebelov a obnoviť pokoj v oblasti zas nápadne pripomínajú tie z oficiálneho stanoviska NATO, v ktorom svoje pôsobenie v Juhoslávii odôvodňujú potrebou zachovania medzinárodného mieru a bezpečnosti, čo však očividne nesúvisí s účelom založenia tejto organizácie, ktorým je kolektívna obrana. Takisto šlo o vopred naplánovanú a podľa tvrdení Ruska oznámenú akciu, pričom civilistom bolo umožnené opustiť dedinu. Súd však v tomto prípade podrobne skúmal reálnu situáciu, čo sa ohlásenia útokov aj možnosti evakuácie civilistov týka a nepripustil ani argumenty Ruska o nevyčerpaní vnútroštátnych prostriedkov.

Z porovnania s týmto prípadom ako aj s predchádzajúcou judikatúrou súdu plynú množstvo otázok. Prístup súdu, kedy možnosť založenia jurisdikcie štátom na základe extrateritoriálnych aktov posudzuje podľa špeciálnych okolností každého prípadu, pričom výsledkom bolo vo väčšine z nich extenzívne chápanie článku 1 Dohovoru, kontrastuje s prípadom, v ktorom súd jeho okolnosti ani neposudzoval. Výkon jurisdikcie a efektívna kontrola, ktorá môže byť výsledkom vojenskej okupácie sú zrazu v prípade Bankovic chápané ako dva nesúvisiace pojmy. Reštriktívny výklad, že Dohovor platí iba v právnom priestore štátov Dohovoru a nebol navrhnutý na uplatňovanie po celom svete, a to ani vo vzťahu k správaniu sa zmluvných štátov je v rozpore s judikatúrou súdu pred aj po tomto prípade. Môže medzinárodná spravodlivosť a ochrana toho najzákladnejšieho práva, práva na ochranu ľudského života, podliehať výkladu, ktorý sa líši od prípadu k prípadu? Nie je rozhodnutie v prípade Bankovic ústupkom 17 mocným štátom podporeným obavami súdu o neplánované rozšírenie jeho rozhodovacích právomocí? Nevytvorilo toto rozhodnutie medzeru v medzinárodnom práve a ak áno je Medzinárodný trestný súd tou inštitúciou, ktorá zabráni v budúcnosti vzniku podobnej situácie?

Medzinárodný trestný súd bol vytvorený s cieľom stíhať vojnových zločincov bez rozdielu národnosti, postavenia či štátneho občianstva. Jeho jurisdikcia sa však vzťahuje len na štáty, ktoré ratifikovali Rímsky štatút a v prípade, že štáty neurobia osobitné vyhlásenie, iba na činy spáchané po jeho ratifikácii. Obete z prípadu Bankovic teda ostávajú neodškodnené a vzhľadom na odmietavý postoj mnohých štátov k pristúpeniu k Rímskemu štatútu sa podobná situácia môže objaviť aj v budúcnosti. Ukážkovým prípadom sú USA, ktoré od ratifikácie štatútu upustili akonáhle si uvedomili, že do ich

suverenity tak bude zasahovať orgán, nad ktorým nebudú mať priamu kontrolu. Využívajúc politické, vojenské aj ekonomické tlaky už presvedčili viac ako 20 štátov na podpísanie dvojstrannej dohody a odsúhlasili dva zákony blokujúce možnú právomoc MTS nad americkými občanmi. Svoju absolutistickú verziu suverenity pritom sami porušili intervenciou v Kosove aj v ďalších krajinách. Dosiachnutie cieľa MTS, ktorým je potrestanie zločinov spáchaných po celom svete bez ohľadu na postavenie páchatelia a poskytnutie doposiaľ nevidaného rozsahu práv a ochrany obetiam týchto trestných činov, je teda závislé od toho, kedy aj supervelmoci pochopia, že aj oni sami budú bezpečnejšie vo svete, kde existuje garancia, že pravidlá medzinárodného práva budú uplatňované. Kofi Annan sa pri príležitosti založenia Medzinárodného trestného súdu vyjadril takto: “Zriadenie MTS je darom nádeje pre budúce generácie a obrím krokom vpred k uplatňovaniu univerzálnych ľudských práv a pravidiel práva.”⁹ Len čas ukáže nakoľko je tento optimizmus oprávnený.

⁹ Hazan, P.: Victim's guide to the ICC, s. 7.